

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

WECKERS BYKORT

En kortsamling fra 1700-årene

WORMIANUM

Weckers bykort

Weckers bykort

En kortsamling fra 1700-årene

suppleret med
bykort fra Pontoppidan og Resen

Kommentar af Ib Kejlbo

Wormianum 1977

Weckers bykort
er trykt hos Aprintas ApS, Hasselager.
Reproarbejdet er udført af BJ Offset Repro, Højbjerg.
Udgivet af Wormianum
efter overenskomst med Geodætisk Institut.
Omslagets forside viser et udsnit af Weckers bykort over Kolding.

SBN 8516 048 2

Indledning

»Den Weckerske Samling Tegninger af danske Købstæder 1772-1782« er betegnelsen på oprindelig 50 håndtegnede og håndkolorerede kort udarbejdet af daværende premierløjtnant Johan Friedrich Wecker. Samlingen blev af Tøjhusmuseet i 1931 overdraget til Geodætisk Institut, der hermed stiller den til rådighed for nærværende publikation. Af de 50 tegninger forefindes i dag 49, der alle er signeret *Johan Friedrich Wecker*.

Wecker blev født i København i 1744 som søn af sekondløjtnant Johan Christoff Wecker, og han fik som faderen en militær løbebane - ved sin død i 1804 havde han rang af karakteriseret oberstløjtnant. Det fremgår af kortenes datering, at de 47 er udarbejdet i 1782, og endvidere at han har produceret et kort ca. hver femte dag. Kortet *Greenaee* er udateret. Foruden et bykort over Ribe indbefattet i de førnævnte 47 findes et kort *Plan over Ribe med omliggende Egn* dateret i 1774 (her gengivet på omslagets bagside).

Det er, som det vil forstås af ovenstående, ikke alle nuværende danske købstæder, der er repræsenteret med et bykort i Den Weckerske Samling; således findes der overhovedet ingen kort af de sønderjyske, og der fattes

også en del andre købstæder. Meget taler dog for, at nogle af disse tidligere har været inkorporeret i samlingen, men er blevet fjernet derfra i tidens løb.

Forholdet er det, at Weckers bykort ikke er originalt kartografisk materiale, men derimod nedpantograferede kort, formindskede, håndtegnede og håndkolorerede kopier, de fleste i totrediedel-størrelse af ukolorerede bykort fra Erich Pontoppidans *Den Danske Atlas*. I dette betydningsfulde topografisk-historiske værk udgivet 1763-81 findes 74 bykort, 12 større og 5 mindre landkort. Ud af de 74 ved vi, at Johan Friedrich Wecker kopierede de 48. Der er dog al rimelig grund til at tro, at han udarbejdede 14 mere, således at han kopierede de bykort, som findes i de seks første bind af *Den Danske Atlas*.

Sorø hører til den gruppe byer, hvoraf der ikke findes kort. Imidlertid er Sorø angivet på den liste, som er udarbejdet, da Tøjhusmuseet overdrog kortene til Geodætisk Institut, men der er anbragt en parentes omkring navnet, og på listen er der tilføjet med blyant *Sorø mgl.* og *stadigvæk 10/12 1939*. Med al rimelig grund må dette kort anses for at være udarbejdet af Wecker. Og selv om der ikke eksisterer lignende oplysninger om de øvrige manglende kopier fra de seks første bind af Pontoppidans Atlas, så tyder visse uregelmæssige intervaller i den ellers regelmæssige datering, samt spring i rækkefølgen af de kopierede kort, på, at også de har foreligget som kopier.

Derimod er det muligt, at Wecker slet ikke kopierede noget som helst fra det syvende og sidste bind, Slesvig. Herfra haves nemlig overhovedet ingen Wecker-kopier, årsagen dertil kan måske søges i den kendsgerning, at Wecker i januar 1783 avancerede til karakteriseret kaptajnlejtant i håndværkerkompagniet og i denne sin nye stilling ikke har haft den fornødne tid.

Det ældst daterede kort i Den Weckerske Samling er *Hillerød*, 4. januar 1782. Hillerød befinder sig i bind II af *Den Danske Atlas*, det første bind, hvori der findes bykort. Med fire til fem dages interval foreligger der kopier af kortene i dette bind, og derefter gik det slag i slag med bykort fra de andre bind, som han - bortset fra det førnævnte syvende bind, Slesvig - færdiggjorde inden årets udgang, sluttende med *Ribe*, 16. december.

At der hverken hos Pontoppidan eller Wecker findes kort af de unge byer Esbjerg og Herning har sine naturlige grunde. Derimod kan man undre sig over, at der ikke findes noget bykort over Skive; at det har været tegnet må anses for givet, der findes nemlig i Det kongelige Biblioteks kortsamling et pontoppidan-lignende kort (gengivet side 76), kopieret efter Resen. Hvorfor er det ikke brugt? Det var ikke tidssvarende! Det i 1715 nedbrændte rådhus er aftegnet; kortet blev derfor kasseret, og et nyt har man ikke nået at få færdigt inden udgivelsen. Kobberstik af lignende karat findes også af andre jyske byer - et bykort

over Kolding findes således i Det kongelige Biblioteks kortsamling i samme forældede skikkelse, men også det er blevet kasseret, og et nyt er udarbejdet og indsat i værket. Pontoppidan har heller ikke Åkirkeby med, selv om der såvel i hans vanlige kilde, Resens kobberstik, som i de Thurahs »Omstændelig og tilforladelig Beskrivelse over den i Øster-Søen liggende under Det Kongelige Danske Herredømme blomstrende navnkundige Æe Bornholm«, København 1756, findes forlæg, som han har kunnet anvende (gengivet side 77).

Wecker har ved nedpantograferingen af Pontoppidans bykort nøje fulgt gaders og torves linieføring, og hans kort gengiver bybilledet således som det ses hos Pontoppidan. Derimod har Wecker forsynet marker med stiplede linier og skraveringer, der afviger fra Pontoppidans. Endvidere har Wecker udeladt bysegl og stednavnekartoucher; købstadsnavne er i stedet anbragt i navnefortegnelsen, som forøvrigt tit er placeret andetsteds end på Pontoppidans kort. Men hvad oplysningerne angår følger de almindeligvis forlægget; dog forekommer der forskelle i antallet af numre i navnefortegnelsen og mindre forskelle i ortografien. Udformningerne af kompasroserne divergerer, men de respektive korts orientering svarer altid til hinanden. Alle Weckers kort er tegnet i samme format, hvorimod Pontoppidans varierer noget, ligesom målforholdet på Pontoppidans kort er forskelligt,

Randerskortet er i 1:6400, medens nogle er tegnet i noget større, andre i noget mindre forhold. Kun få er forsynet med målestok, og disse er inddelt i forskellige enheder, nogle i alen, andre i roder.

Det vides, at J. F. Wecker har tegnet andre kort end dem, der befinder sig i Den Weckerske Samling i Geodætisk Institut. I Det kongelige Biblioteks kortsamling opbevares således et kort tegnet af Wecker: »Special Carte over eendeel af Kongeriget Norge betreffende den Egn af Smaalændene omkring Friderichs Stad og Friderichshall i en Strækning mod Sønden og Vesten til de Svenske

Grændser. J. F. Wecker«. Koloreret håndtegning, 66×66 cm. Det er smukt kopiarbejde, der vidner om, at Wecker var en yderst habil korttegner; derimod er der ikke meget, der tyder på, at han har arbejdet i marken med opmåling.

Da Weckers kort har et nært tilknytningsforhold til kortene i *Den Danske Atlas*, er der på de sidste blade i denne udgivelse indsat sort-hvide reproduktioner af Pontoppidans kort over de i Den Weckerske Samling manglende lokaliteter.

Millerød og Friderichsborg Slot

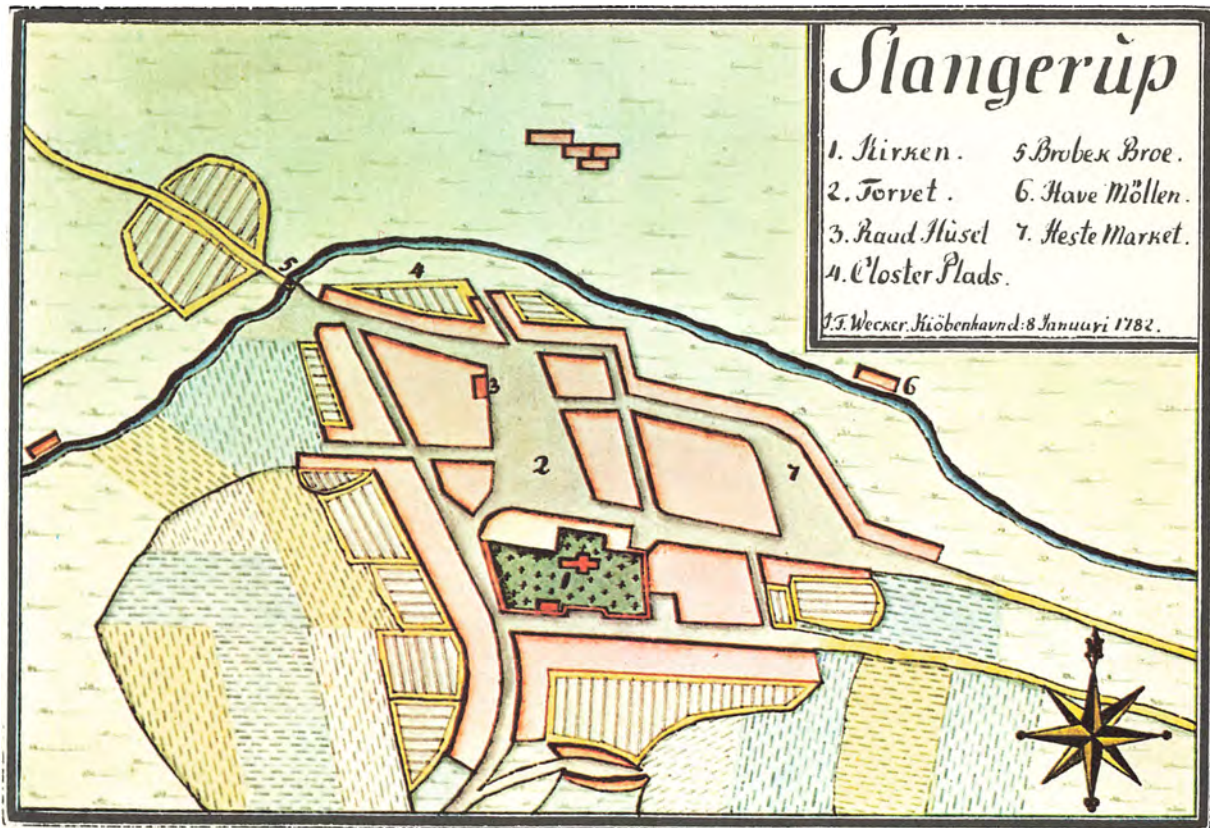
1. Nederste Slots Gaard. 5. Hospitalkøl.
2. Middelste Slots Gaard. 6. Kirke Gaard'en.
3. yderste Forgaard. 7. Skolen.
4. Salpeter Værk.
S. J. Wecker. Kiøbenhavn d. 4. Januari 1782.

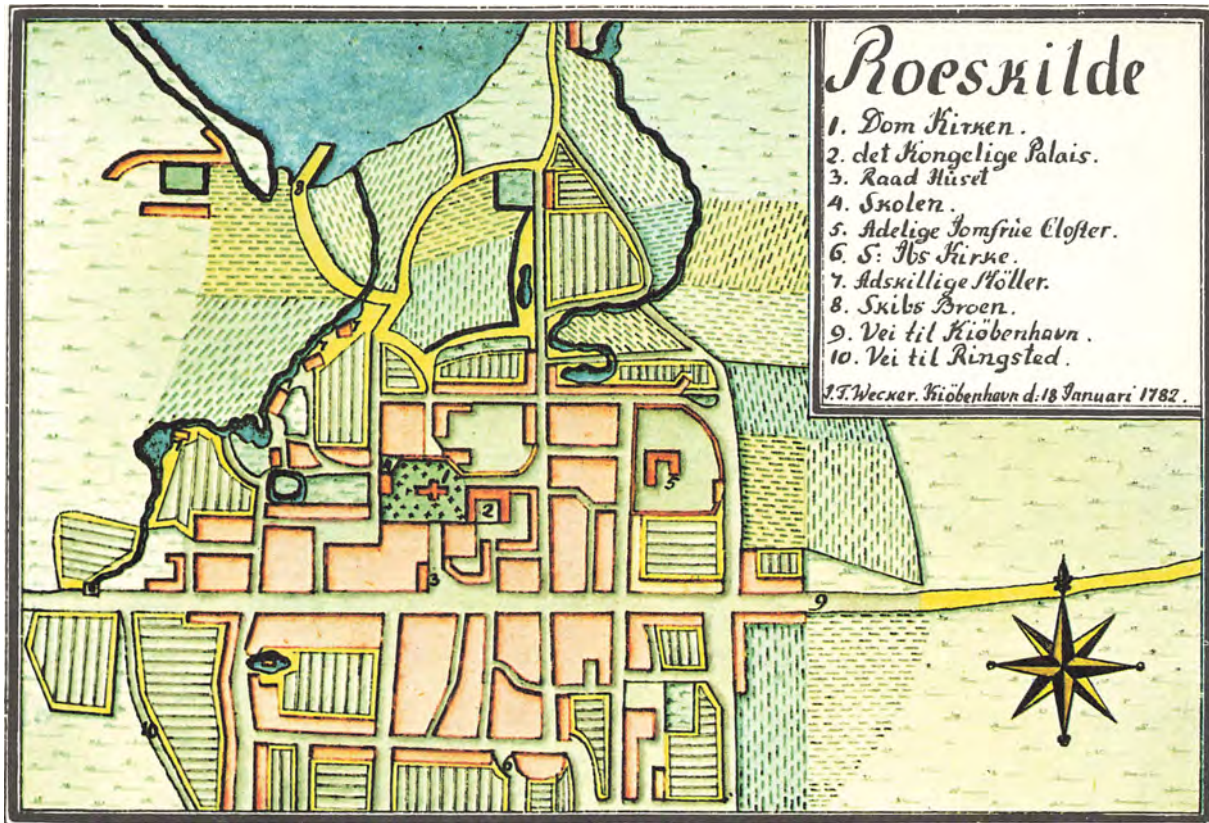

Slangerup

1. Kirken.
2. Torvet.
3. Raud Husel.
4. Closter Plads.
5. Broek Broe.
6. Havn Mollen.
7. Heste Market.

J. F. Wecker. Kiöbenhavn: 8 Januari 1782.

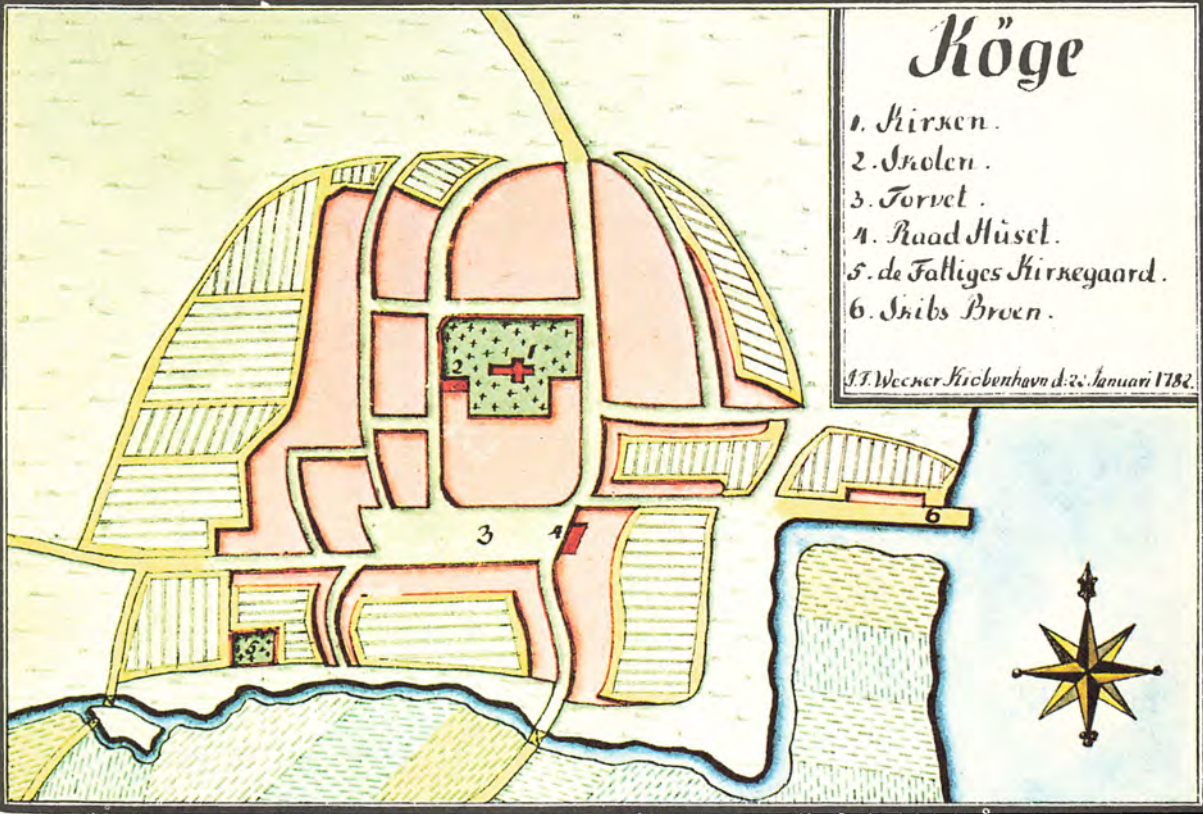

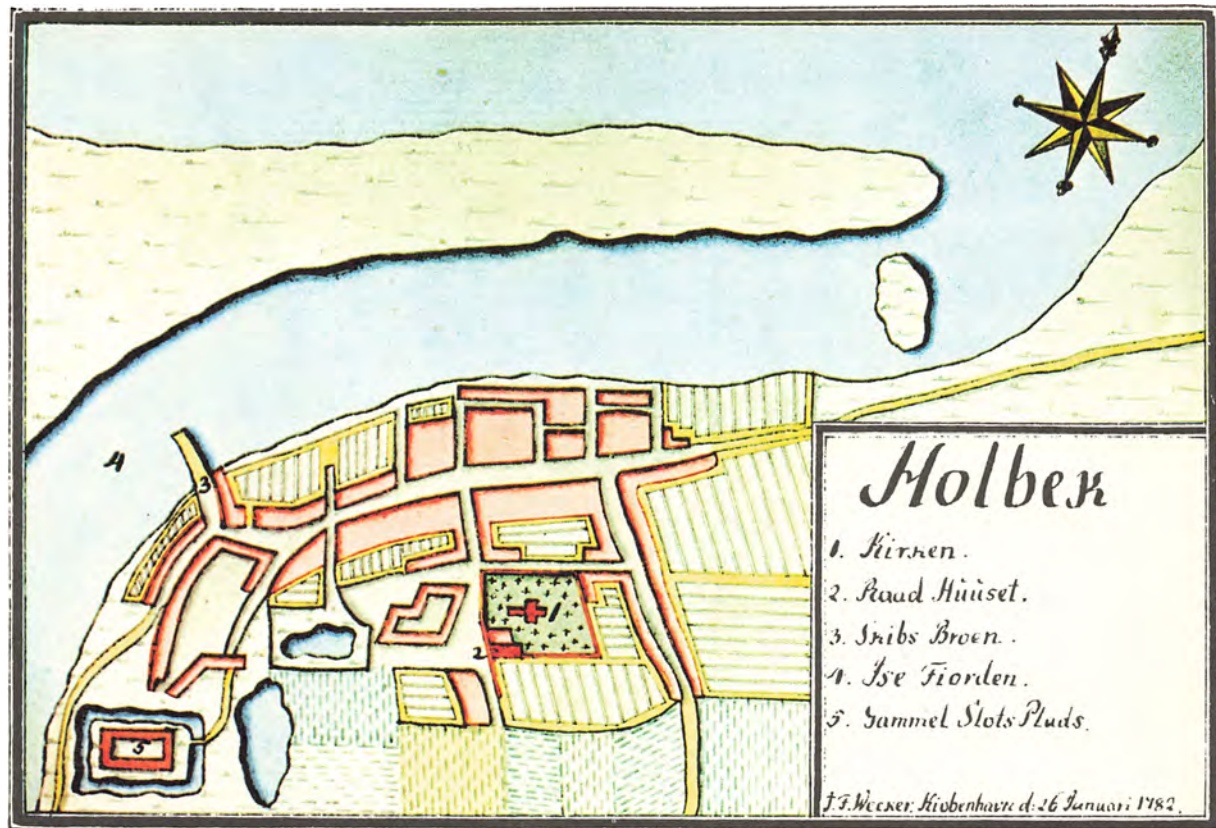

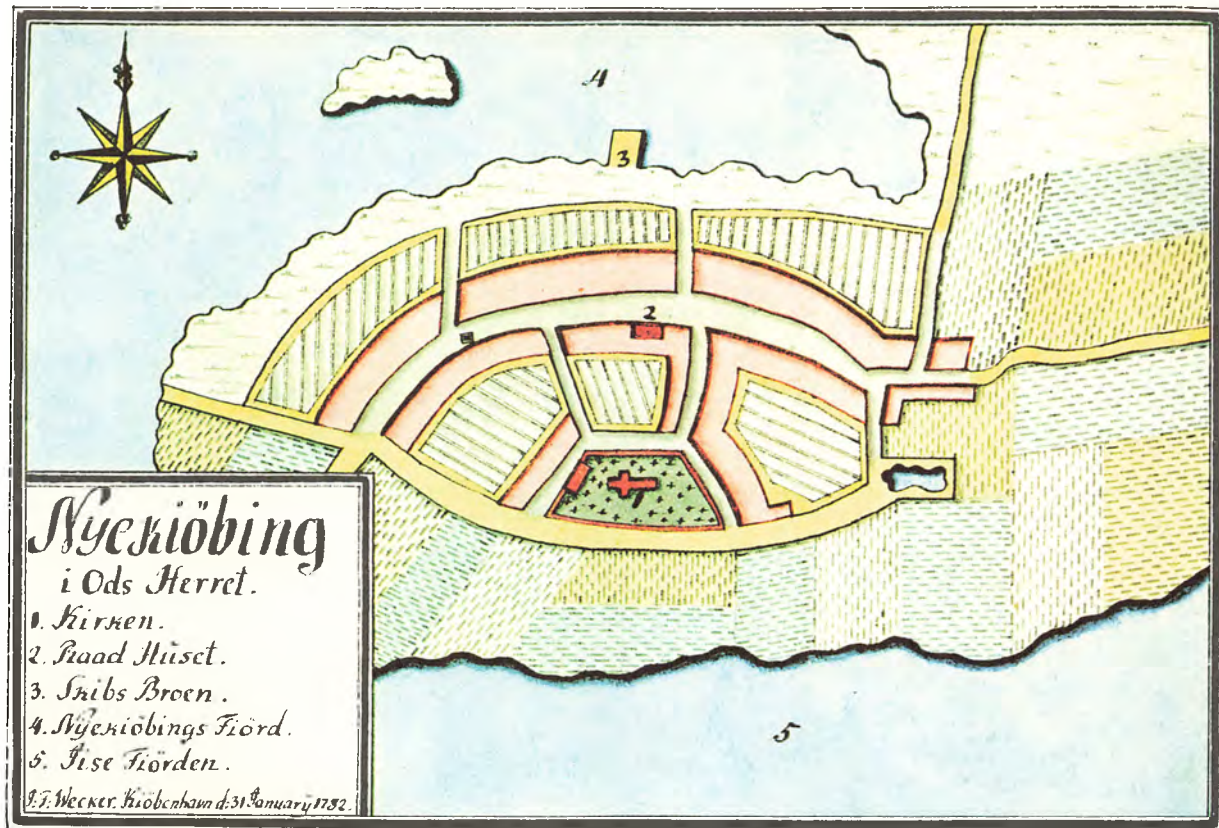
Køge

1. Kirken.
2. Skolen.
3. Torvet.
4. Raad Huset.
5. de Falliges Kirkegaard.
6. Skibs Broen.

J.T. Wecker Kirkebyhavn d. 2. Januari 1782.

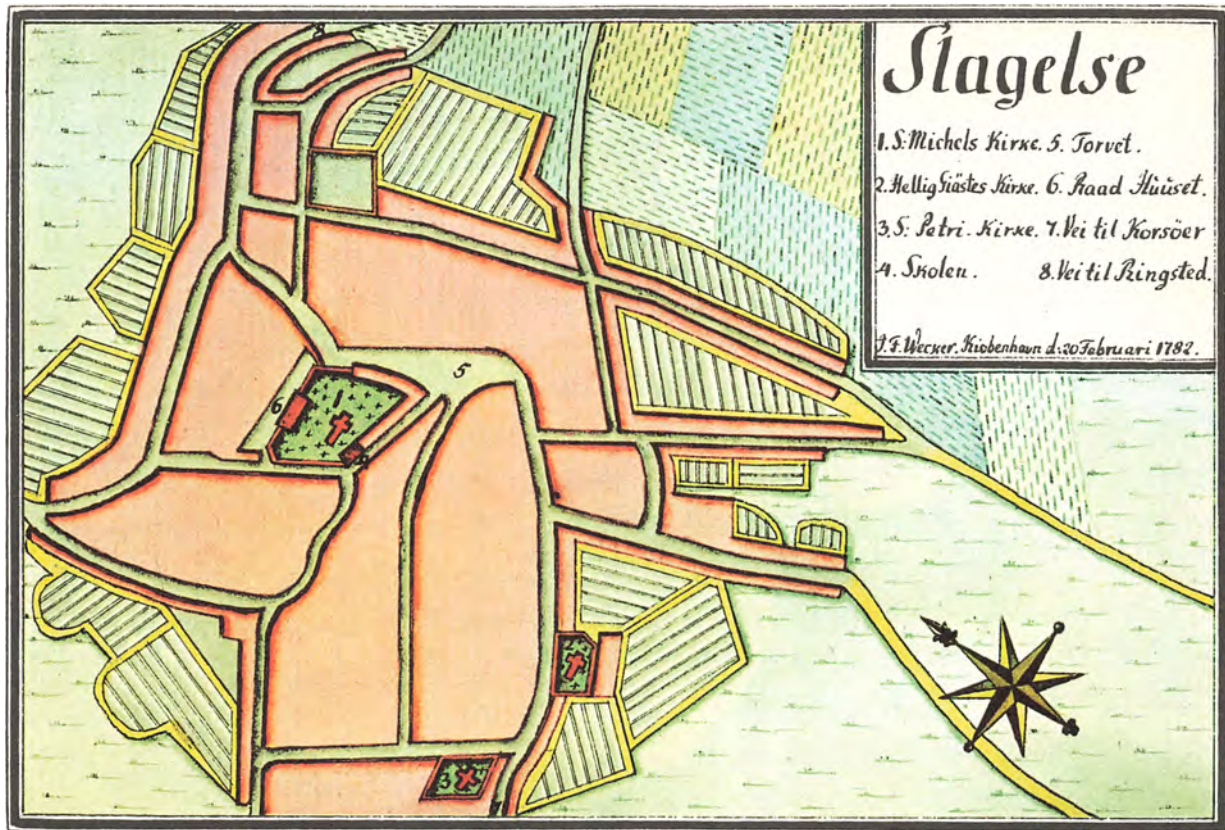

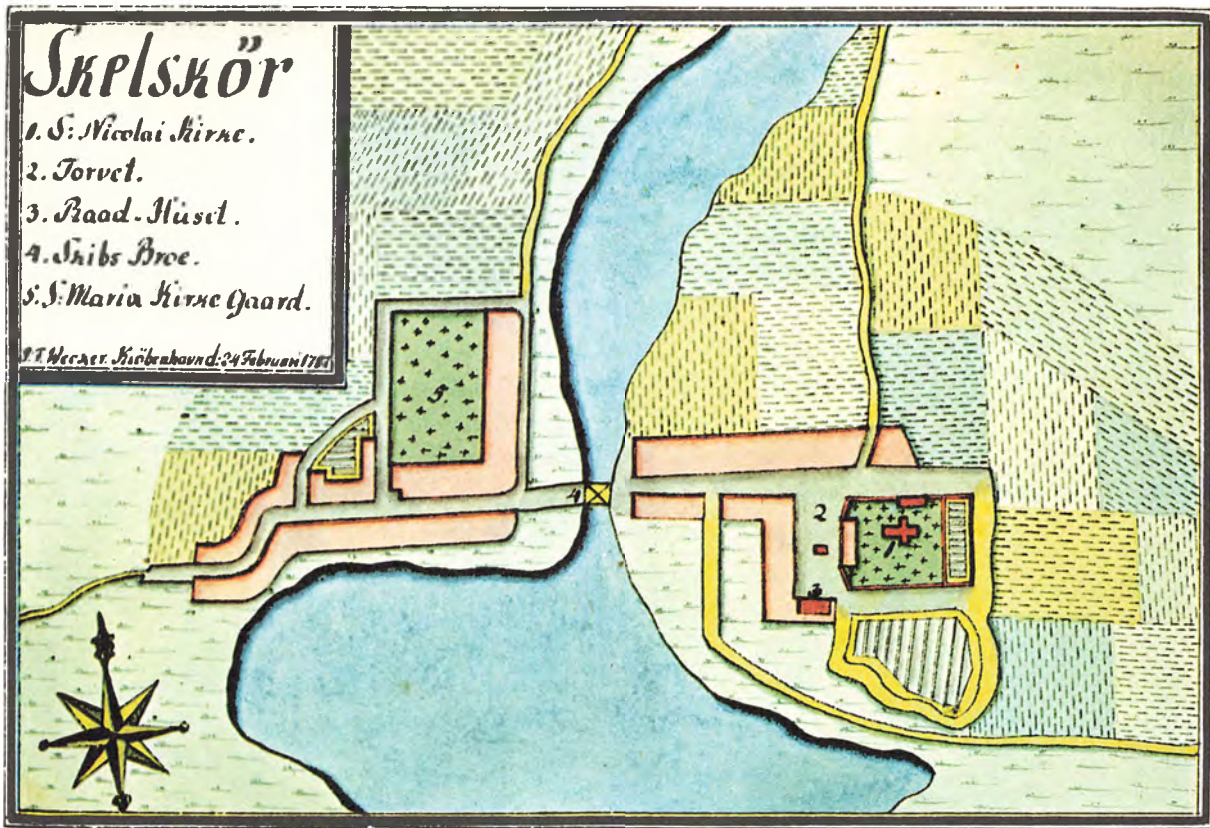
Kallündborg

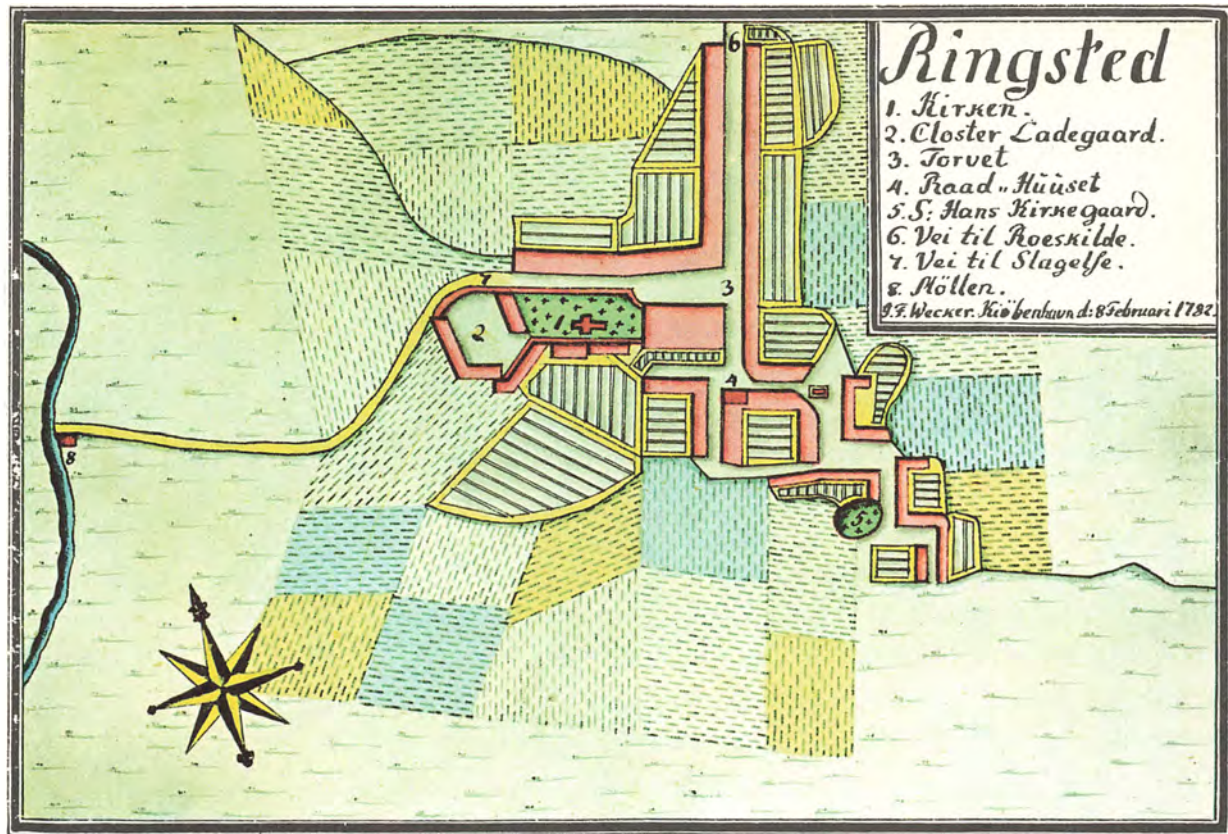
1. Frue Kirke.
2. S. Olai Kirke.
3. Torvet
4. Raad Huset.
5. Sniibs Broen.
6. Söe Taarnet.
7. Voldsted af det Gamle Slot.

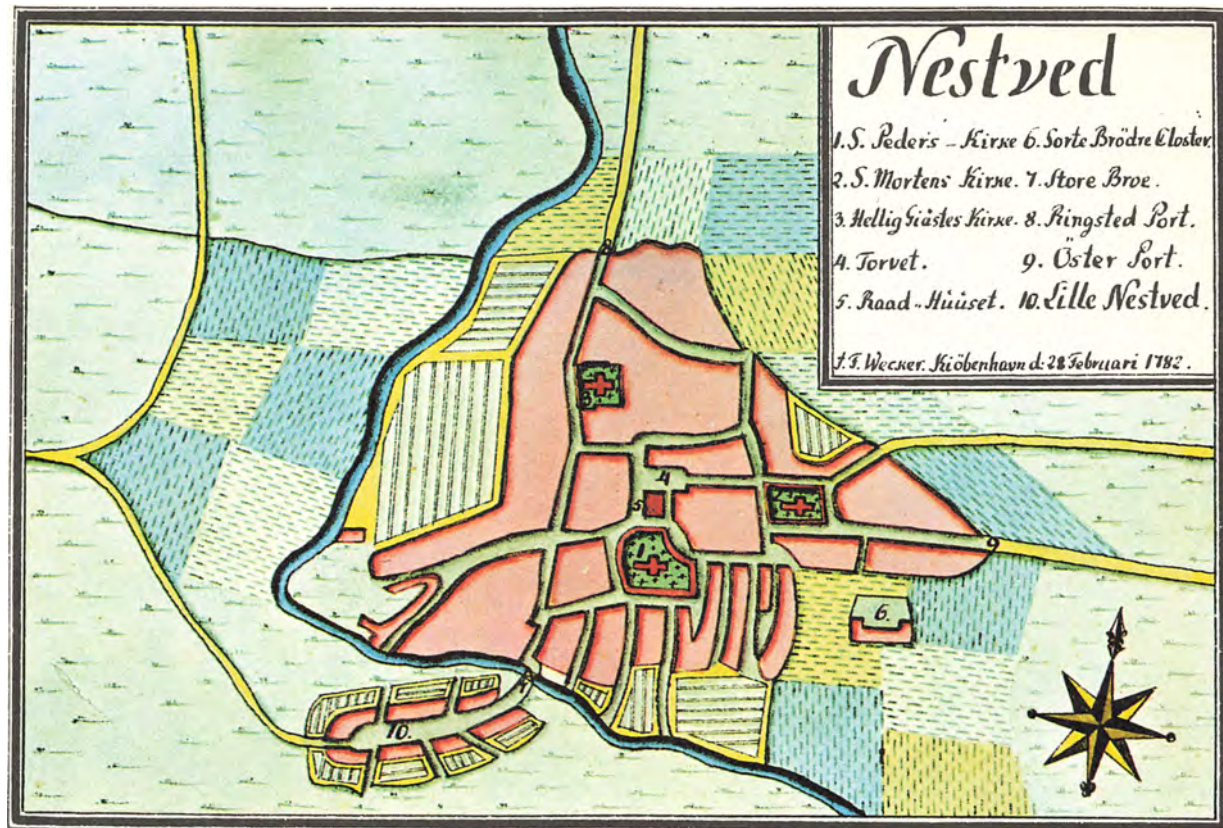
J. J. Wecker. Kiöbenhavn d. 9 Februari 1787.

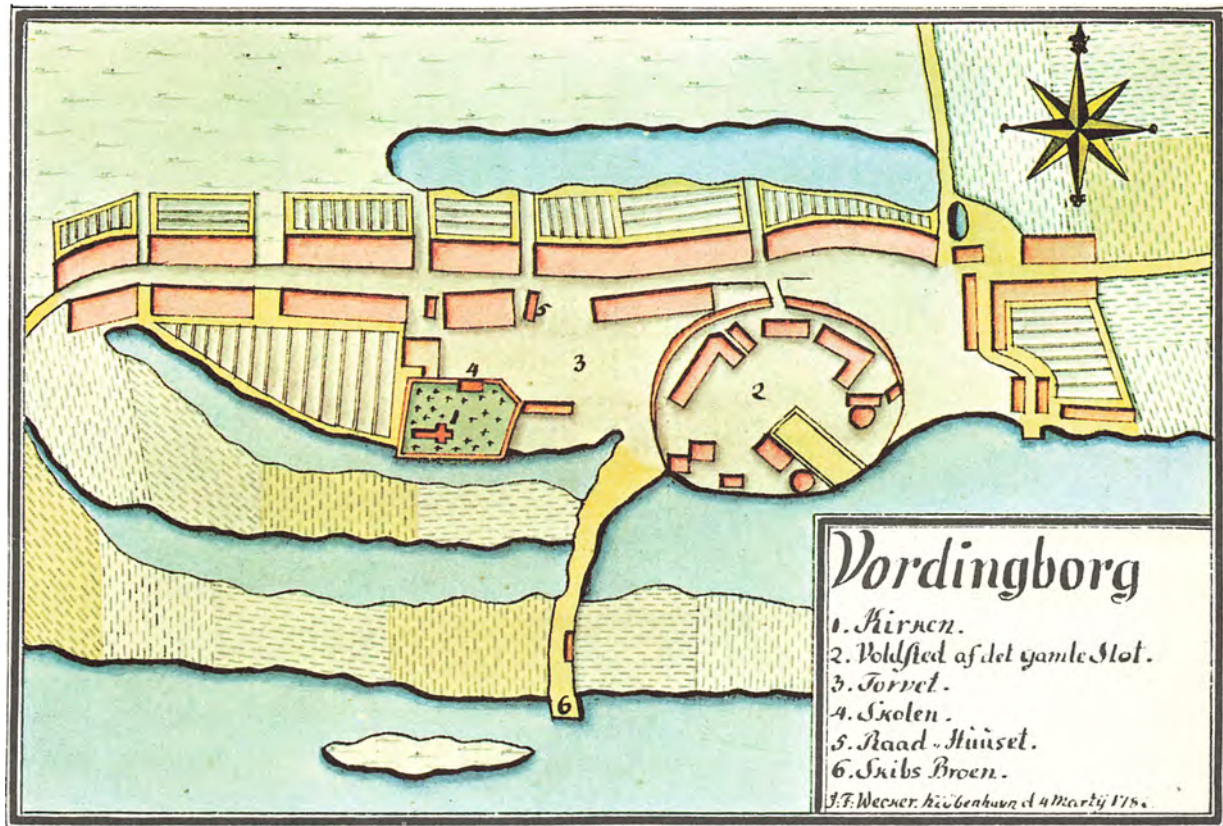

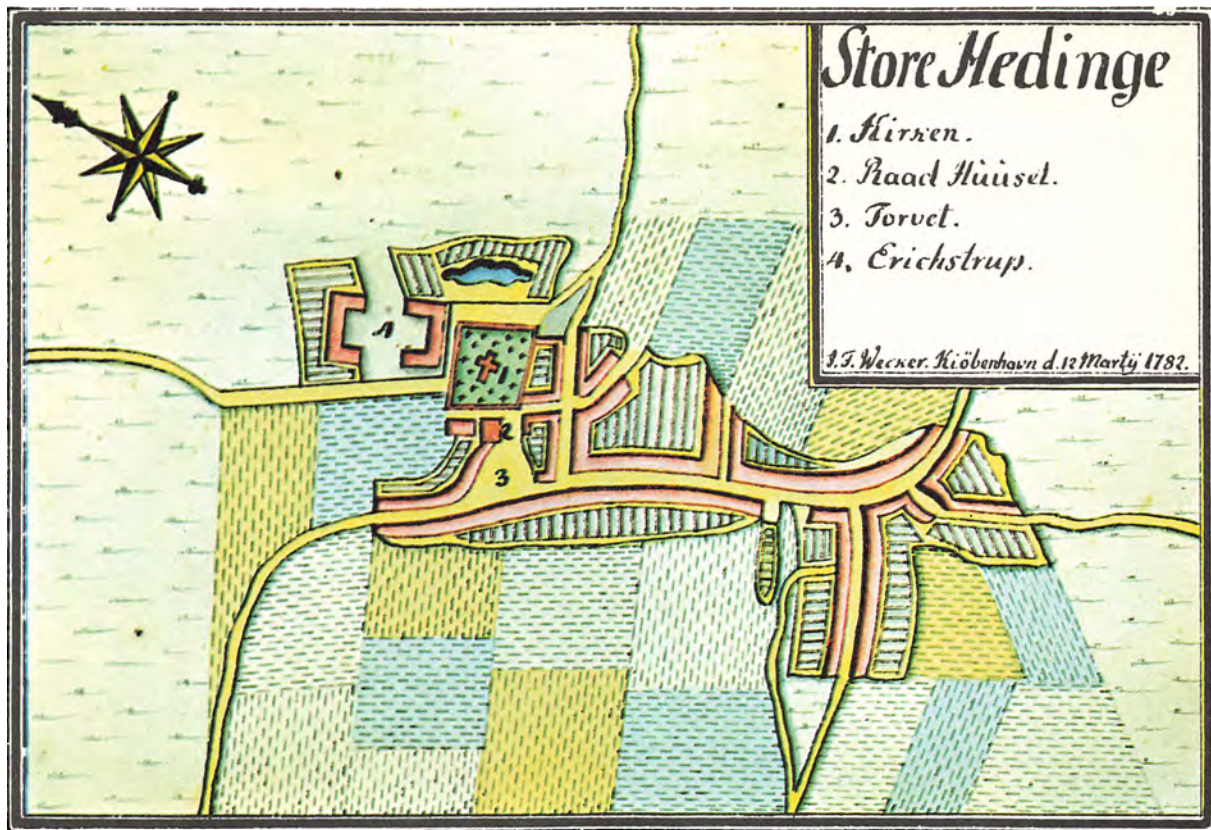

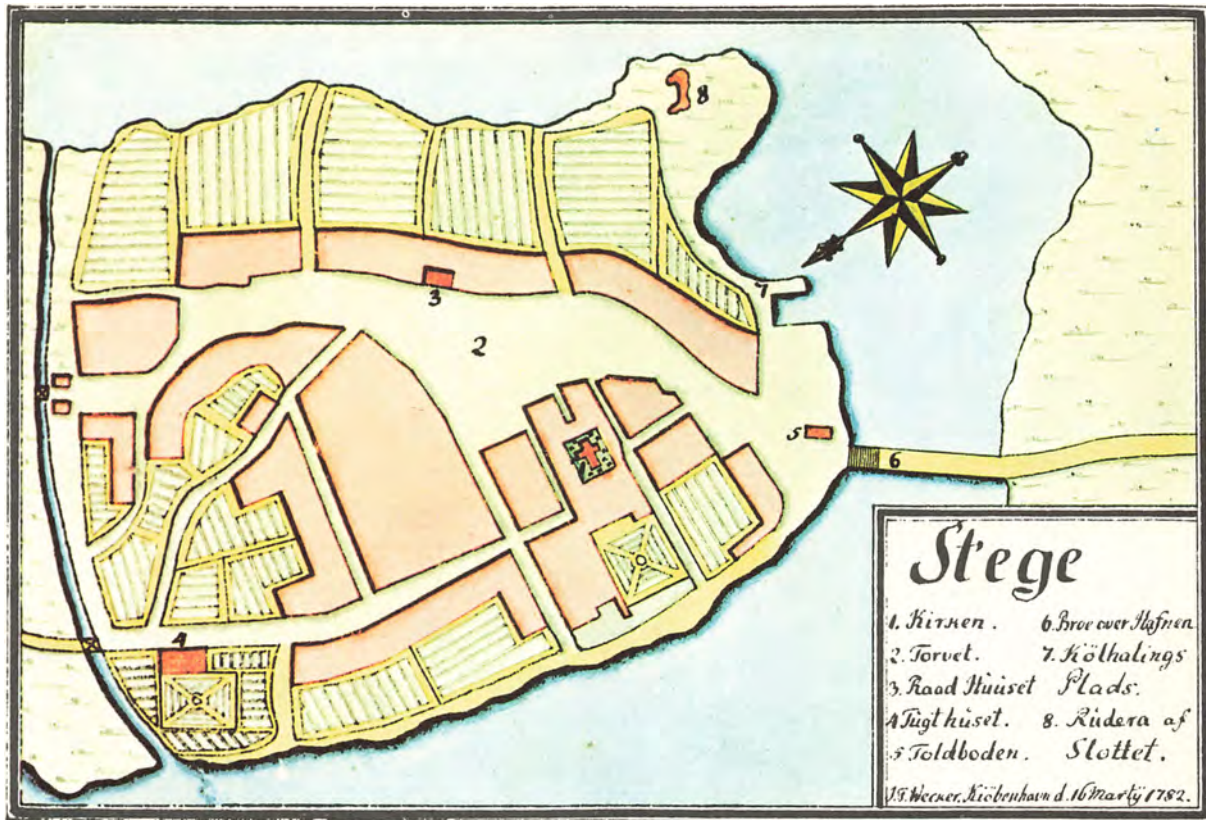

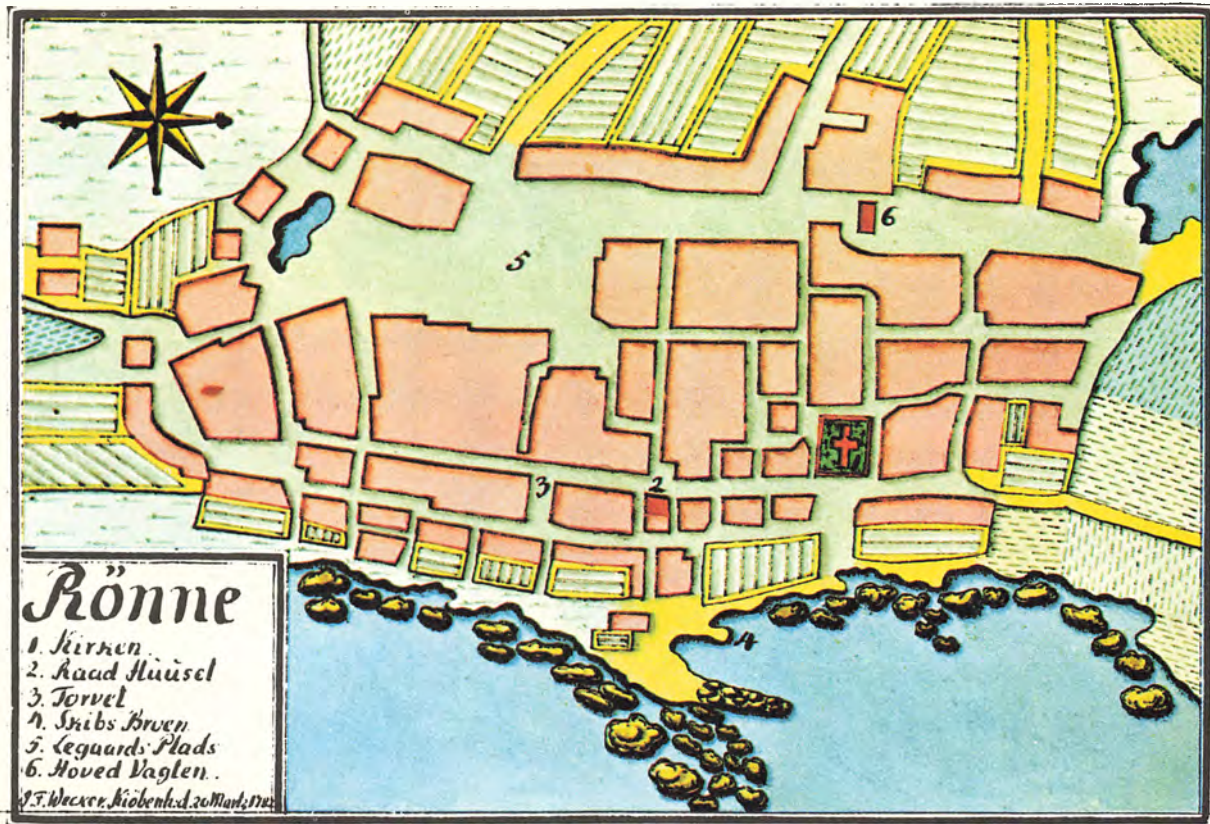

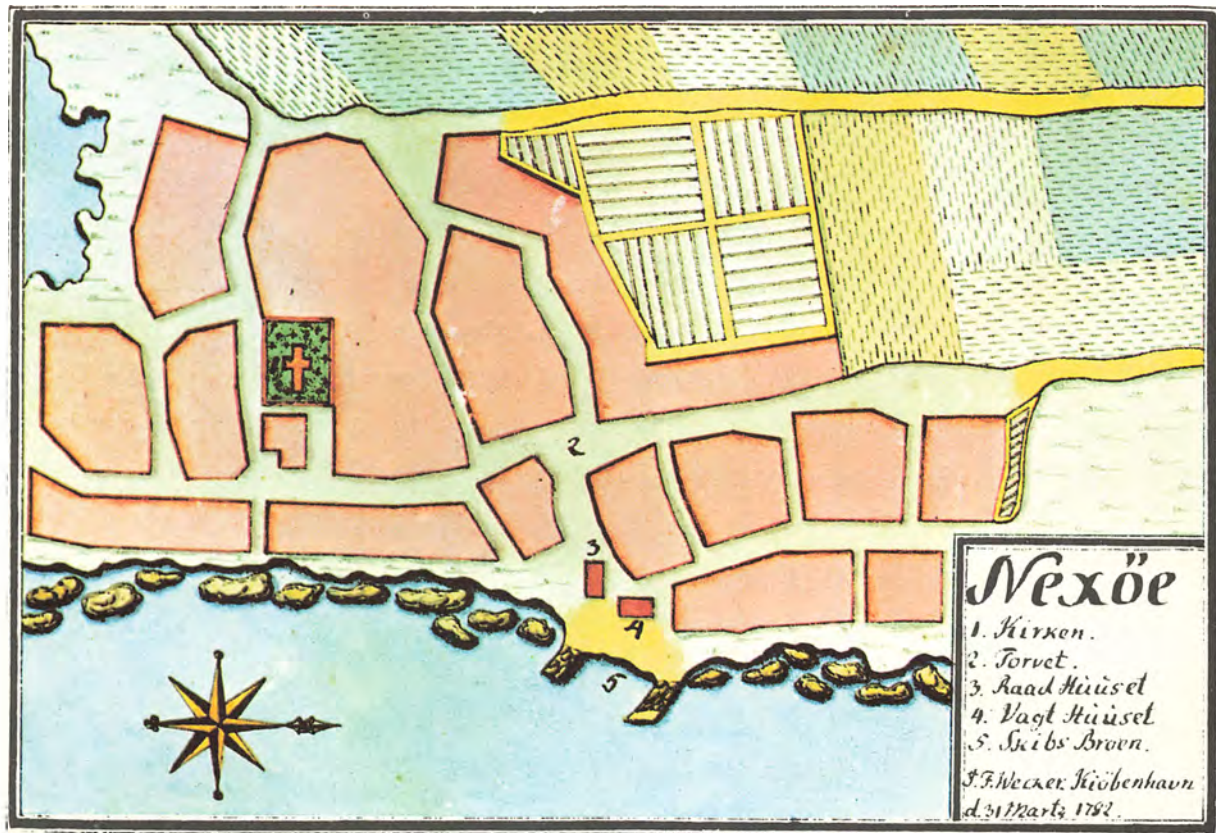

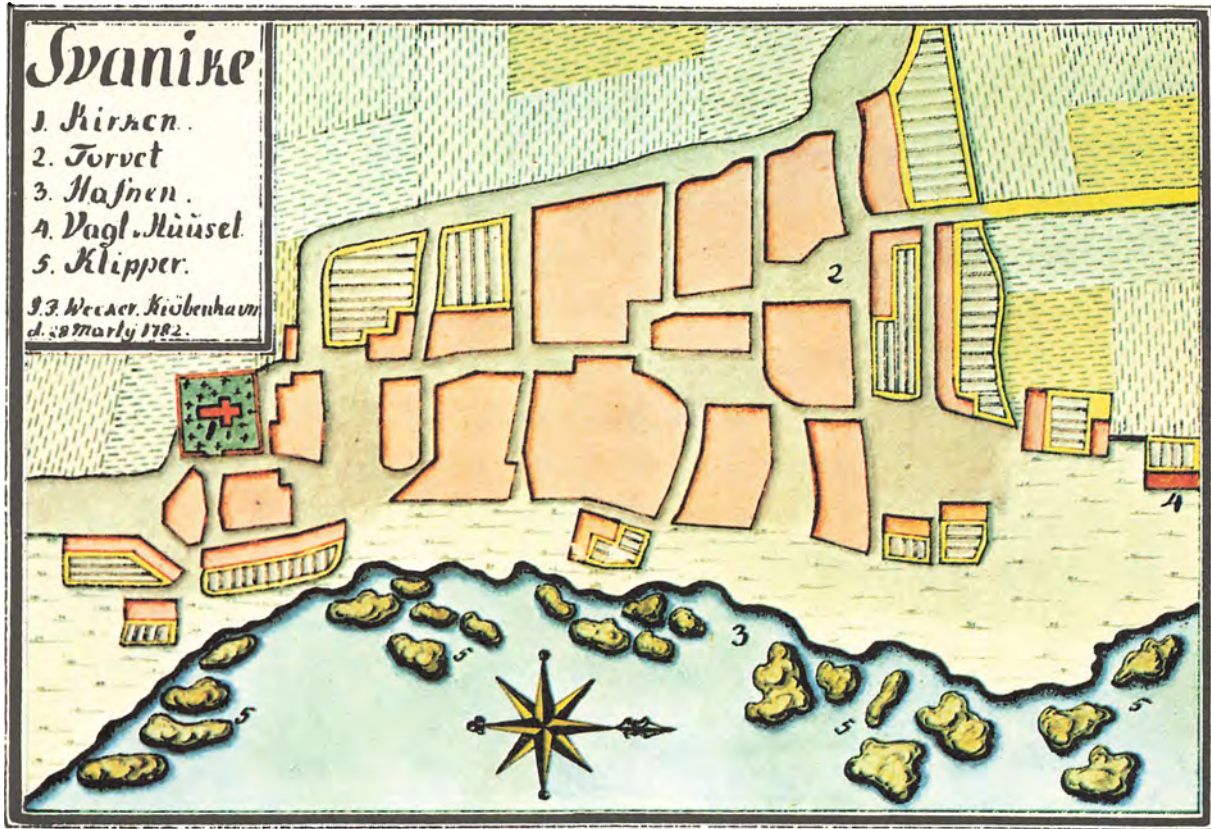

Masle

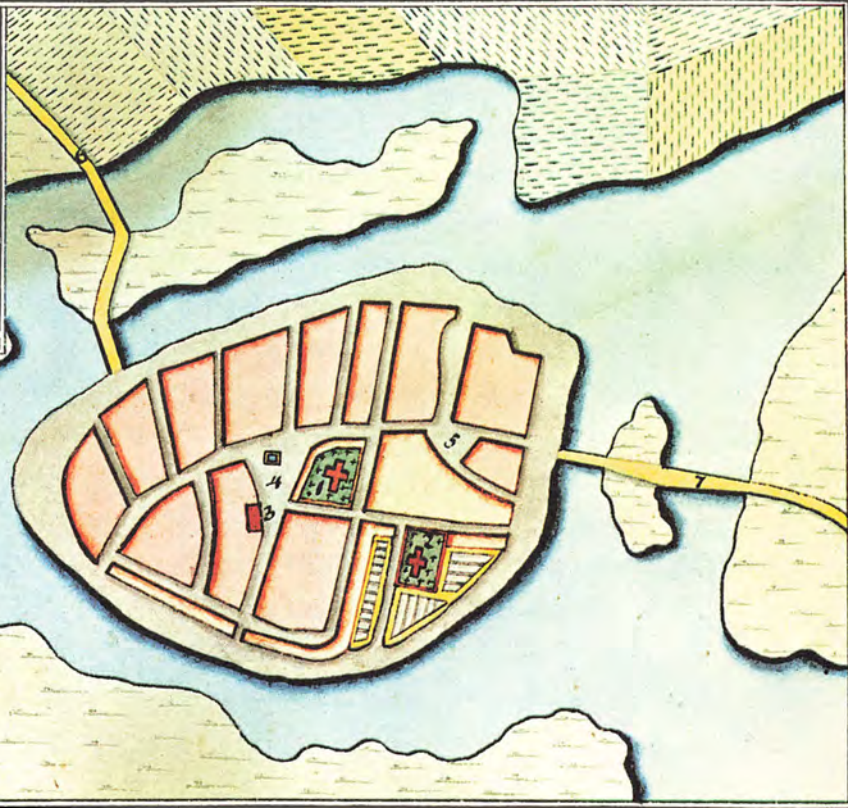
1. Kirken.
2. Amunitions Huis
3. Hafnen og Skibsbroen
4. Vagt „Huiset
5. Torvet
6. Veien til Håmers Huis

J.F. Wecker. Kiøbenhavn
d. 29 Martij 1782.

Maskov

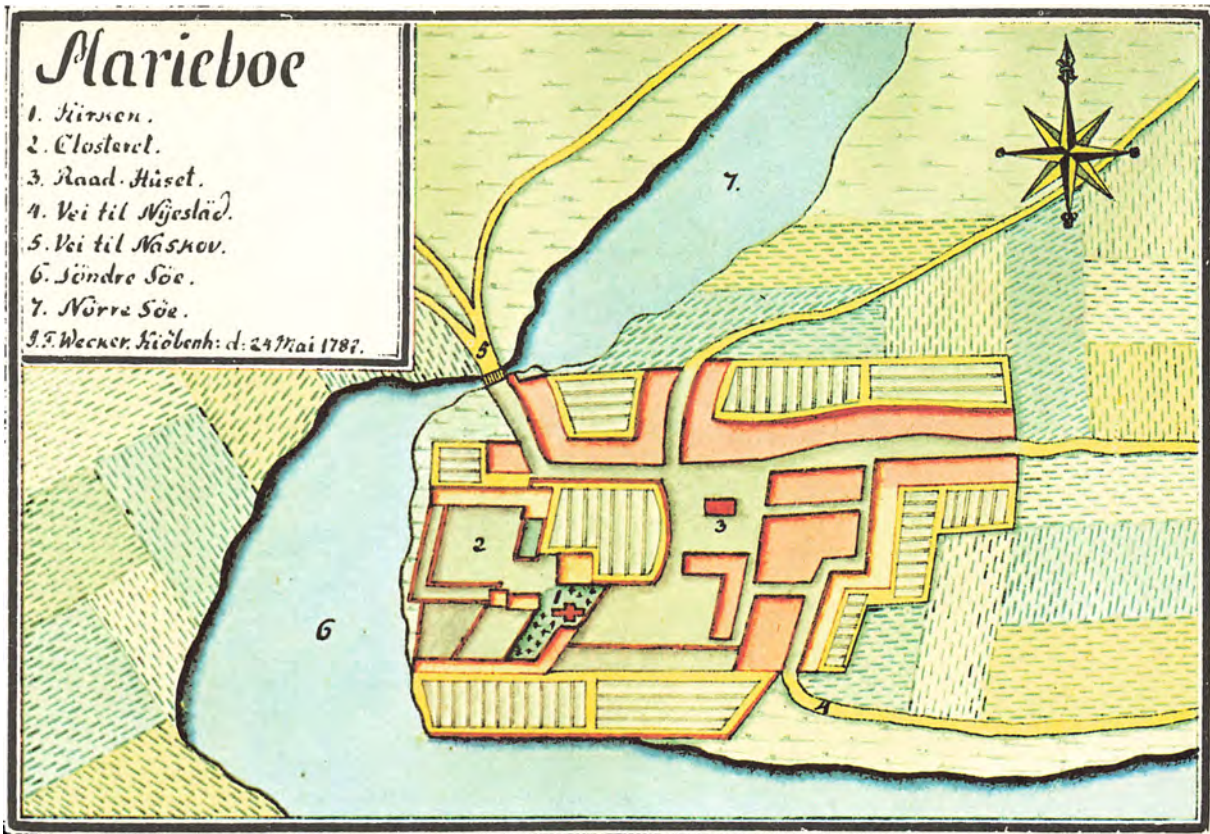
1. Nicolai Kirke.
 2. Closter Kirke.
 3. Raad Huset.
 4. Torvet
 5. Gaase Torvet
 6. Vei til Halst:d.
 7. Vei til Rødbjæ.
- J.F. Wæcker. Kiøbenhavn. d. 14 Mai 1782.

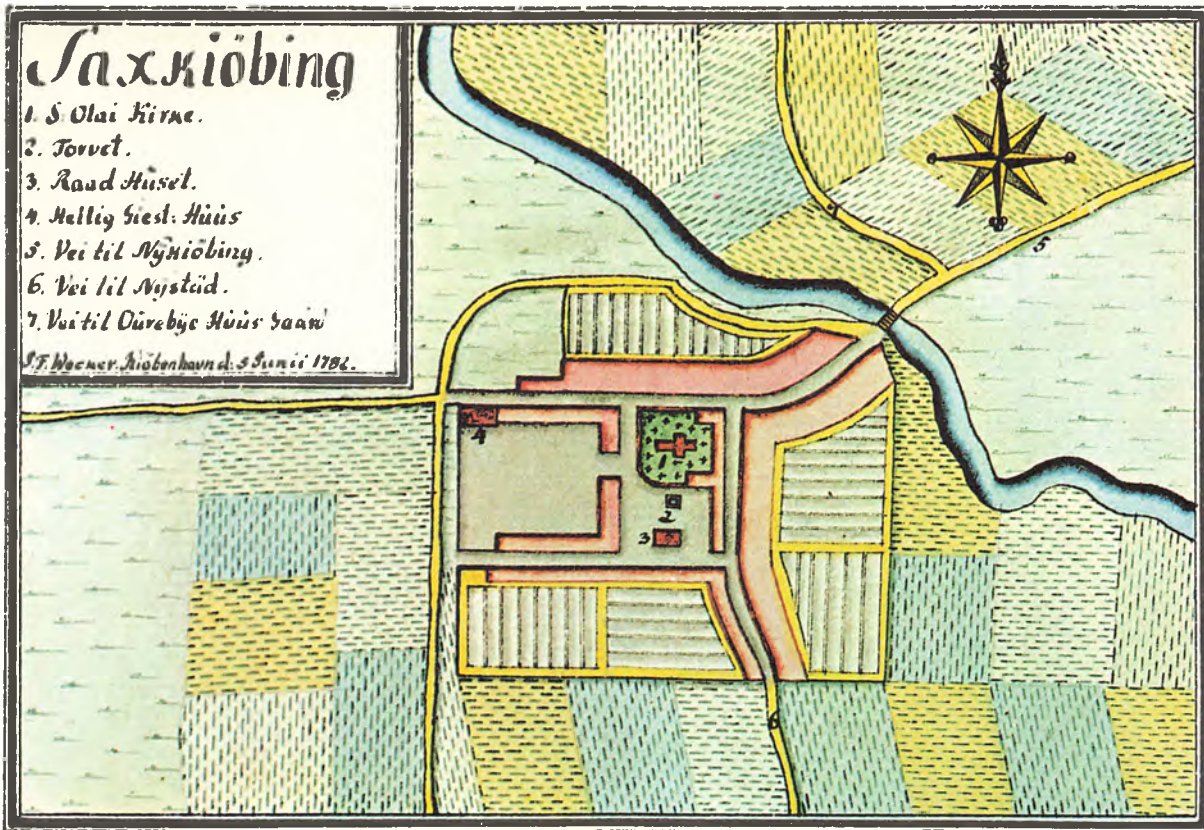

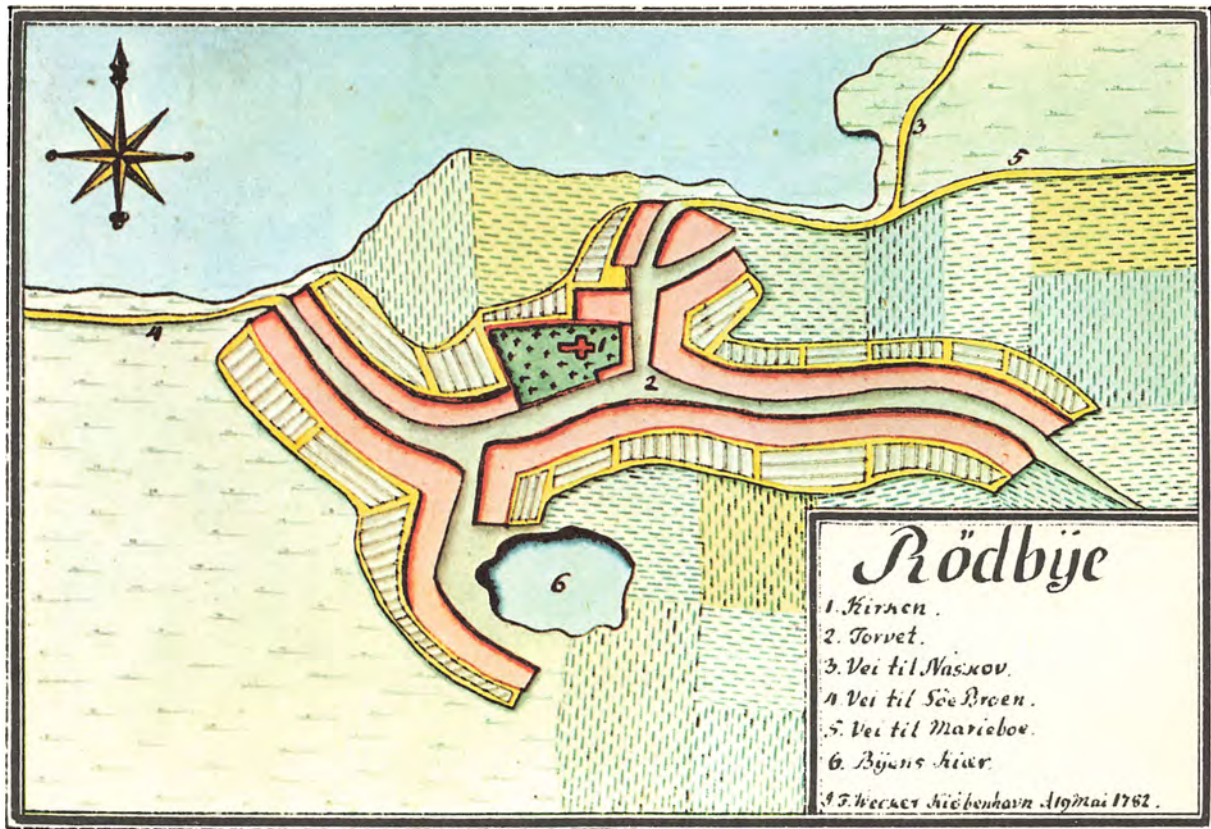
Marieboe

1. Kirken.
2. Closteret.
3. Raad. Huset.
4. Vei til Njesslæd.
5. Vei til Næskov.
6. Søndre Søe.
7. Nørre Søe.

J.F. Wecker. Kiøbenhavn: d. 24 Mai 1787.

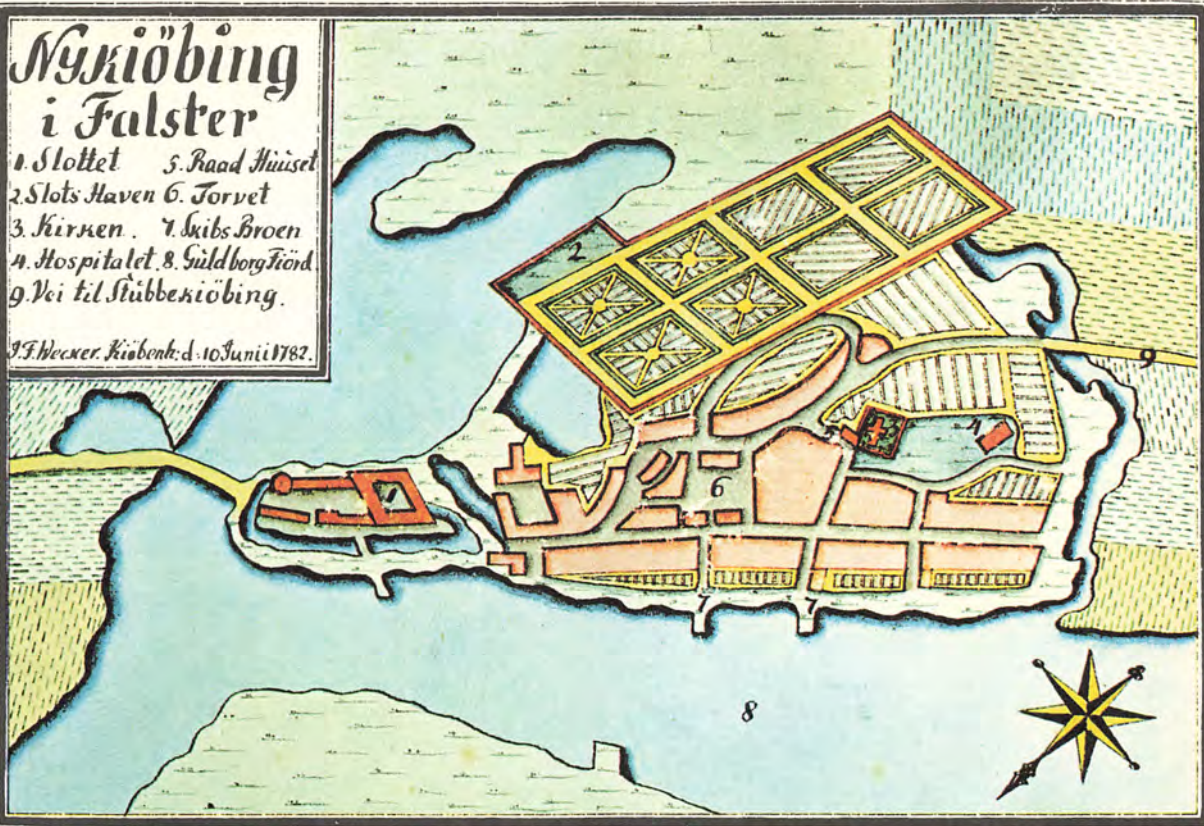

Nykjöbing i Falster

1. Slottet 5. Raad Huiuset
2. Slots Haven 6. Torvet
3. Kirken 7. Skibs Broen
4. Hospitalet 8. Guldberg Tjend
9. Vej til Stubbekjöbing.

J. F. Wecker. Kiöbenh. d. 10 Juni 1782.

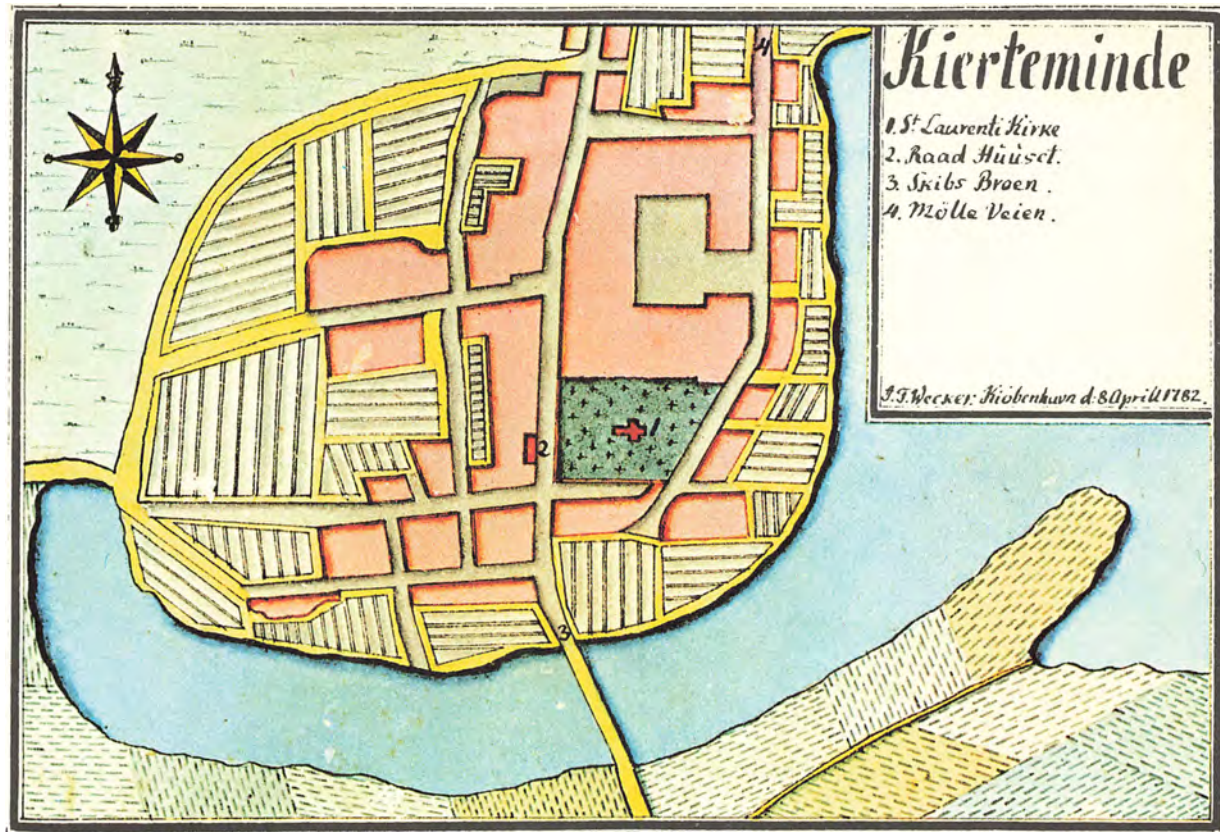

Skibbekiöbing

1. Kirken.
2. Road Hiuſet
3. Snibs Broen.
4. Vei til Nyekiöbing.
5. Vei til Vordingborg.

J. F. Wecker. Kiöbenhavn d. 15. Junii 1782.

Boyense

1. S^t. Nicolai Kirke.

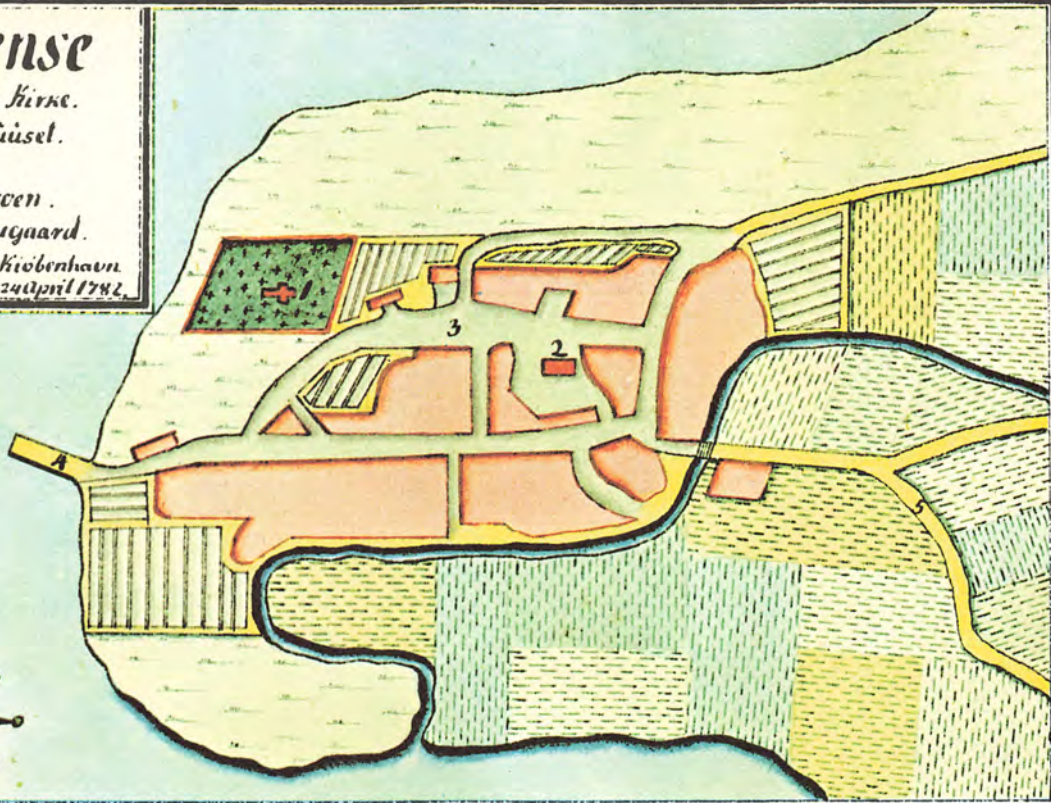
2. Raud Høusel.

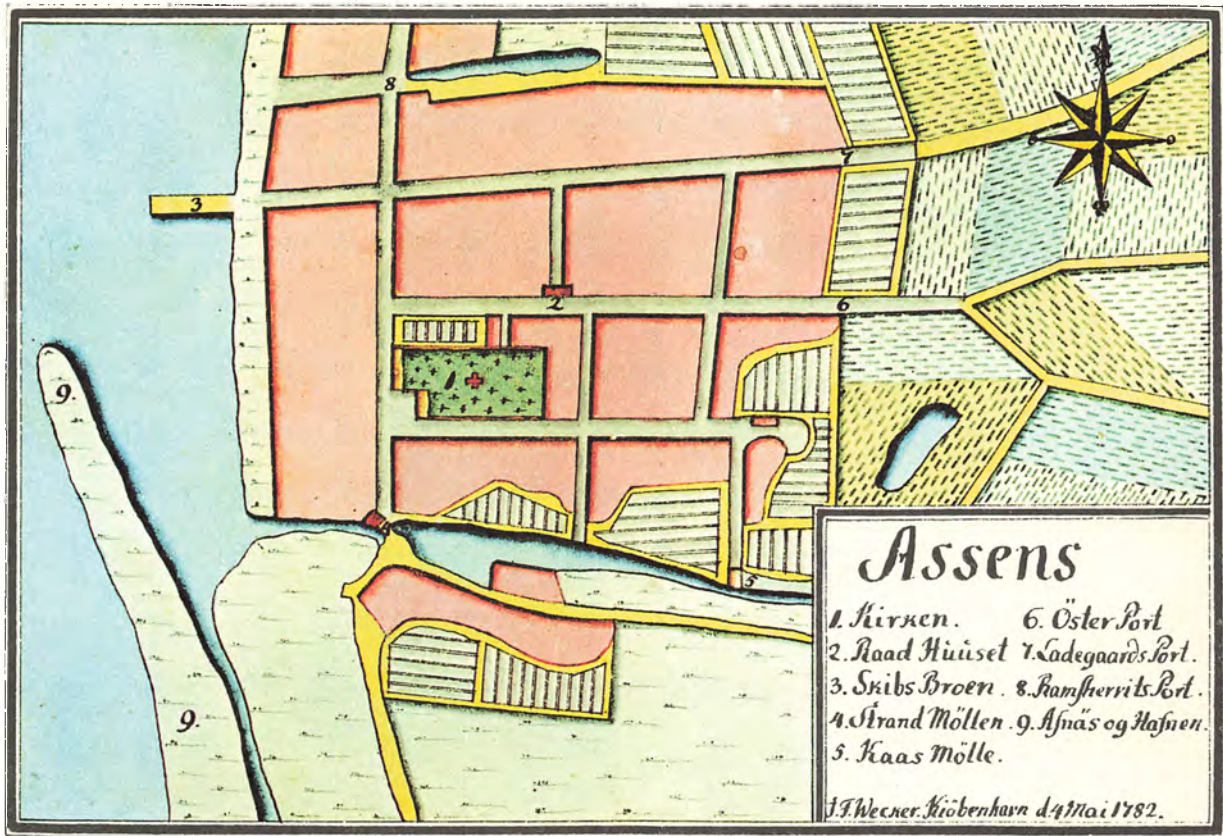
3. Torvel.

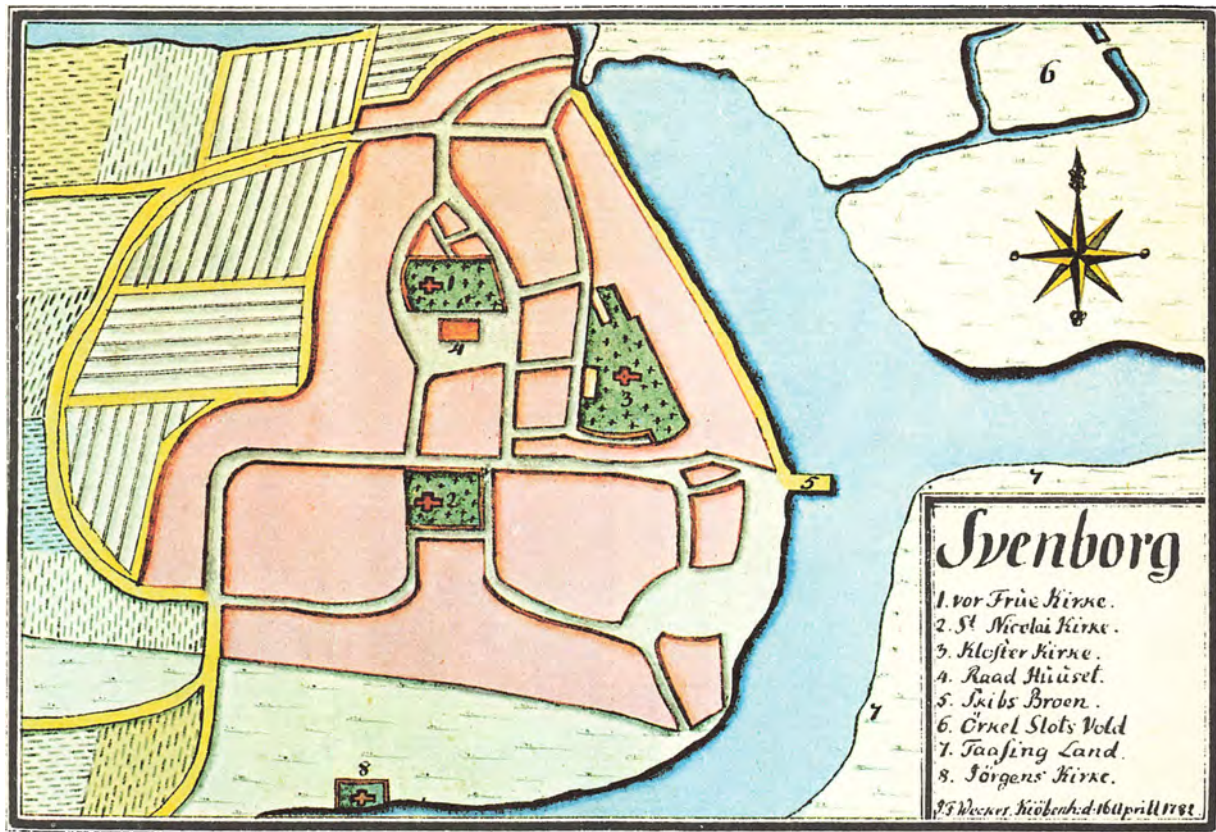
4. Stribs Broen.

5. Vei til Rugnard.

J. F. Wecker. Kiøbenhavn.
d. 24 April 1782.

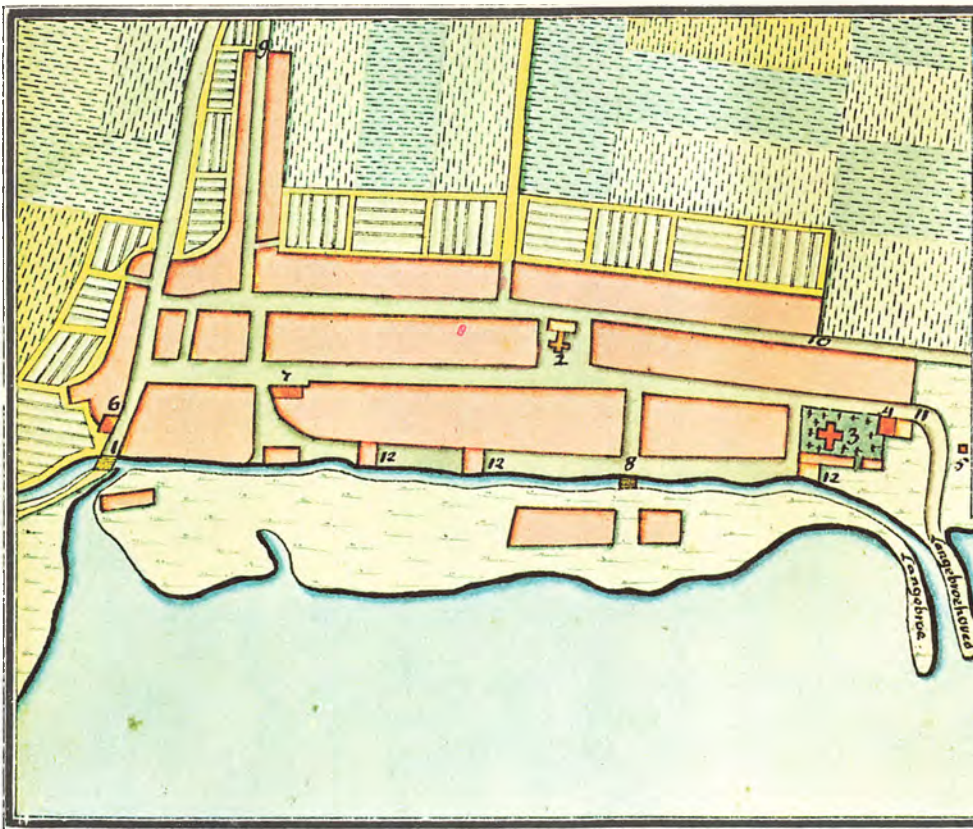
Aarhuus

1. Dom - Kirken.
2. Biske Suarden.
3. Raad. Huset.
4. det gamle Magazin.
5. Provste Residentzen.
6. Vægter og Sproite Huus.
7. det store Torv.
8. det lille Torv.
9. vor Frue Kirke.
10. Hospitalet.
11. St. Olofs Kirke.
12. Scoelen og Rector Residentz.
13. det nye Magazin.
14. Molle Port. 15. Vester Port.
16. Munkke Port. 17. Studgads Port.
18. Middelgads Port. 19. Havnen.
20. Yderste Mind Port.
21. Inderste Mind Port.
22. Broberg Port. 23. Borge Banken.
24. Fjeld og Veier Boden.
25. Borge Porten.

J. F. Hecker. Kiøbenhavn d. 11 Septbr. 1782

Morsens

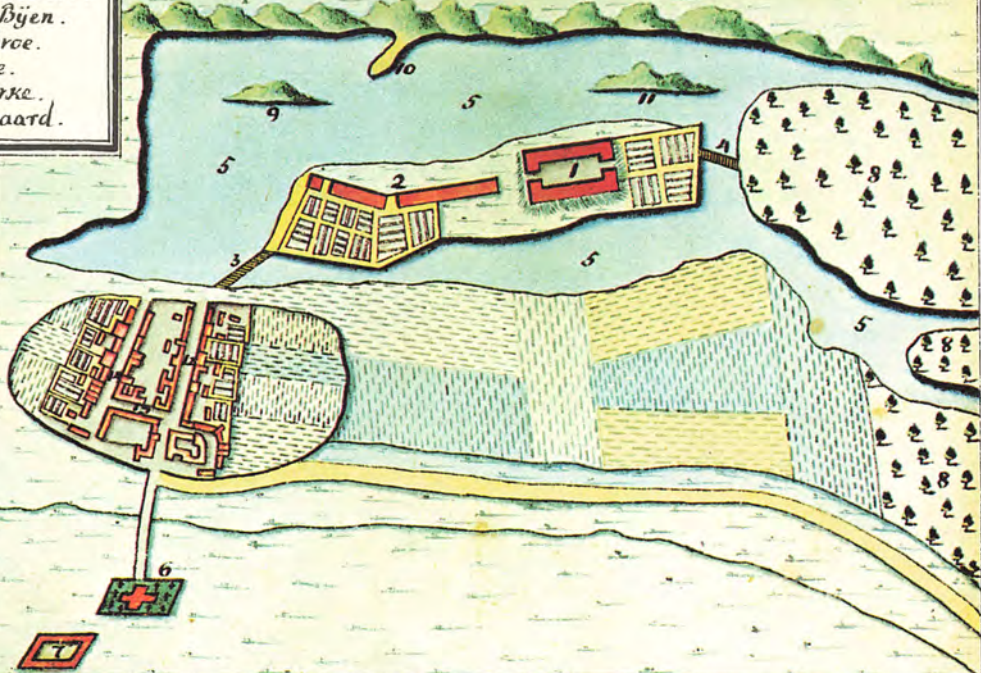
1. Synder Port og Broe.
2. St. Jbs Kirke og Torv.
3. Kloster Kirke.
4. Latinsk Skole.
5. fordm Slæmholms Slot
nu et Bonde huus.
6. Hospit talet.
7. Raadhuse et og Torv.
8. Fugheim og Broe
9. Smede Sades Port.
10. Kattesunds Port.
11. Borregades Port.
12. Sankhuus laeg med Ueen
13. Wecker Kjøbenhavn
d. 20 August 1782.

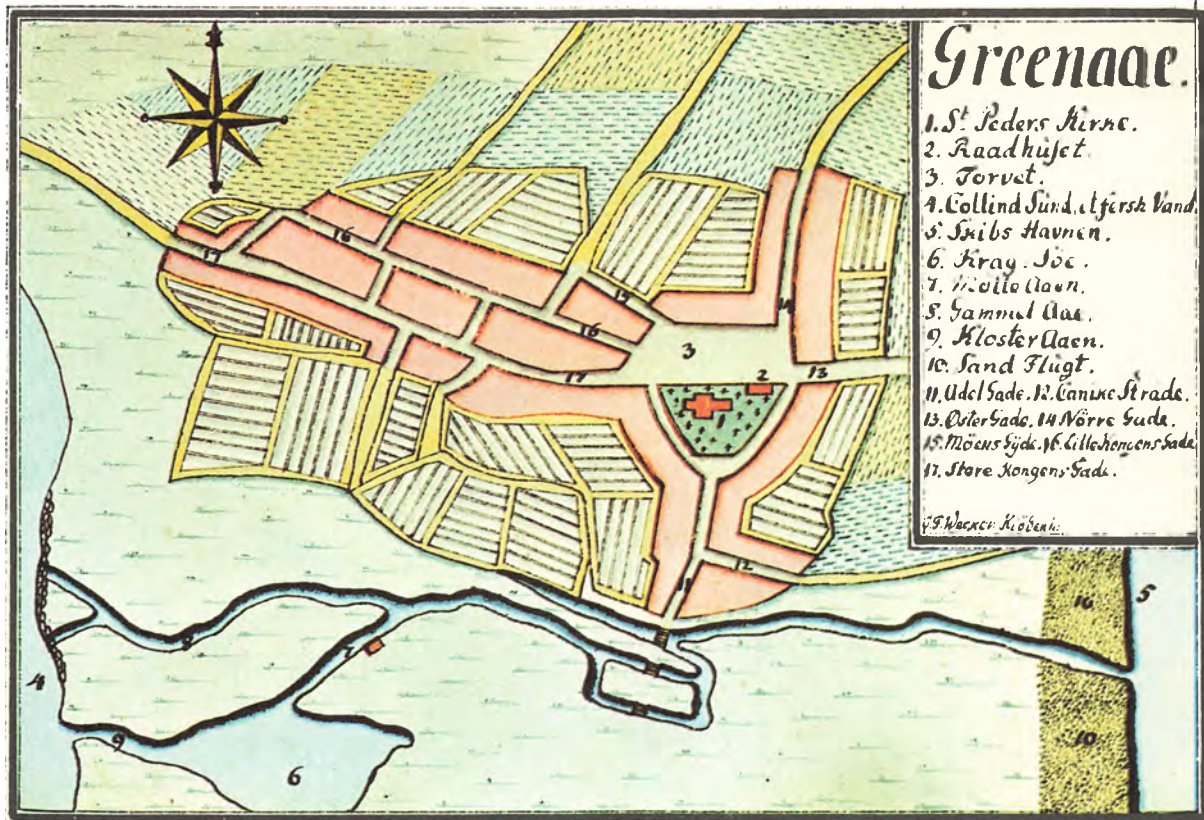

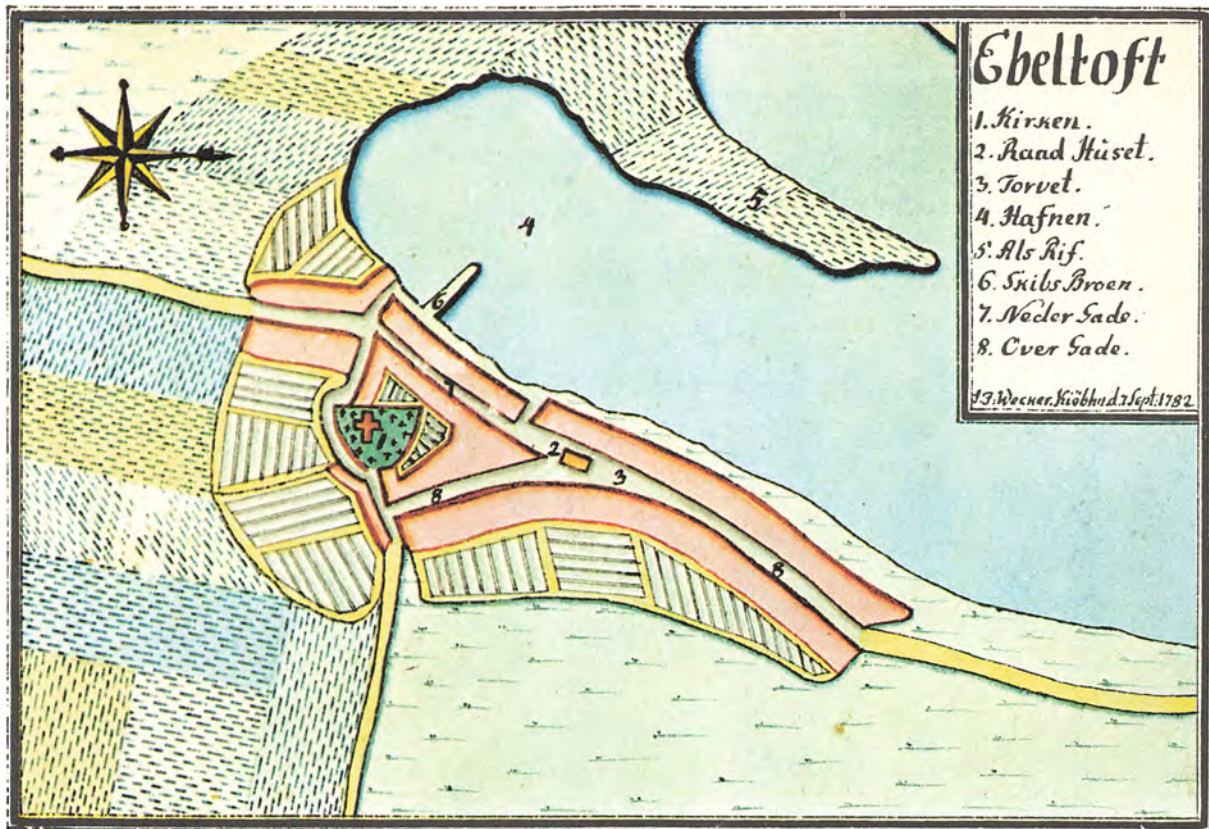
Skanderborg

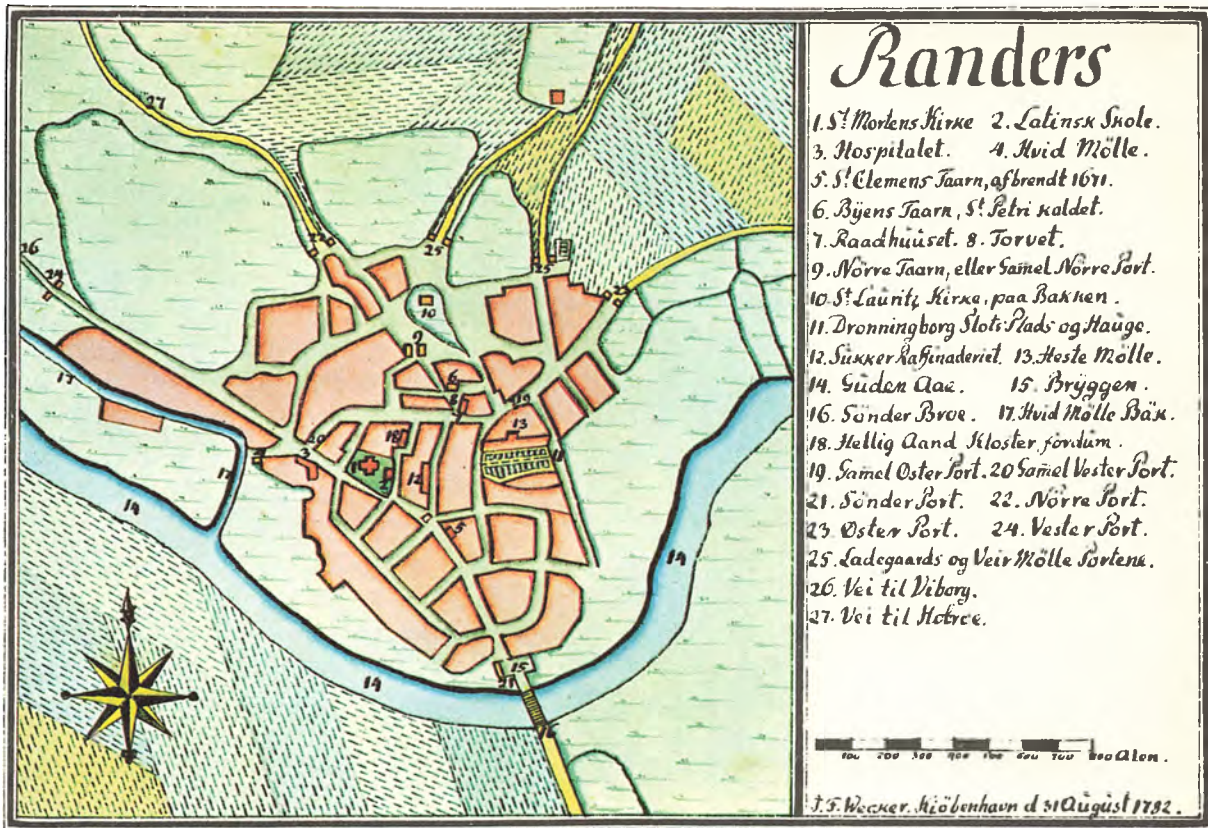
1. Slottet.
2. Stalden.
3. Slots Broen fra Bjgen.
4. Dyre Havens Brce.
5. Skanderborg Søe.
6. Skanderup Kirke.
7. Slottets Ladegaard.
8. Dyre - Haven.
9. Kaløe.
10. Sønderøe.
11. Ebeløe.
12. Store Gade.
13. Strædet til Lille Gade.
14. Lille Gade.

J. P. Werker Kiøbenhavn
d. 21 Septembris 1732.

Mariager

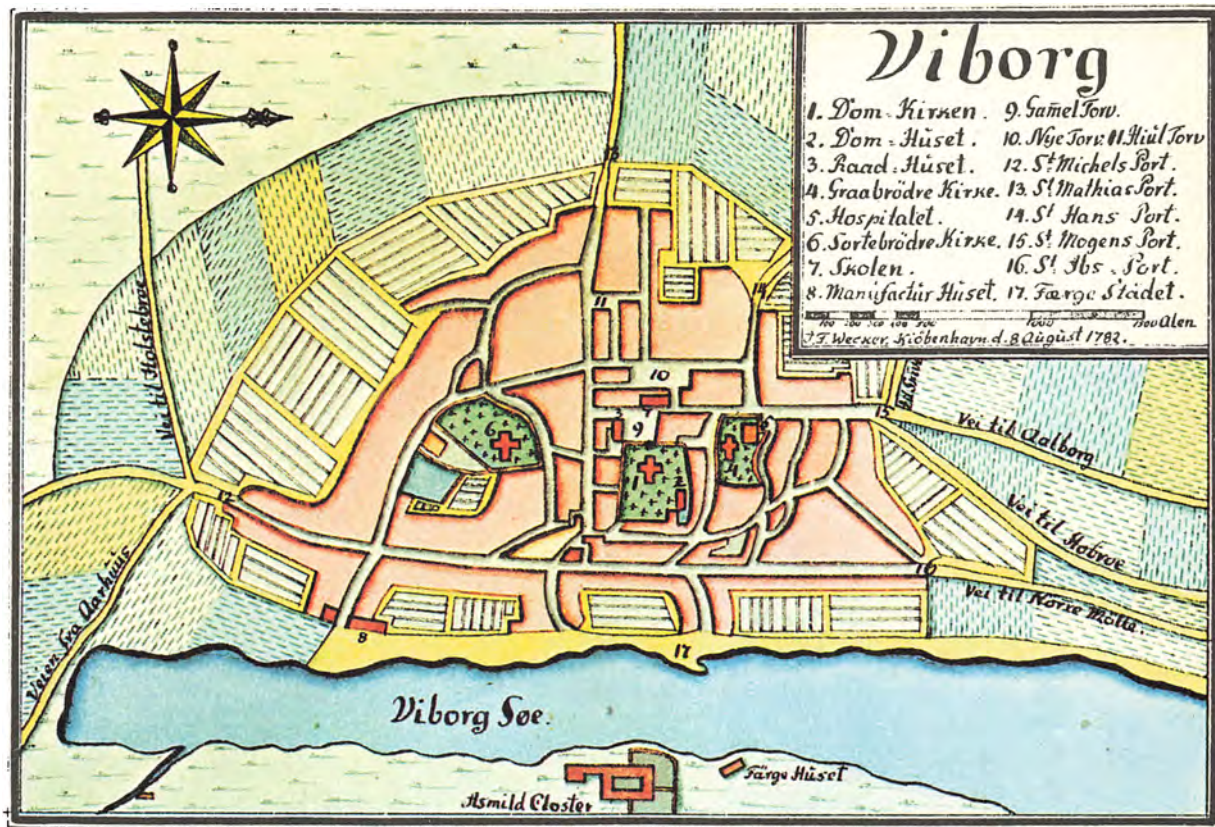
1. Kirken.
2. Mariager Kloster.
3. Forrige S. Peders Kirne Plads.
4. Tinget og Torvet.
5. Mariager Fiord.
6. Snibs Broen.
7. Øster Gade.
8. Snibs Siden.
9. Tegl Gades Bakke.
10. Vester Gade.
11. Køber Banen.
12. Kirke Saden.
13. Fugl. Sings. Gade.
14. Sogne Gade.
15. Stamp Mølle Beck.
16. den øde Korn Mølle Beck.

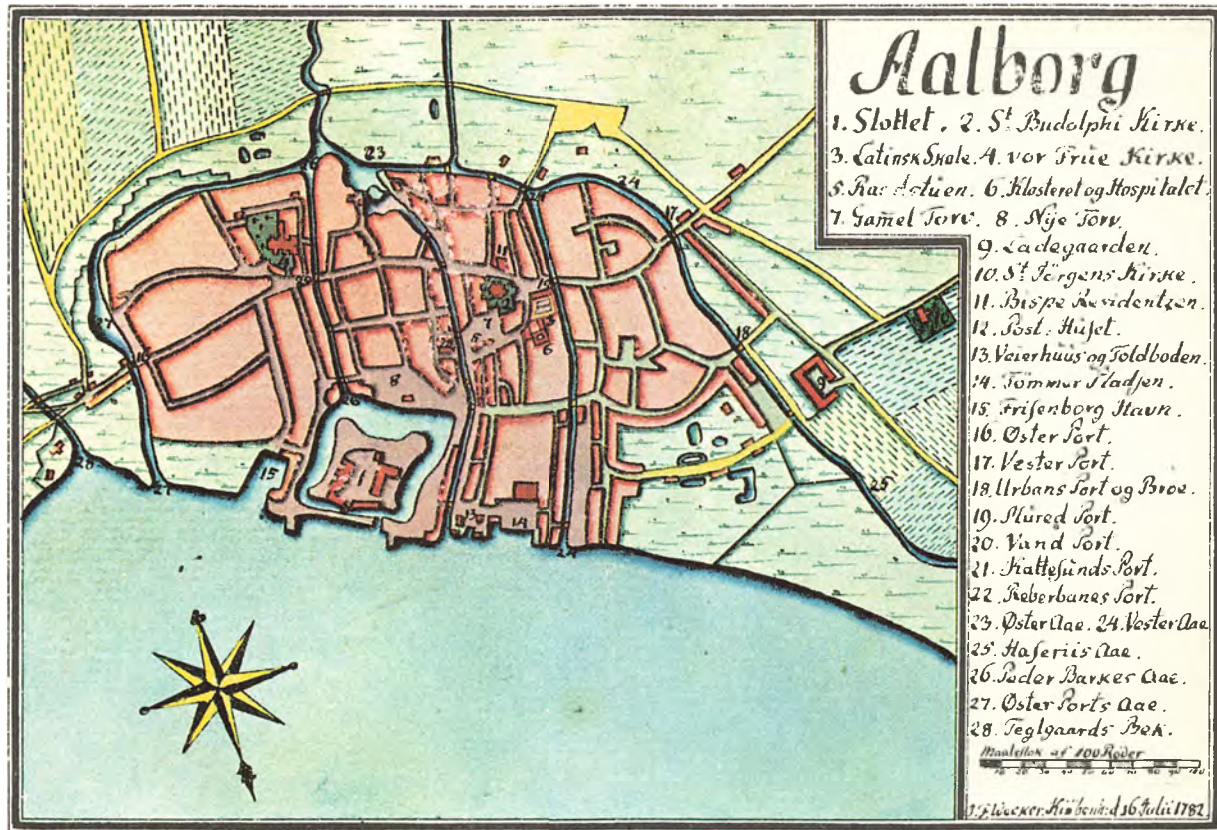
J. F. Weckers Kiebeck: d. 16. August 1782.

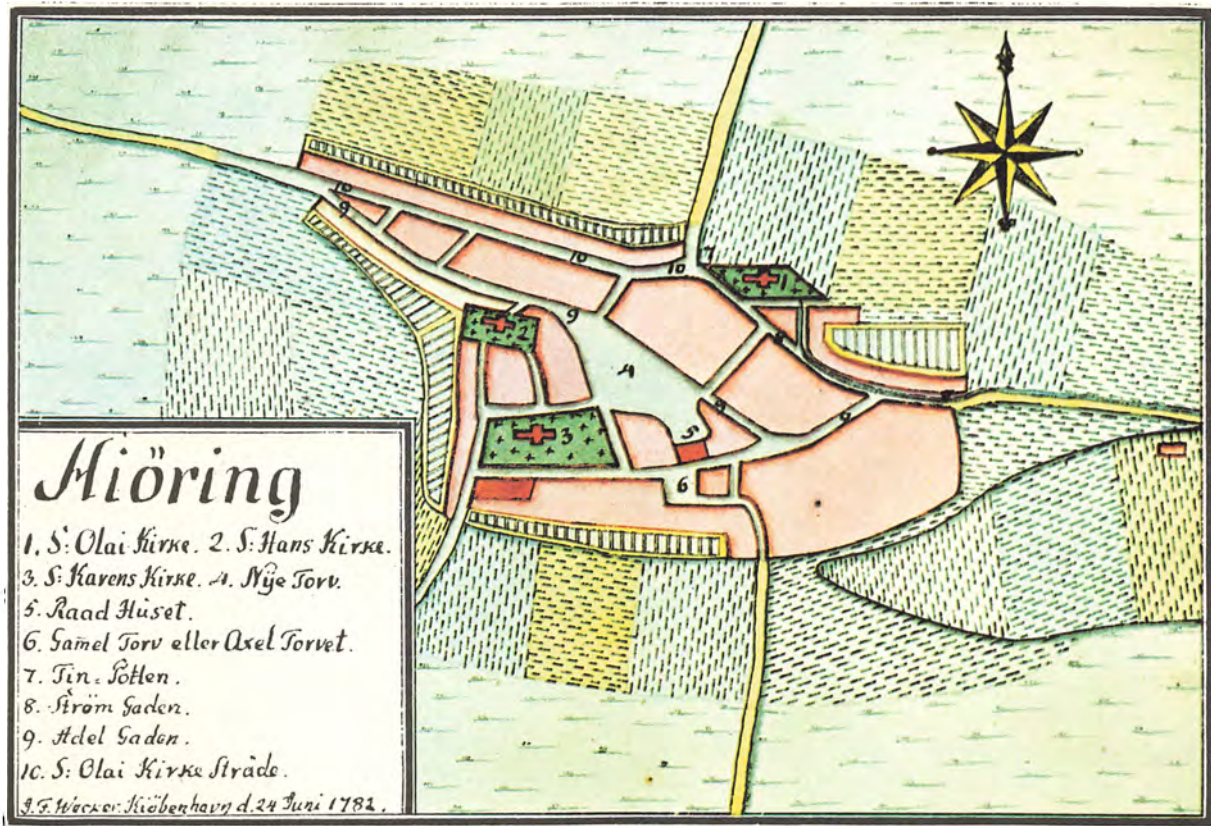
Mobroe

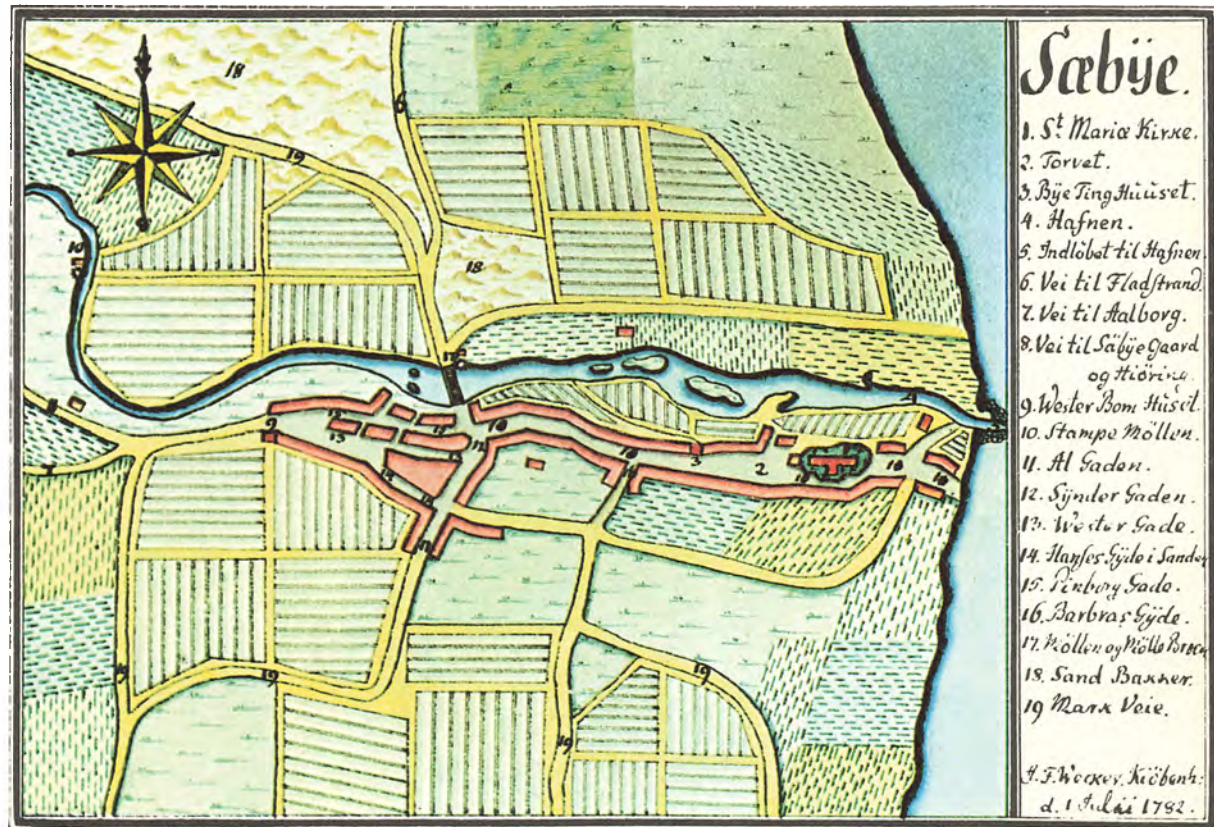
1. Kirken.
2. Skolen.
3. Raad og Arrest Huset.
4. det store Torv.
5. Kirke Torvet.
6. Magasin Huset.
7. Timmer Pladsen.
8. Wasjens nye Salværk.
9. Kirkestedets Salværk.
10. Søebod.
11. Broen.
12. Vester og Øster Fiord.
13. Fyrkal Mølle.
14. Blonilds Mølle.
15. Aaeb Høj.
16. Veien til Viborg.
17. Veien til Randers.
18. Veien til Mariager.
19. Veien til Hørbye.
20. Veien til Høstrup.
21. Veien til Aalborg.
22. Veien til Stadfund.
23. Veien til Hørføe.

J. J. Wecker Kiøbenhavn.
d. 24 August 1782.

Sæbye.

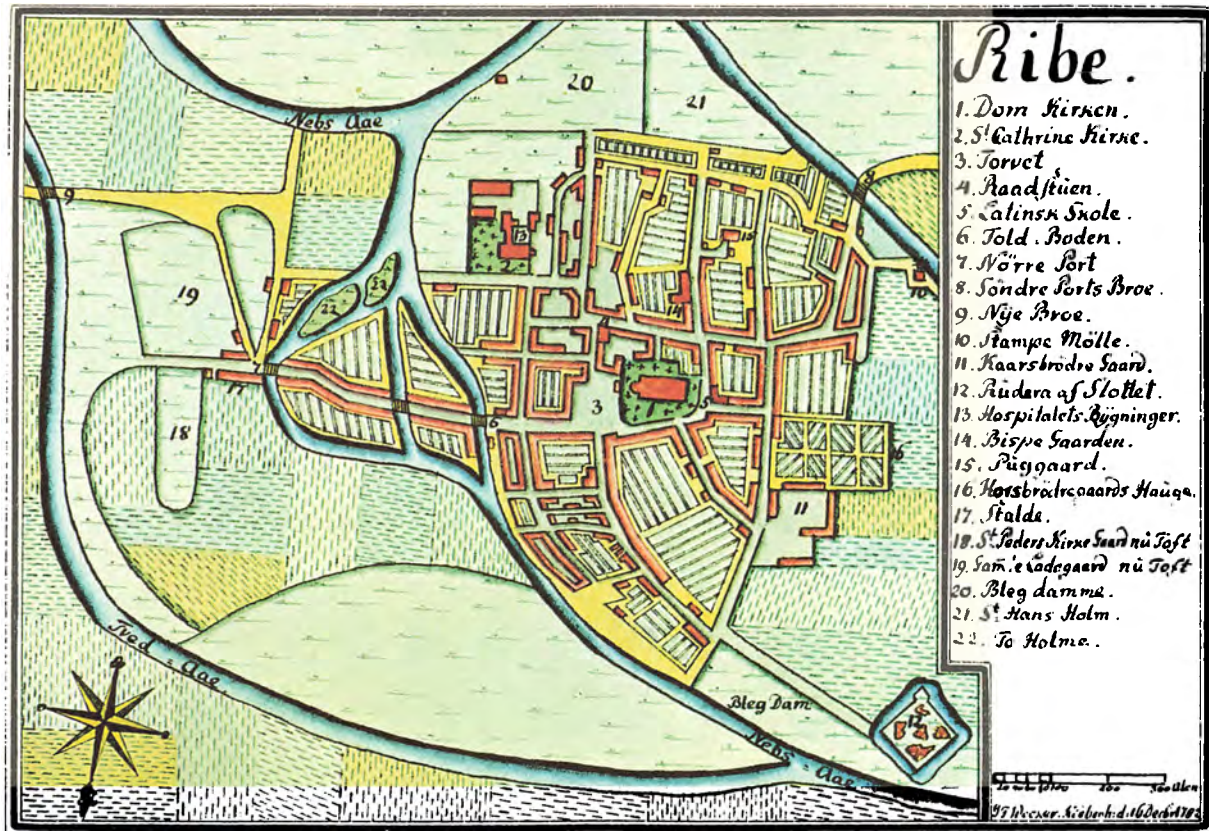
1. St. Maria Kirke.
2. Torvat.
3. Bye Tinghuset.
4. Hafnen.
5. Indløbet til Hafnen.
6. Vei til Fladstrand.
7. Vei til Aalborg.
8. Vei til Sæbye Gaard og Hiörne.
9. Wester Bom Hus et.
10. Stampe Møllen.
11. Al Gaden.
12. Sijndor Gaden.
13. Wester Gade.
14. Høyfos Gjyle i Sande.
15. Tenborg Gade.
16. Barbras Gjyle.
17. Kollen og Mølle Bænk.
18. Sand Banner.
19. Marx Veie.

J. F. Wöcker, Kiöbent:
d. 1 Juli 1792.

Thistæd

1. Kirken.
2. Raad og Sproite Huus.
3. Torved.
4. Lille Torved.
5. Mellem Torved.
6. Gøjde Torvet.
7. Ståd til Hospitalet.
8. Vester Gade.
9. Stor Gade.
10. Øster Gade.
11. Nørre Gade.
12. Liim Fiørdan.

J. F. Wæcker. Kiøbenhavn.
d. 24 Juli 1782.

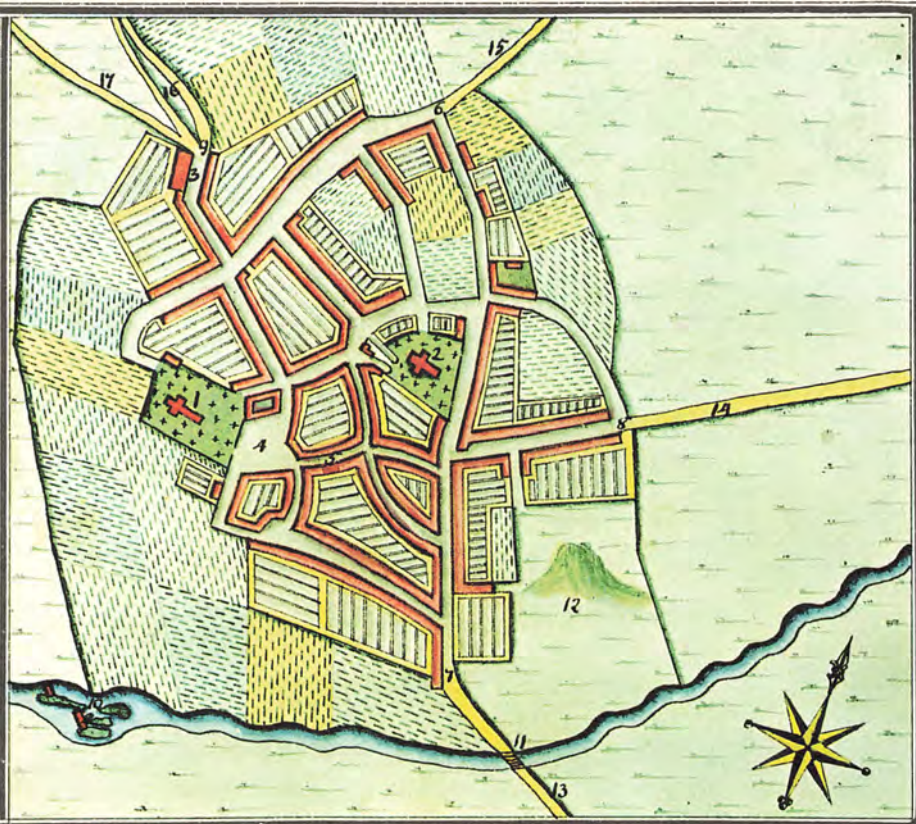

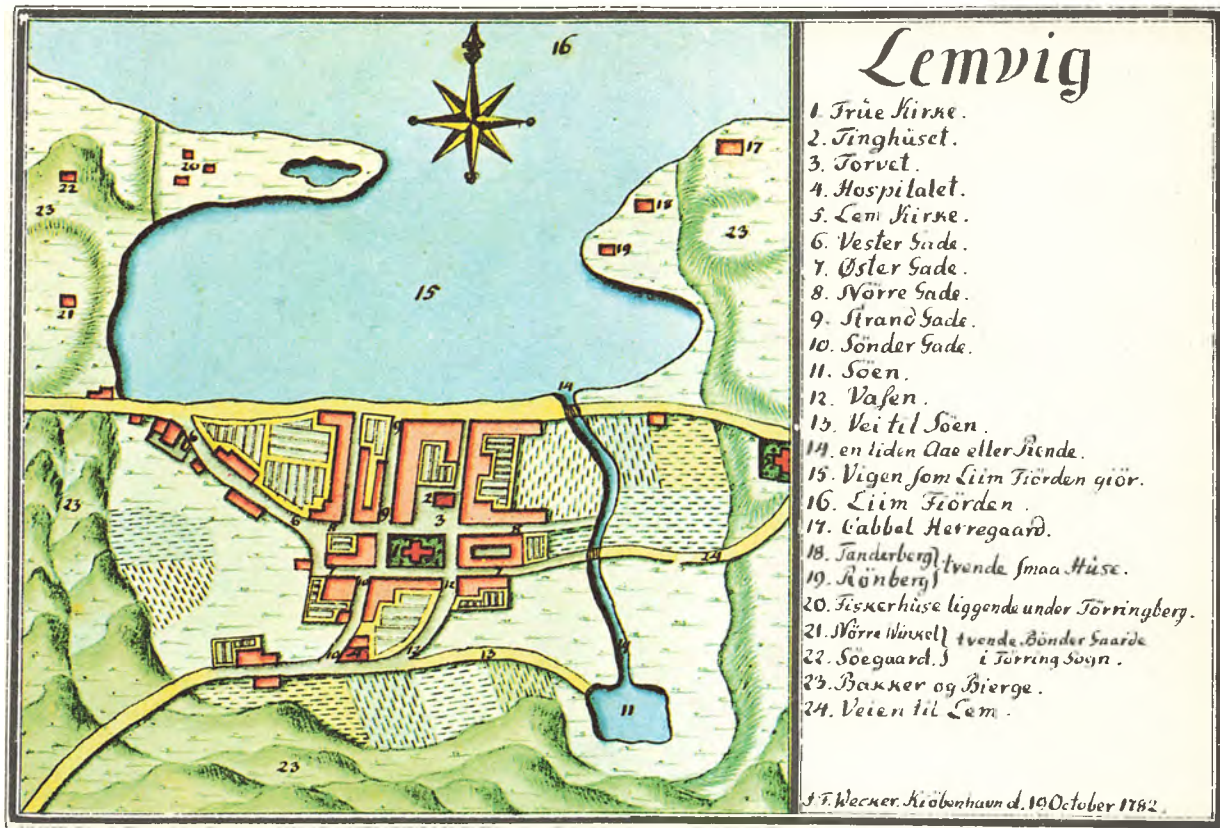
Warde

1. St. Jacobi Kirke.
2. St. Nicolai Kirke.
3. Hospitalet.
4. Torvet.
5. Raadhüüset.
6. Nörre Port.
7. Söndre Port.
8. Östre Port.
9. Westre Port.
10. Tvende Banker i Gaen, kaldet Skandjerne, med ved liggende Laasgaard.
11. Broen over Gaen.
12. en Stor Banke, kaldet Arnberg.
13. Lande Veien til Ribe.
14. Veien til Linderup.
15. Lande Veien til Wiborg.
16. Veien til Srydvadmölle.
17. Veien til Landerup.

64 100 200 300 Schritt

J. Höcker Kieftenh. d. 2. Decbr. 1782.

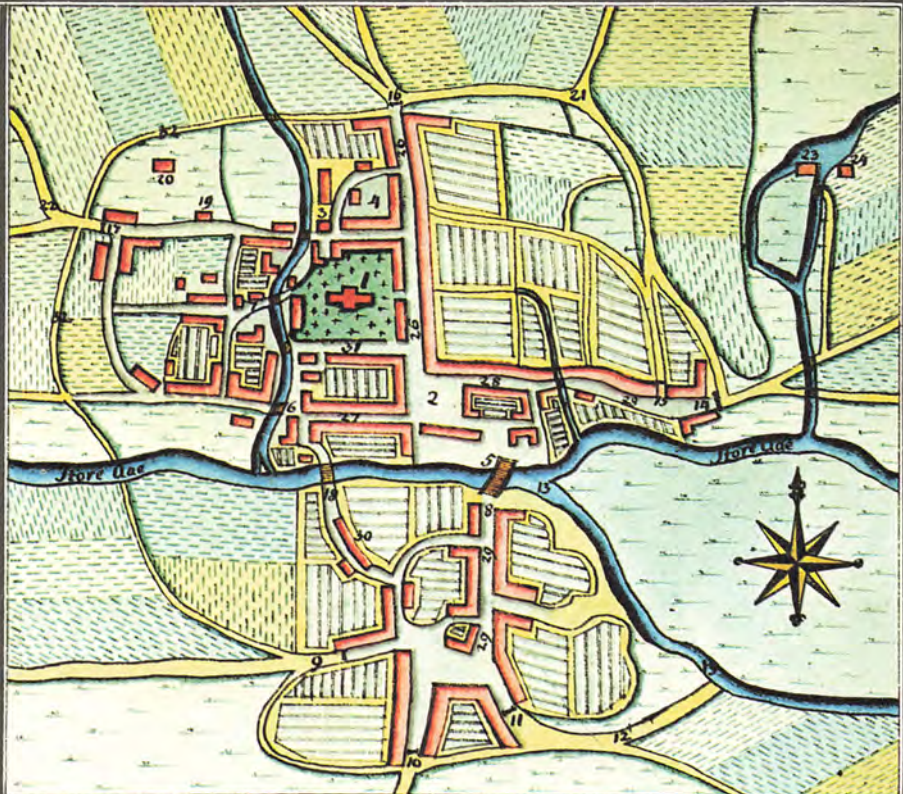

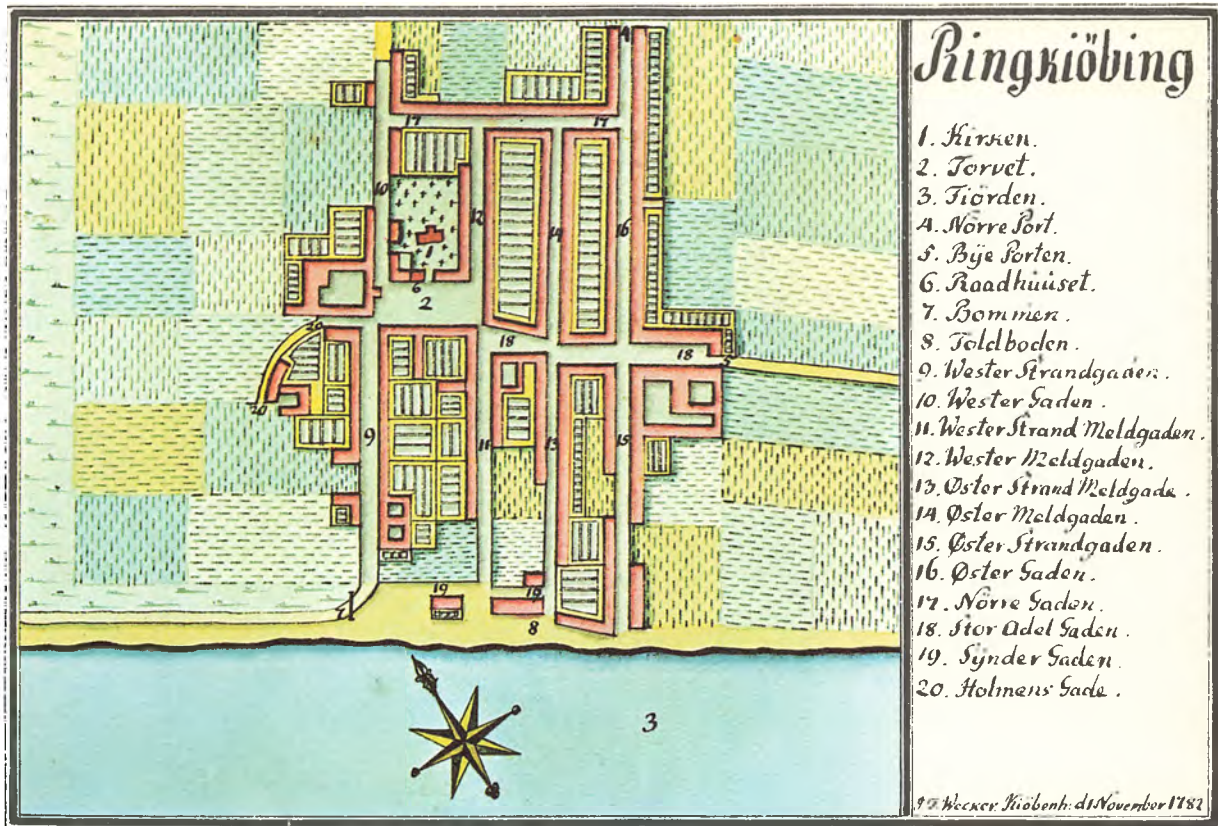

Molstebro.

1. Kirken. 2. Torvet.
3. Samel Latinske Skole.
4. Heste Torved.
5. Store Broe. 6. lille Broe.
7. Willeke Strædet.
8. Sønderland. 9. Sydvest Bom.
10. Sønder Bom. 11. Syddøst Bom.
12. Tuiis Voi. 13. Veggen Gae.
14. Øster Bom. 15. Nordøst Bom.
16. Nørre Bom. 17. Vøstler Bom.
18. Kiøre Voi over store Gae.
19. Lille Smede. 20. Nije Smede.
21. Wiborg Voi.
22. Cenvigs Voi.
23. Sogaards Mølle i Naaberg
24. Stampe Mølle i Sogn.
25. Raad Stuen.
26. Nørre Gade.
27. Vøstler Gade.
28. Øster Gade.
29. Sønder Gade.
30. Langerhuus
31. Hustruc Gade Fordum.
32. Bomdigat.

1754 Mecker. Kiøbenhavn d. 26 Octobr 1782.

Ringkiöbing

1. Kirken.
2. Torvet.
3. Fiörden.
4. Nörre Port.
5. Bye Porten.
6. Raadhüüset.
7. Bommen.
8. Toldboden.
9. Wester Strandgaden.
10. Wester Gaden.
11. Wester Strand Meldgaden.
12. Wester Meldgaden.
13. Oster Strand Meldgade.
14. Oster Meldgaden.
15. Oster Strandgaden.
16. Oster Gaden.
17. Nörre Gaden.
18. Stor Adel Gaden.
19. Synder Gaden.
20. Hohnens Gade.

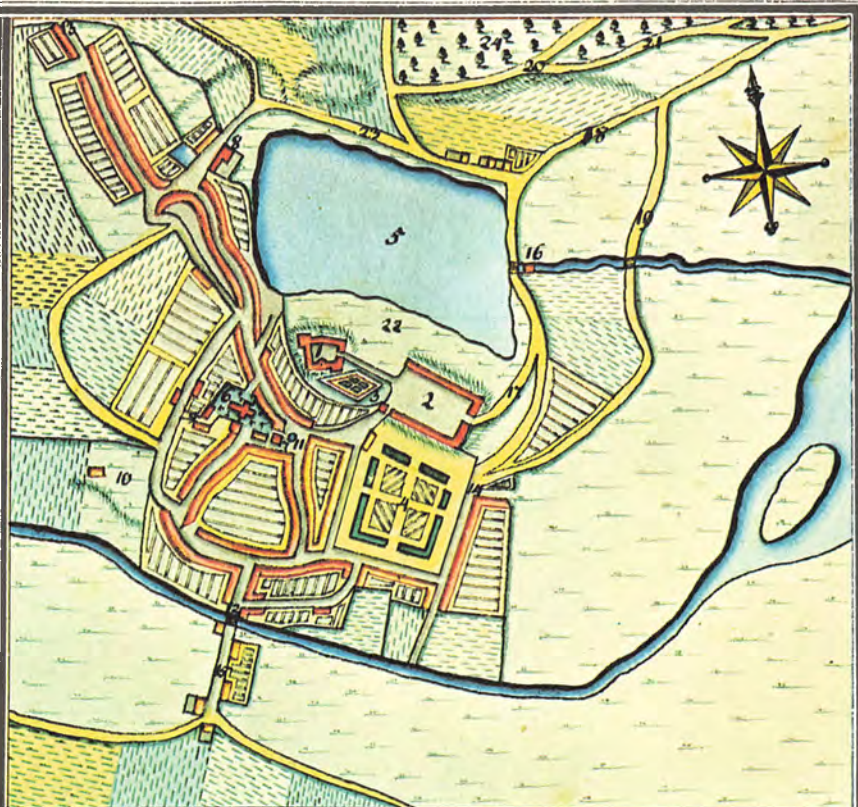
97 Wecker Kiöbenh: d1 November 1782

Colding

1. Slottet Arnborg.
2. Stald - Gaarden.
3. Slots - Haven .
4. Sartner Haven .
5. Søen .
6. St. Nicolai Kirse .
7. Ruad - Huuset .
8. Hospitalet .
9. Latinsk Skole .
10. Blegdammen .
11. Torvet
12. Syndre Port .
13. Nørre Port .
14. Kloster Port .
15. Forstaden .
16. Møllen .
17. Nølle Væien fra Slottet .
18. Konge Væien, til Snoghoi Lande Vei .
19. Snoghoi Lande Vei .
20. Konge Væien, som gaar igiennem Dyrehængen til Weile Lande Vei .
21. En Skov Vei .
22. Slotsbanken som bruges til Græsning
23. Nølle Vei fra Cosbye
24. Dyrehaven .

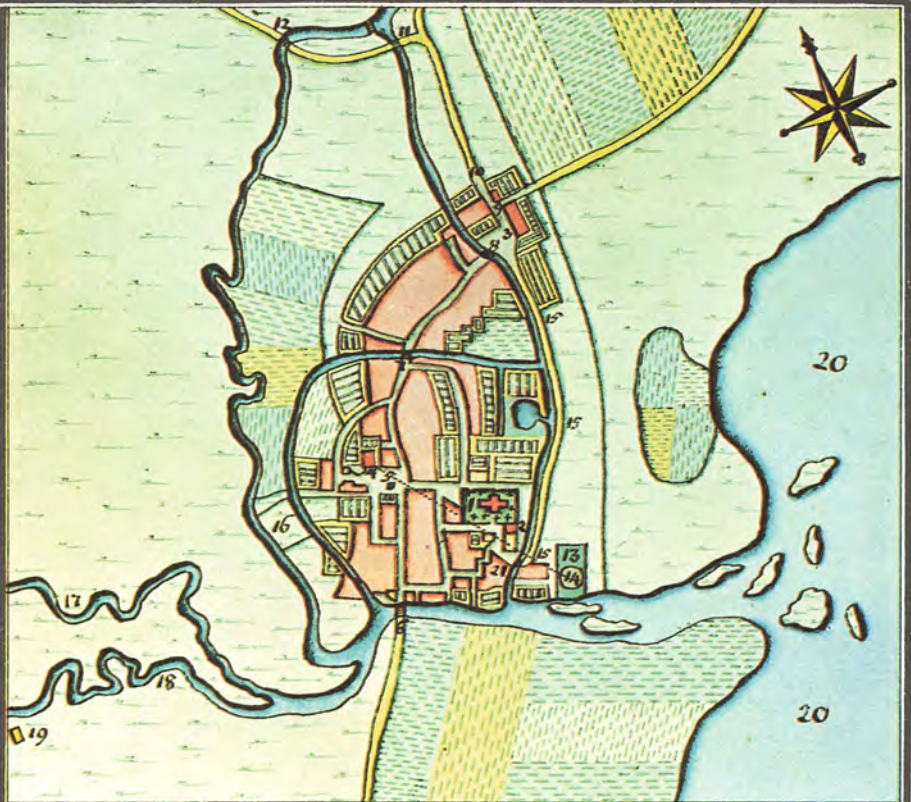
100 200 300 400 500 Alen .

J. F. Wecker, Kiøbenhavn d 23. November 1782 .

Veile

1. St. Nicolai Kirke.
2. Skolen.
3. Hospitalet.
4. Raadhüset.
5. Torvet.
6. Sydre Port og Broe.
7. Millbroe og Aae.
8. Nörre broe over Mølle Aaen.
9. Nörre Port ad Hørsfens.
10. Vester Port ad Hante og Ringkiöbing.
11. Siedde Broe.
12. Stokbroe eller Föndherrik Broe.
13. Borre vold.
14. Cöngangen under Jorden.
15. Tom frua Gangen.
16. Bleg Dam.
17. Samel Aae, somer fra Knavrüüp.
18. Store Aae, som komer fra Starildsküar og Skajon.
19. Aae og Övæl: sänsel, samt et lidet Fisker hüüs.
20. Fiören.
21. Møllen.

f. F. Weener, Kiöbeik: d. 9. Növr. 1782.

Bykort fra Pontoppidan og Resen

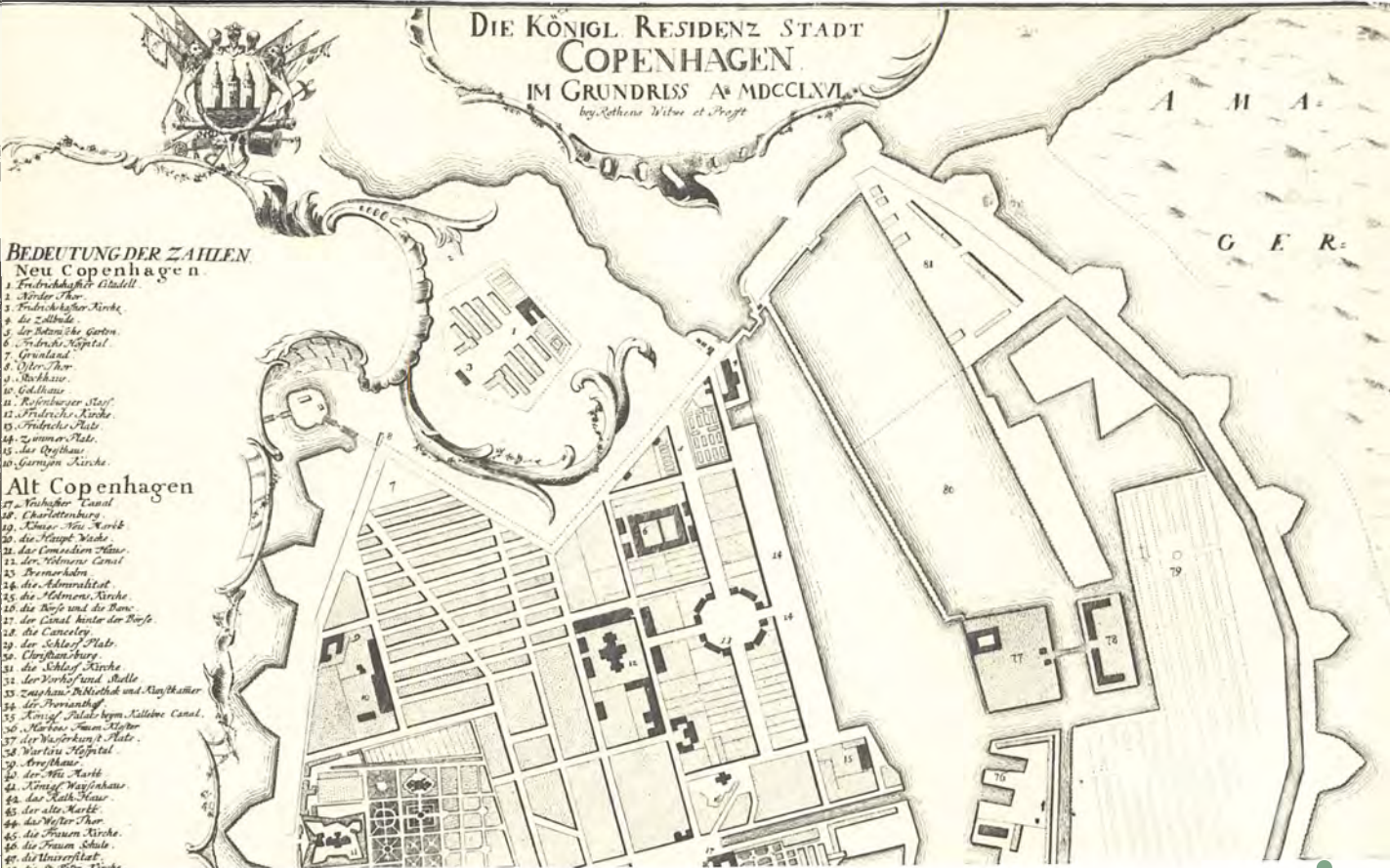
DIE KÖNIGL. RESIDENZ STADT COPENHAGEN.

IM GRUNDRISS A. MDCCLXVI.

by: Gothens Witwe et Proff.

A M A

G E R

BEDEUTUNG DER ZAHLEN. Neu Copenhagen.

1. Friedrichs Platz
2. Vester Thor
3. Friedrichs Kirche
4. die Zeltwille
5. des Heiligen Gottes
6. des Heiligen Hospitals
7. Grundland
8. Ofter Thor
9. die Arkasse
10. Gøtthaus
11. Rosenkrantzens Platz
12. Friedrichs Kirche
13. Friedrichs Platz
14. Zwingers Platz
15. des Røsthus
16. Garmans Kirche

Alt Copenhagen

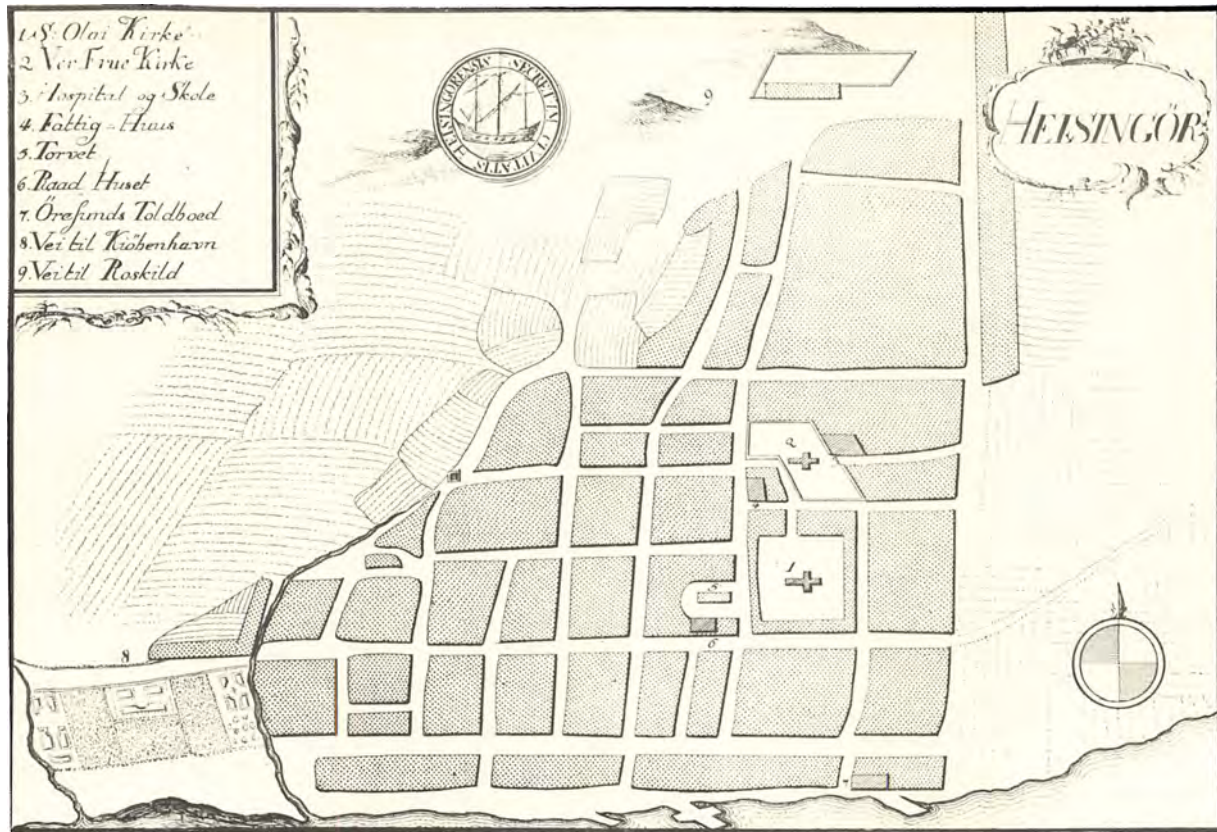
17. Næstveds Canal
18. Charlottenburg
19. Næstveds Kanal
20. des Heiligen Kirche
21. des Conventen Haus
22. des Heiligen Canal
23. Rosenkrantzens
24. des Admiralität
25. des Heiligen Kirche
26. des Heiligen und des Platz
27. des Heiligen hinter des Heiligen
28. des Conventen
29. des Schloß Platz
30. Charlottenburg
31. des Schloß Kirche
32. des Heiligen Kanal Stelle
33. des Heiligen Bibliothek und Kapell
34. des Heiligen
35. des Heiligen Platz beim Källöbe Canal
36. des Heiligen beim Heiligen
37. des Heiligen Kanal Stelle
38. des Heiligen Hospitals
39. Gøtthaus
40. des Heiligen Markt
41. des Heiligen Wasserkunst
42. des Heiligen Haus
43. des Heiligen Markt
44. des Heiligen Thor
45. des Heiligen Kirche
46. des Heiligen Schule
47. des Heiligen Platz
48. des Heiligen Kirche

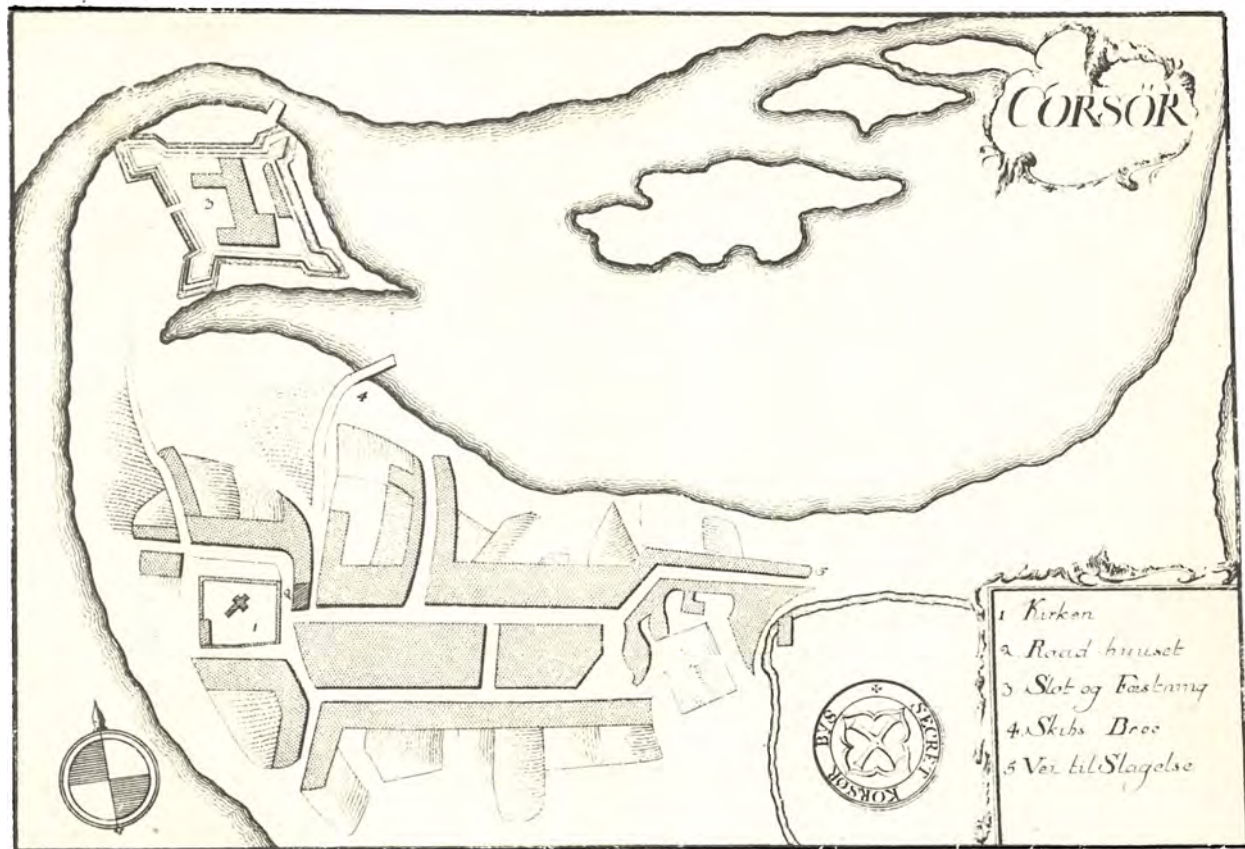
- 10. das Vorder-Thor
- 11. die St. Brunnens Kirche
- 12. die Fintels Kirke
- 13. das Hofpital in der Brunnengasse
- 14. Convent-Haus
- 15. der Grundtvig-Kirke
- 16. die große Kirche
- 17. Peterens Church, Kloster
- 18. Angers Kirke
- 19. das Andersen-Haus
- 20. der Brand Canal
- 21. die Nicola Kirke

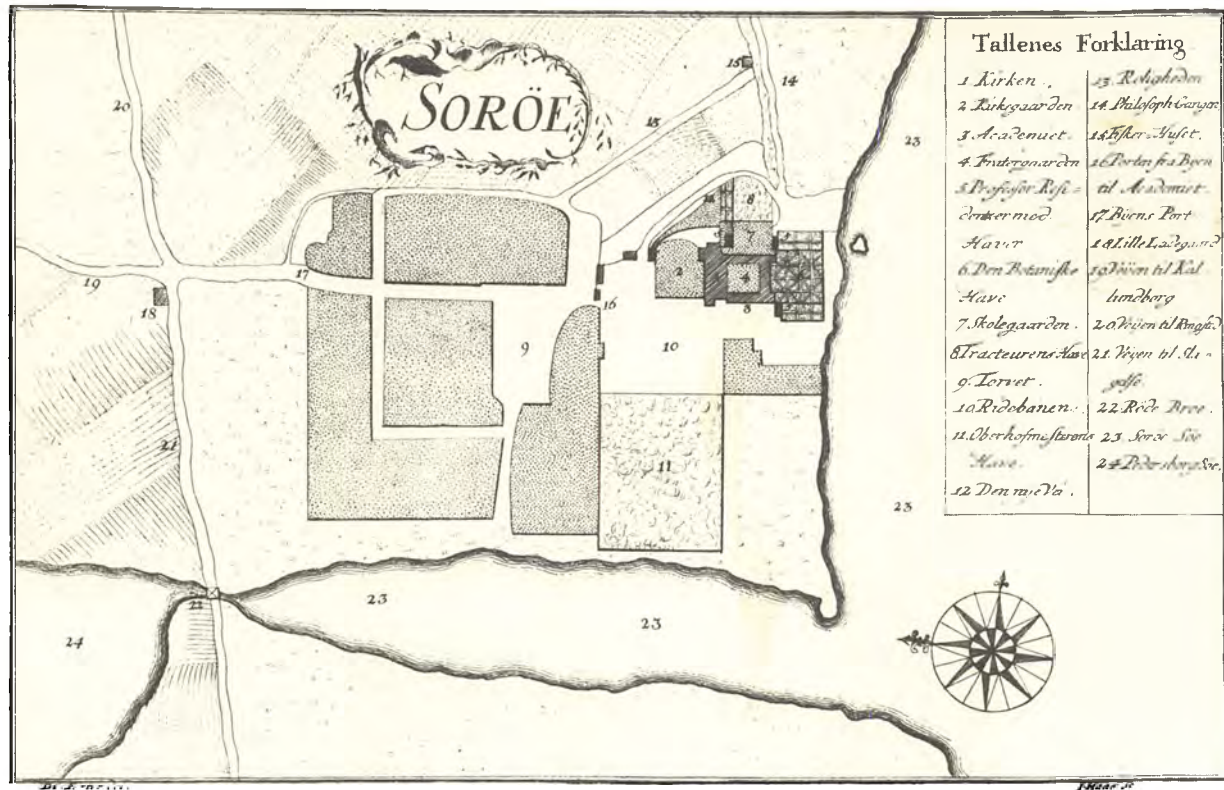
Christianshavn

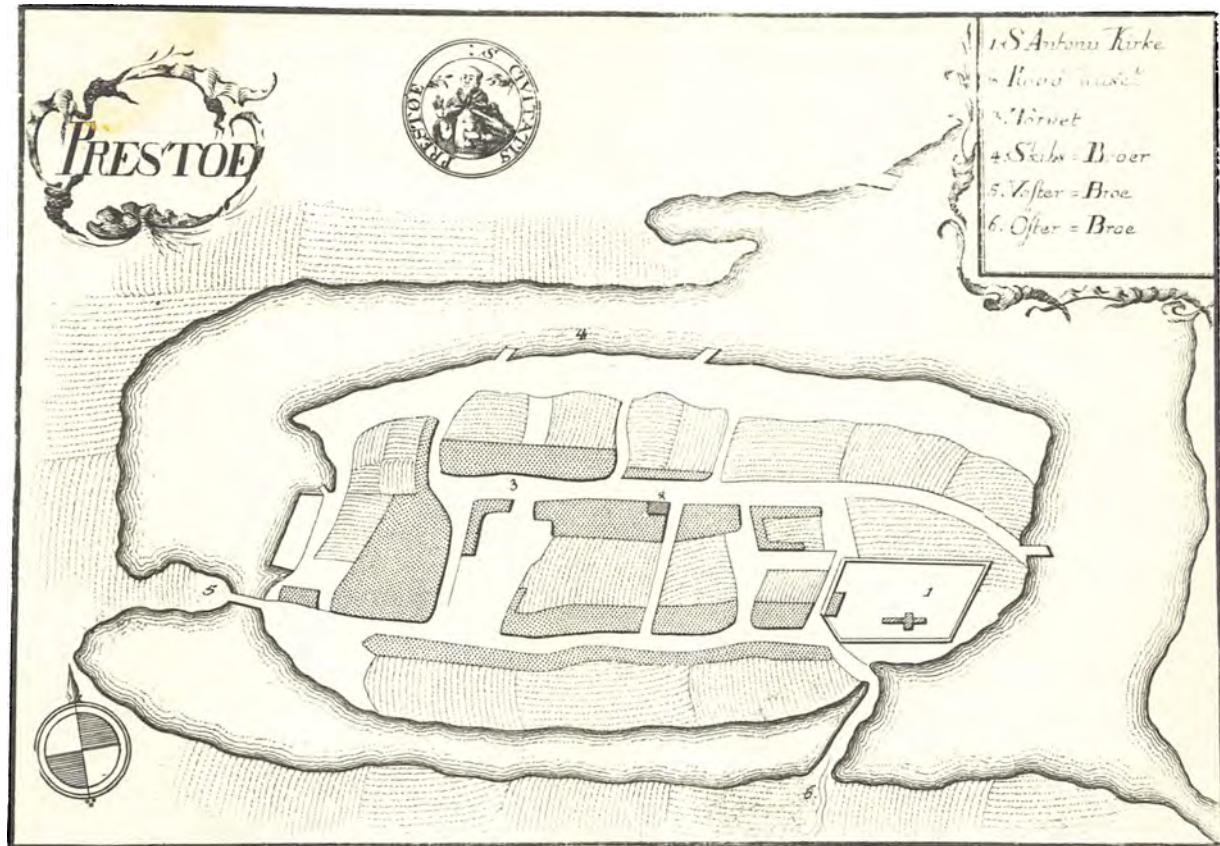
- 22. Knippels Brücke
- 23. die Sten-Saule zum Verzücken
- 24. die lange Brücke
- 25. v. Olsons Platz
- 26. Friedrichs kirchliche Kirche
- 27. die Apostolische Comp. Hofen und Platz
- 28. die Docks
- 29. Christianshavner Canal
- 30. der Markt
- 31. das Zucht-Haus
- 32. Angers Thor
- 33. die Kirche unserer Erlöster
- 34. das Aufseher-Haus
- 35. Bürgers Platz
- 36. die Handels Compagnie Platz
- 37. Mellemst. Platz
- 38. das de Arsenal
- 39. Umanstiftels Grunde
- 40. Hofen für die Kristallsteine
- 41. Neu-Nölen
- 42. der Neus Zimmer Platz

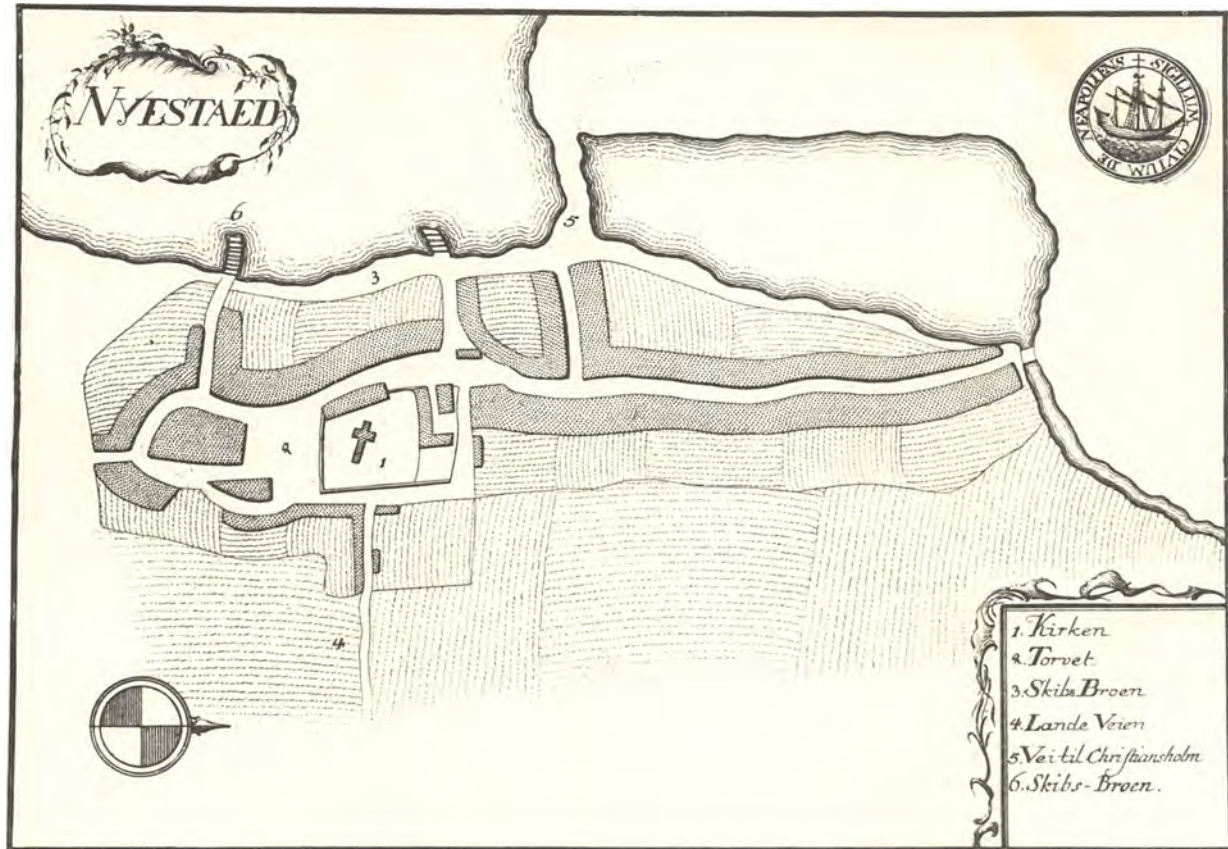

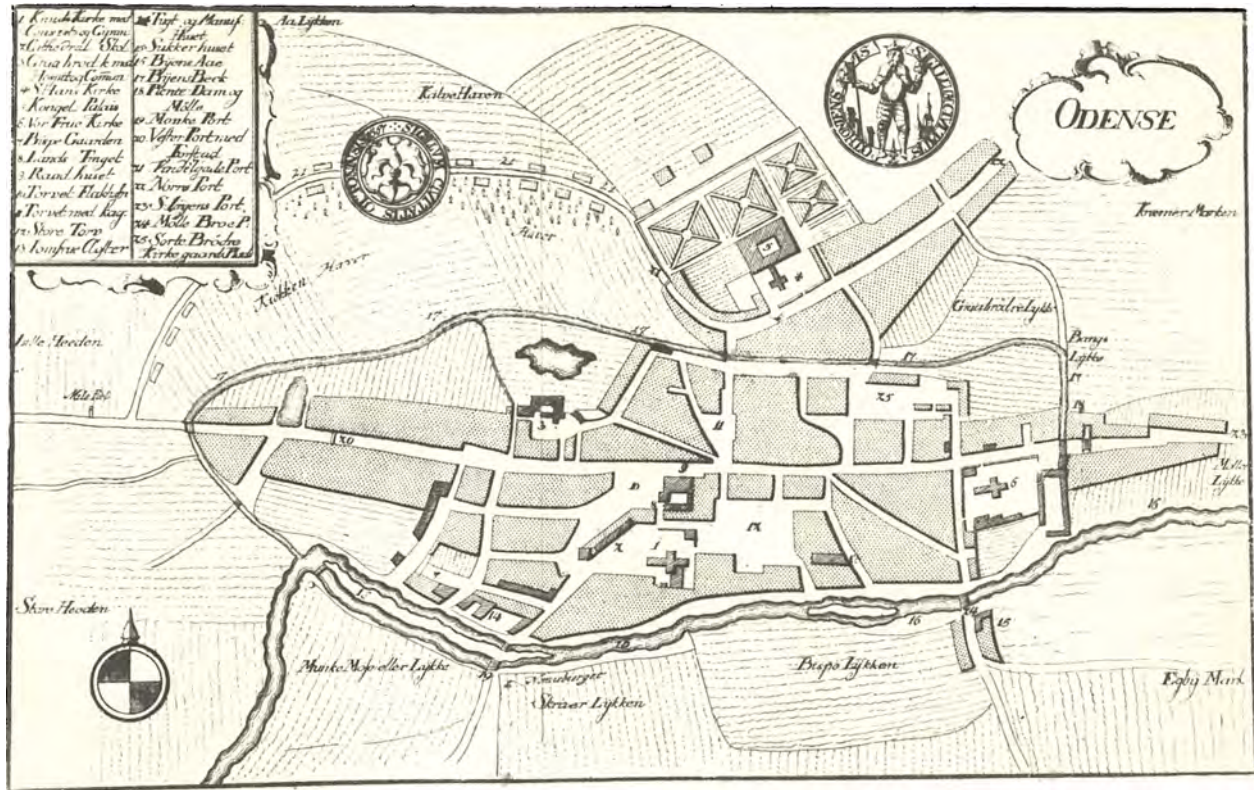

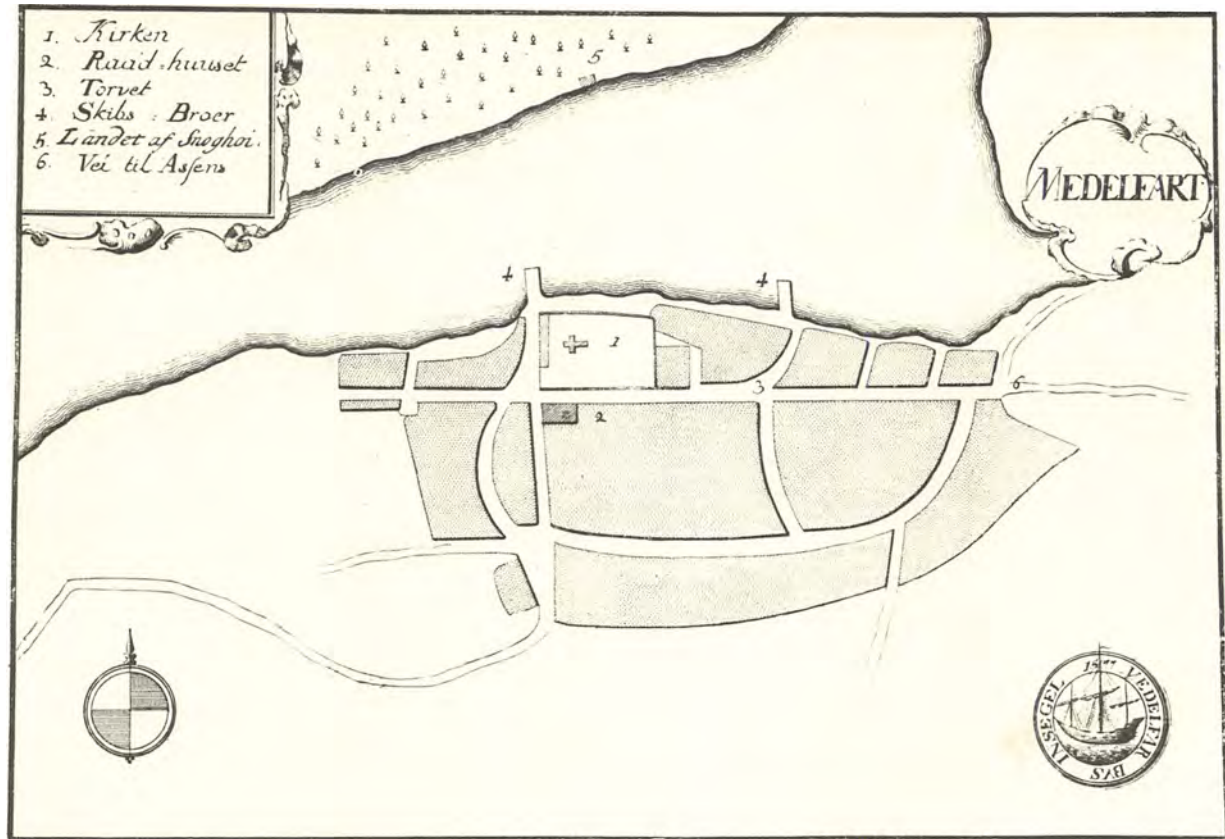

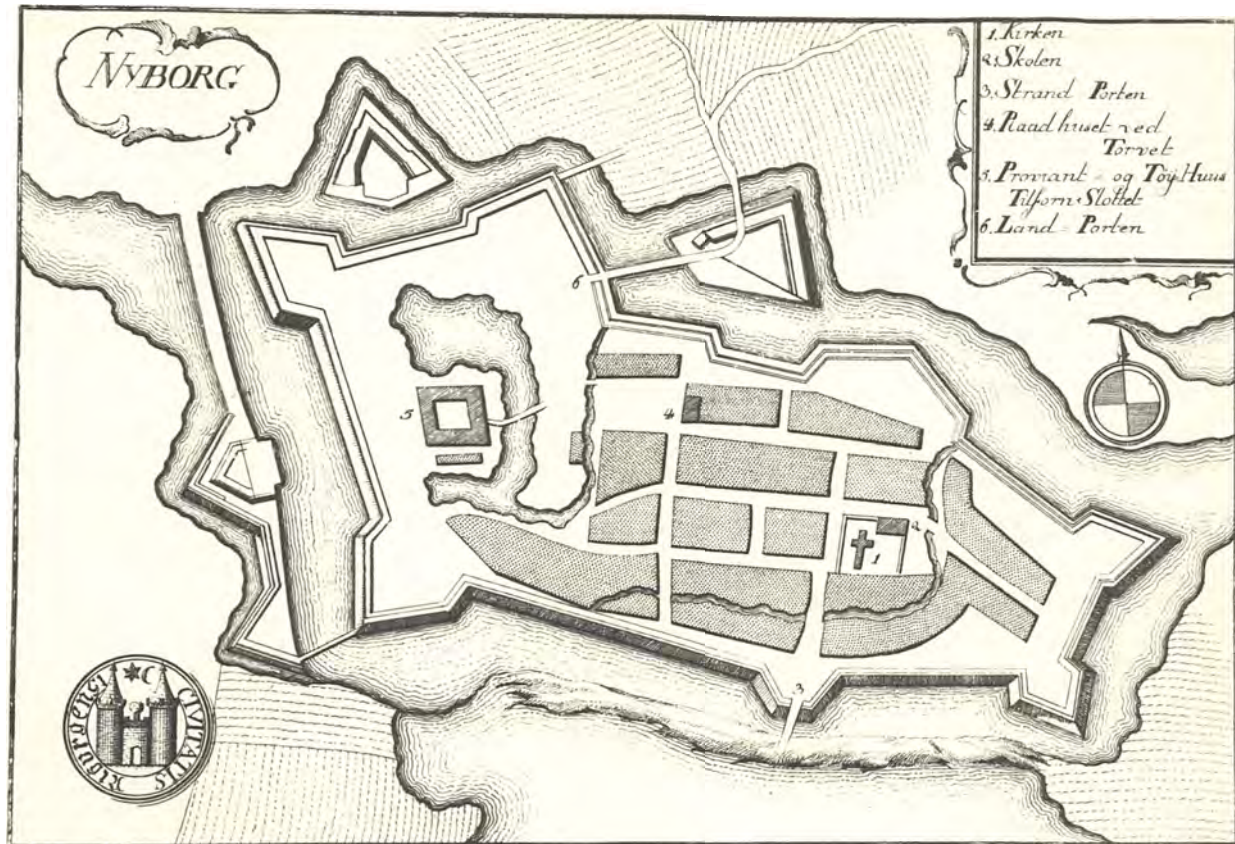

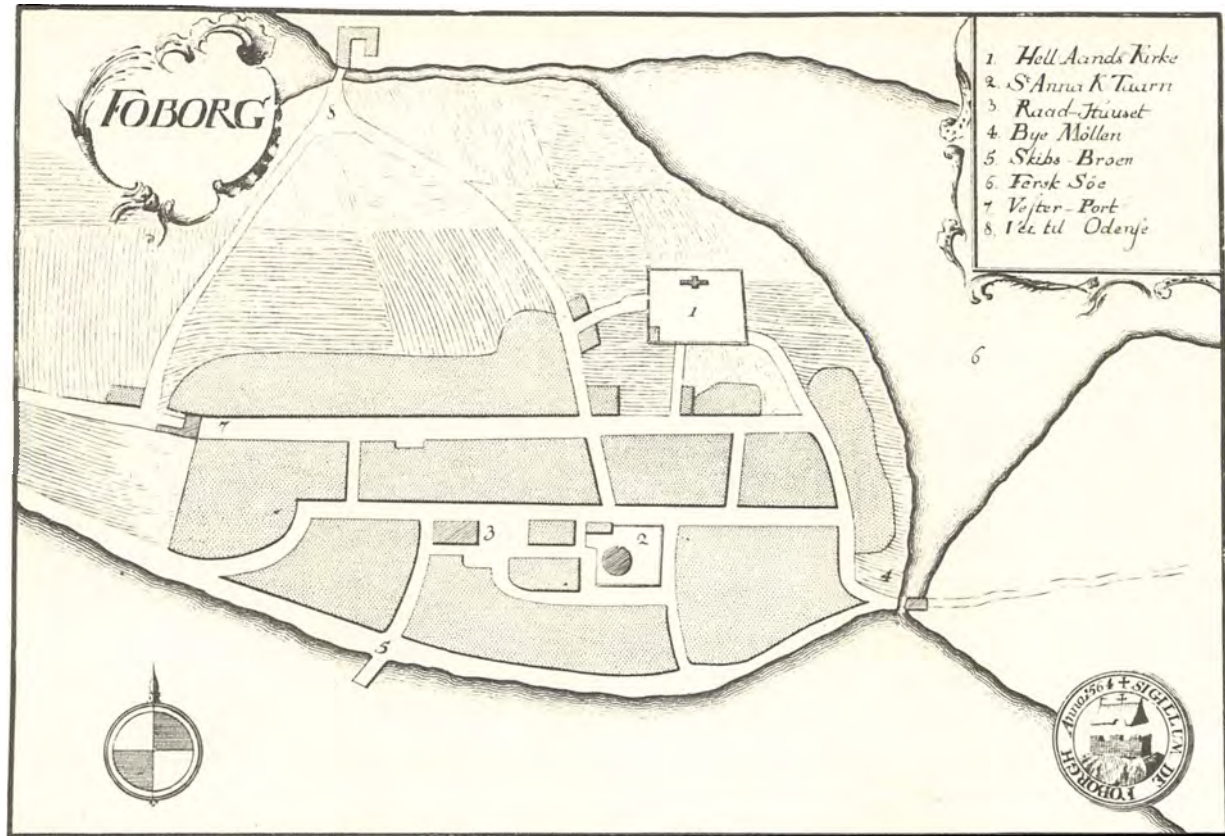

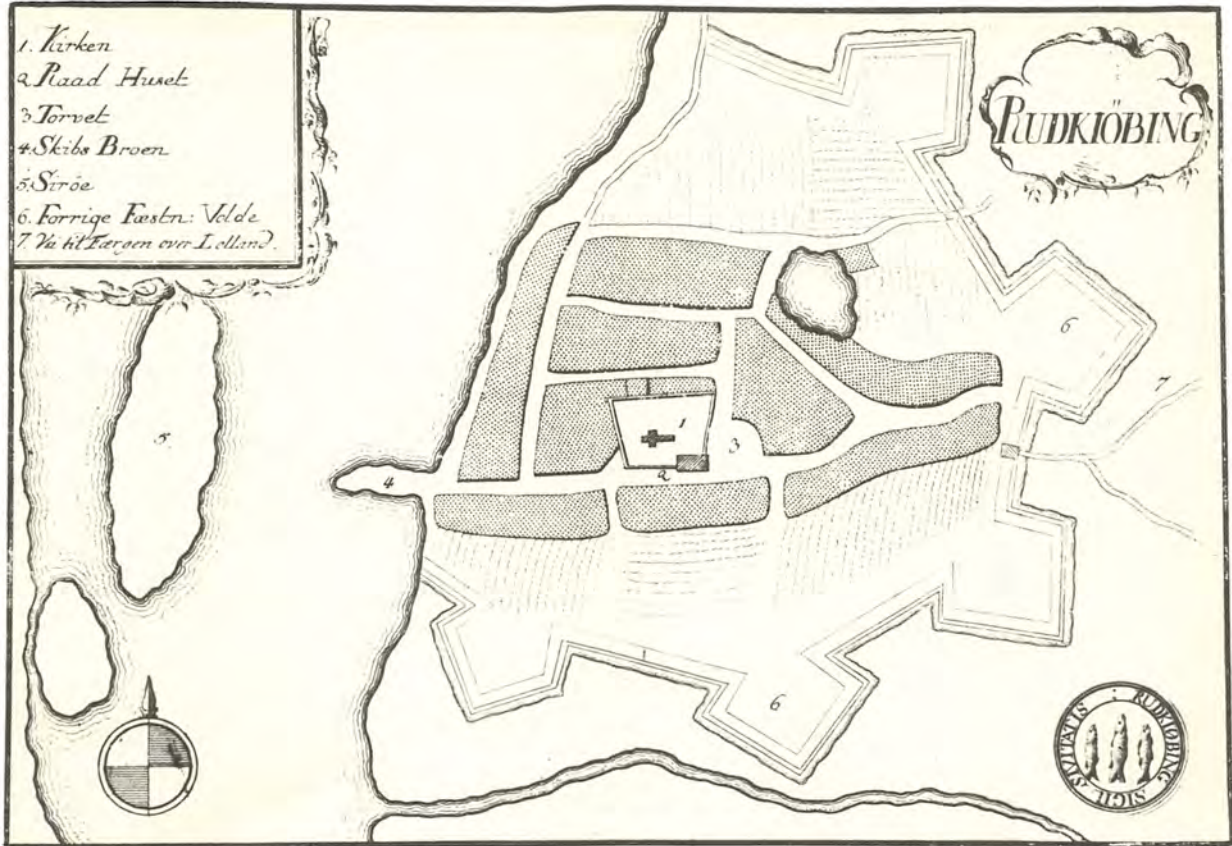

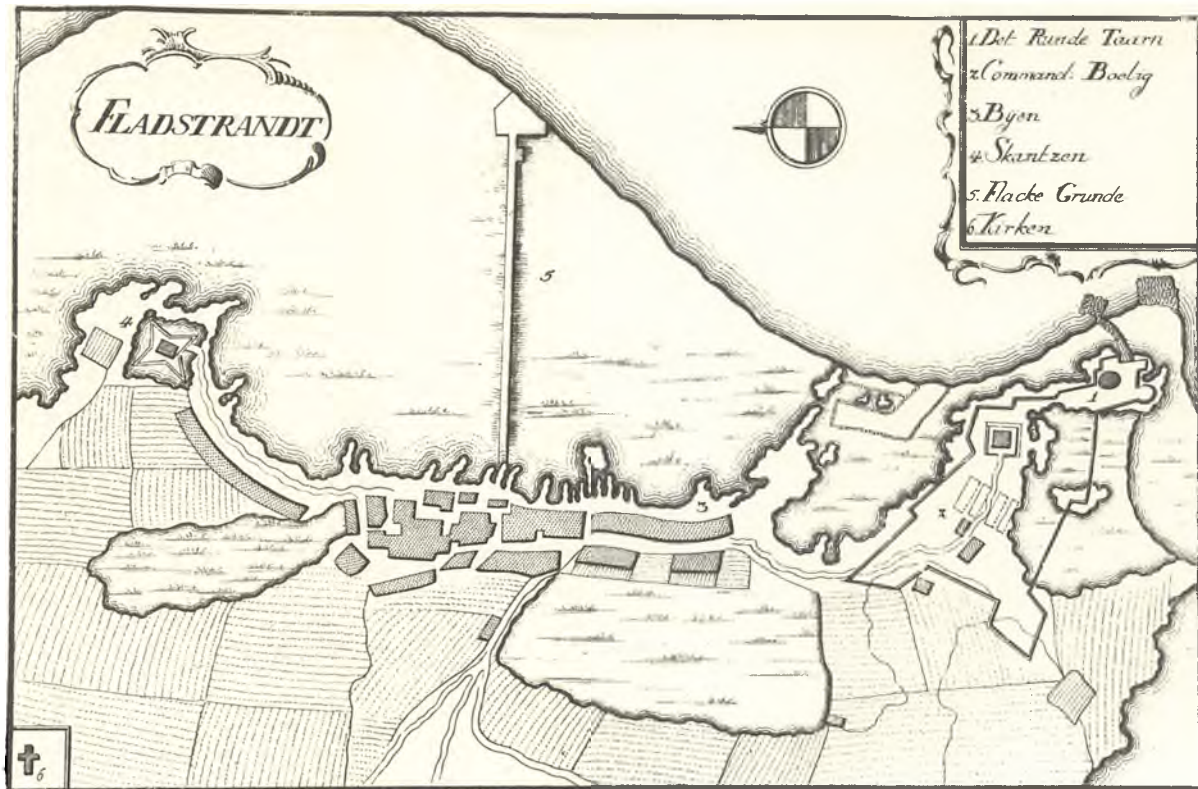

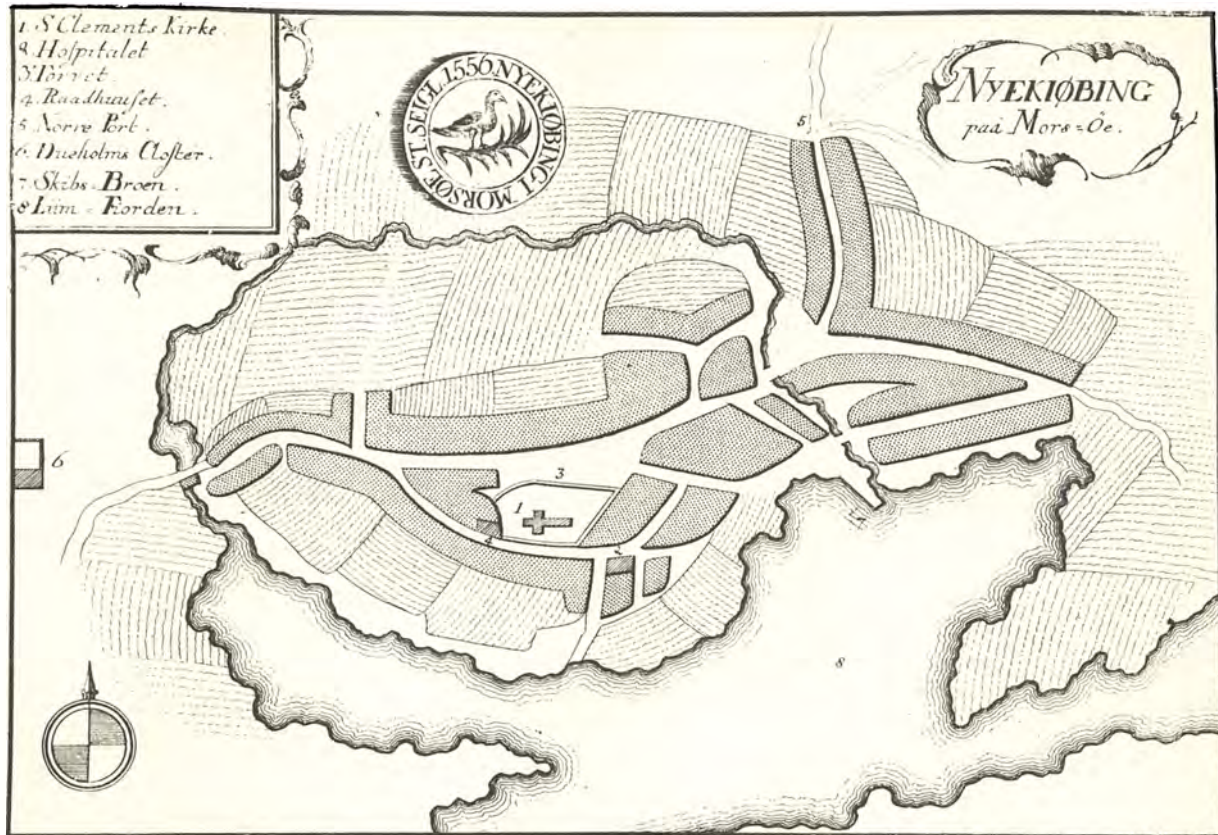

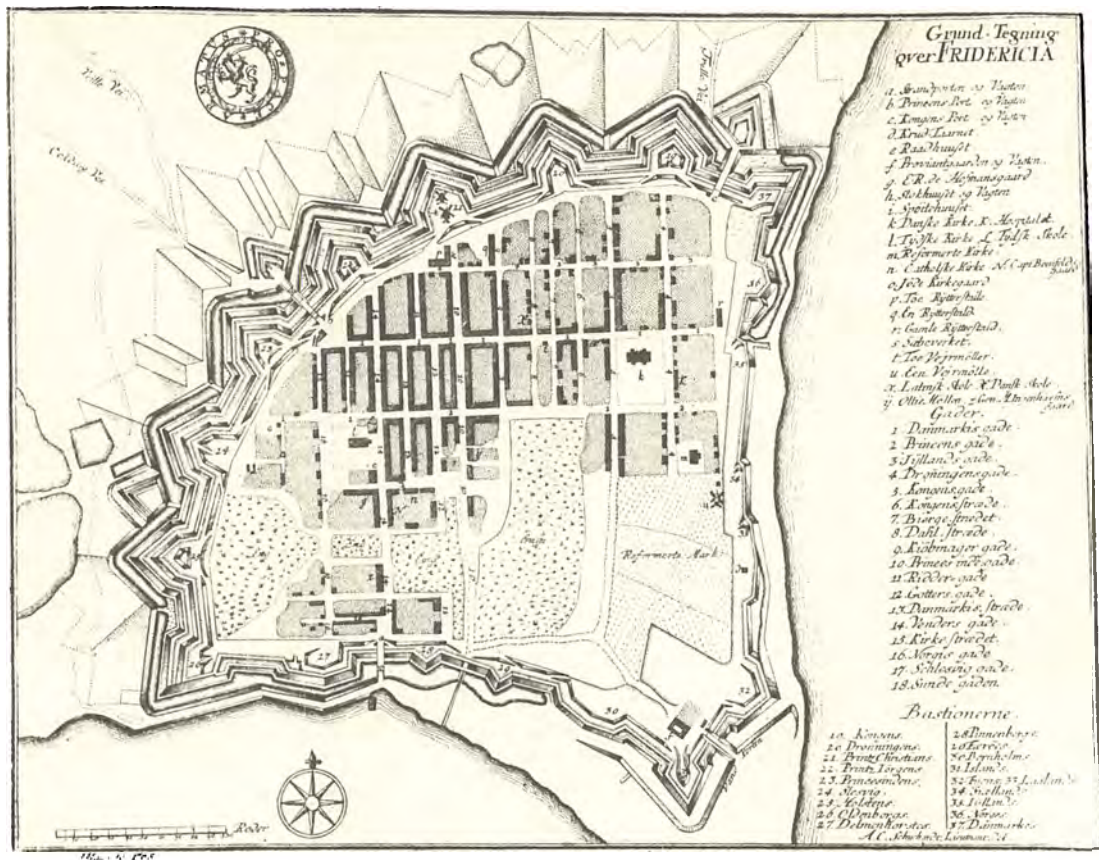

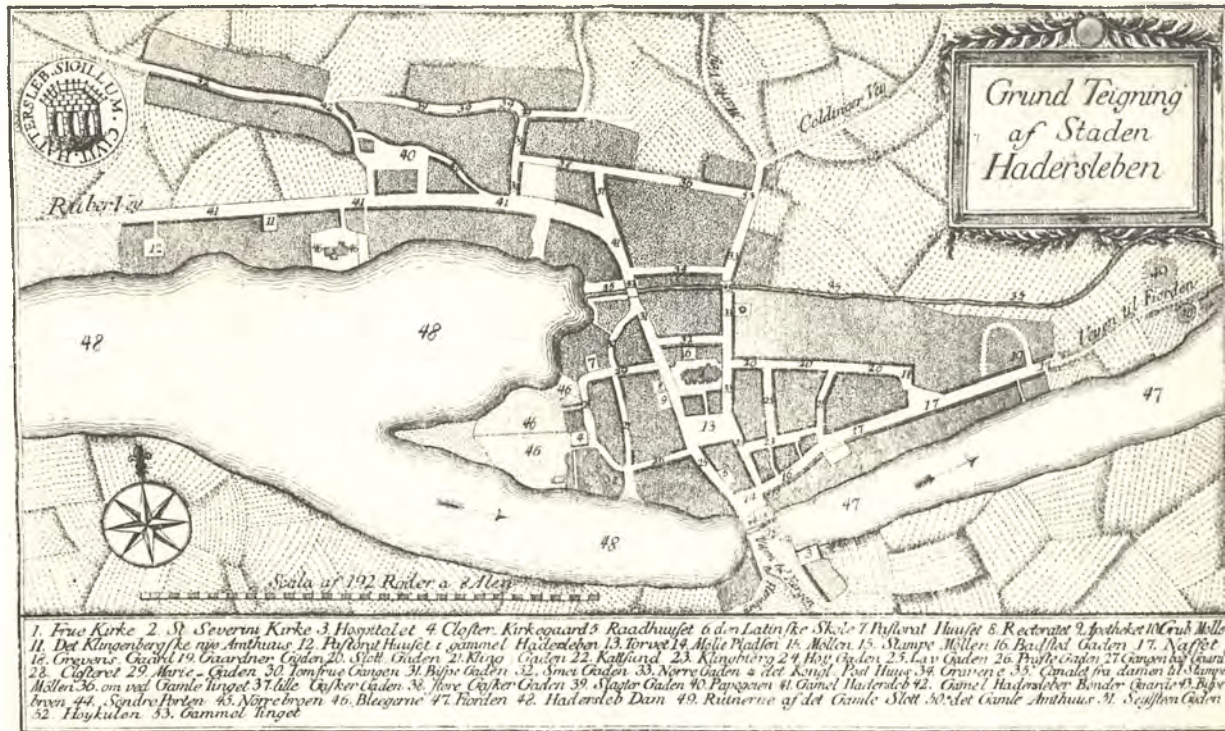

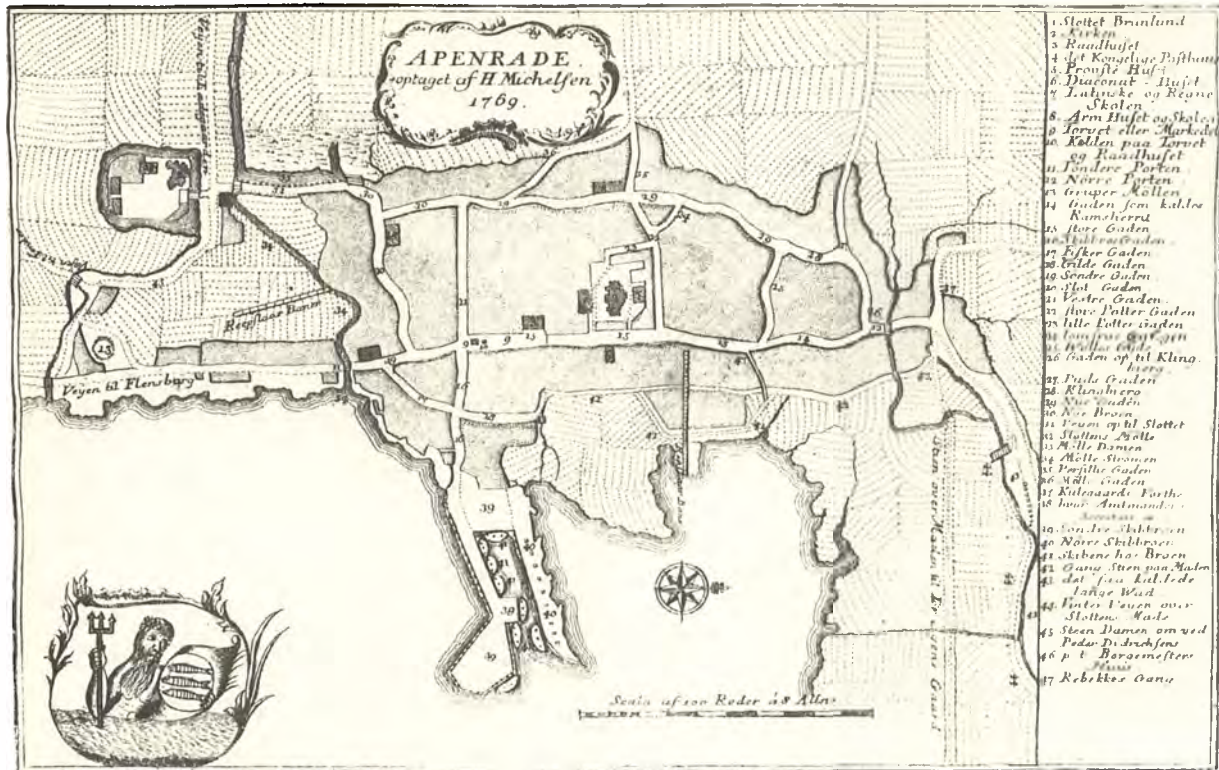

Themat af H. Mickelsen

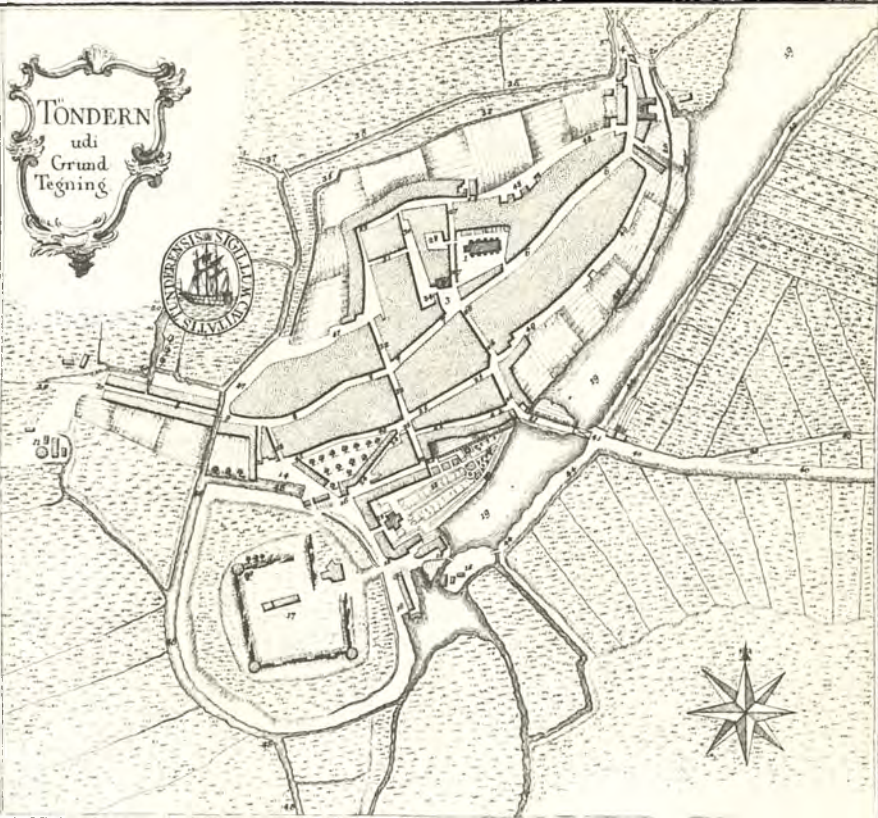
Størk af O. H. H. H. H.

J. G. Schmid sculpt.

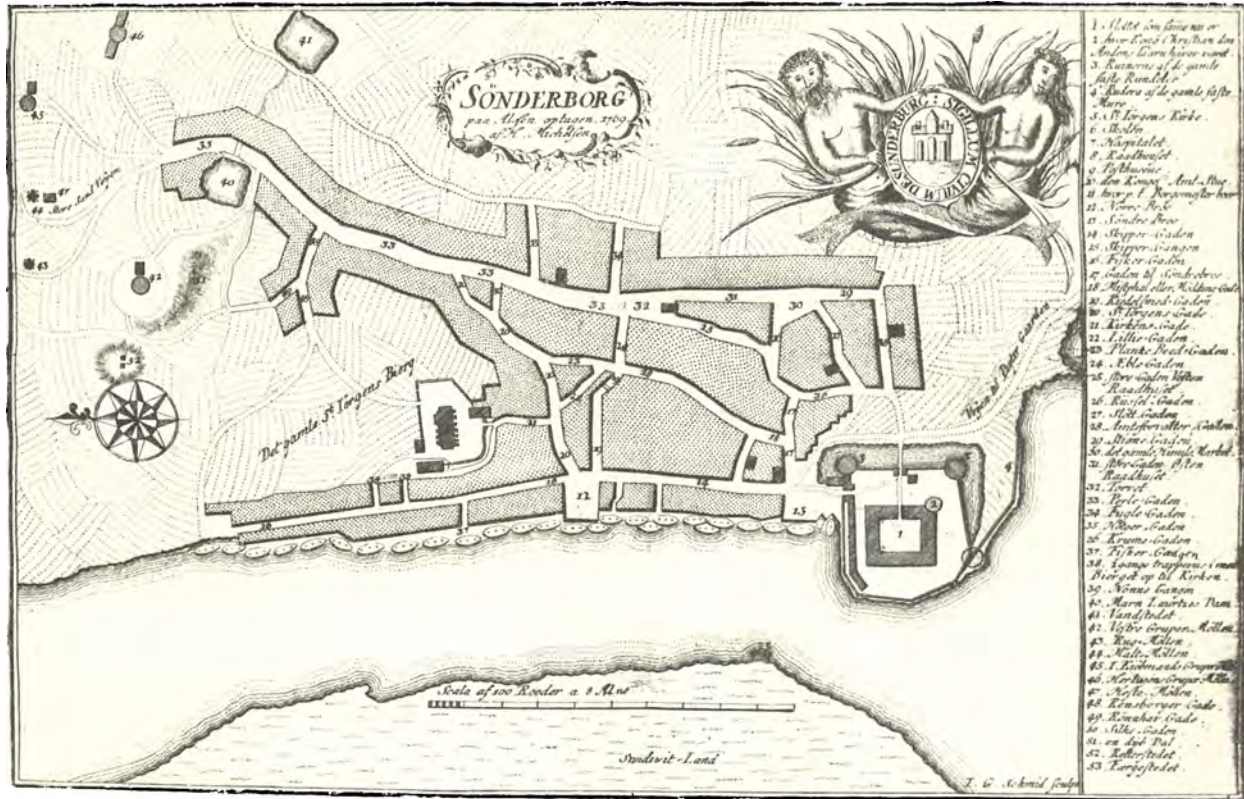
Tallenes Forklaring

1. Kirken	29. Nørre-Gade.
2. Raadhuiſet.	30. Stovk-Gade.
3. Torvet.	31. Mellem-Gade.
4. Øſtre-Port	32. Kaaber-Gade.
5. Hoſpital og Vey.	33. Lille-Gade.
ſen. Hæus	34. Lille-Torv.
6. Øſter-Gade.	35. Øſter-Veys-Broe.
7. Store-Gade.	36. Nørre-Borg-Dam
8. Veſter-Gade.	37. Skands-Grave.
9. Veſter-Broe.	38. Borg-Dama-Graven
10. Veſter-Port.	39. Veſter-Vey.
11. Grijn-Møllen.	40. Synder-Vey.
12. Koe-Gade.	41. Synder-Broe
13. Peber-Gade.	42. Synder-Borg-Dam
14. Skibs-Broen.	43. Holm-Veyen
15. Amt-Huiſet og	44. Vey fra Synder-Broe
Slots-Haugen	til Møllen.
16. Slots-Grunden.	45. Gaden bag den Veſtre
17. Slots-Pladſen	Stalde til Skibs-Broe
18. Vænd-Møllen.	46. Den ſaa kaldte Flug,
19. Aaen	hvor de ſmaaer Par-
20. Vidaaen	tije løbe ind.
21. Synder-Port.	47. Gaden bag de Veſtre
22. Ulve-Gade.	Stalde til Veſter-
23. Slots-Gade.	Broe
24. Mølle-Veyen.	48. Gaden bag de Nør-
25. Spicker-Gade.	dre Stalde
26. Synder-Gade.	49. Gaden bag de Sun-
27. Smede-Gade.	dre Stalde
28. Lille Kirke Gaard.	50. Bockens-Aae

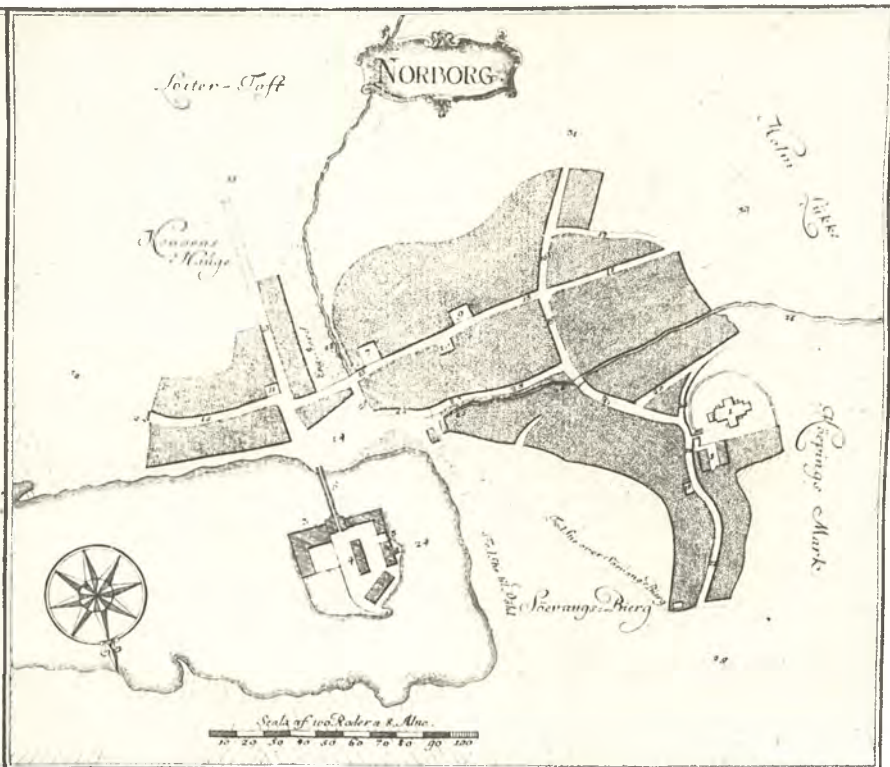

H. F. Schlegel deln.

J. G. Friedrich sculp.

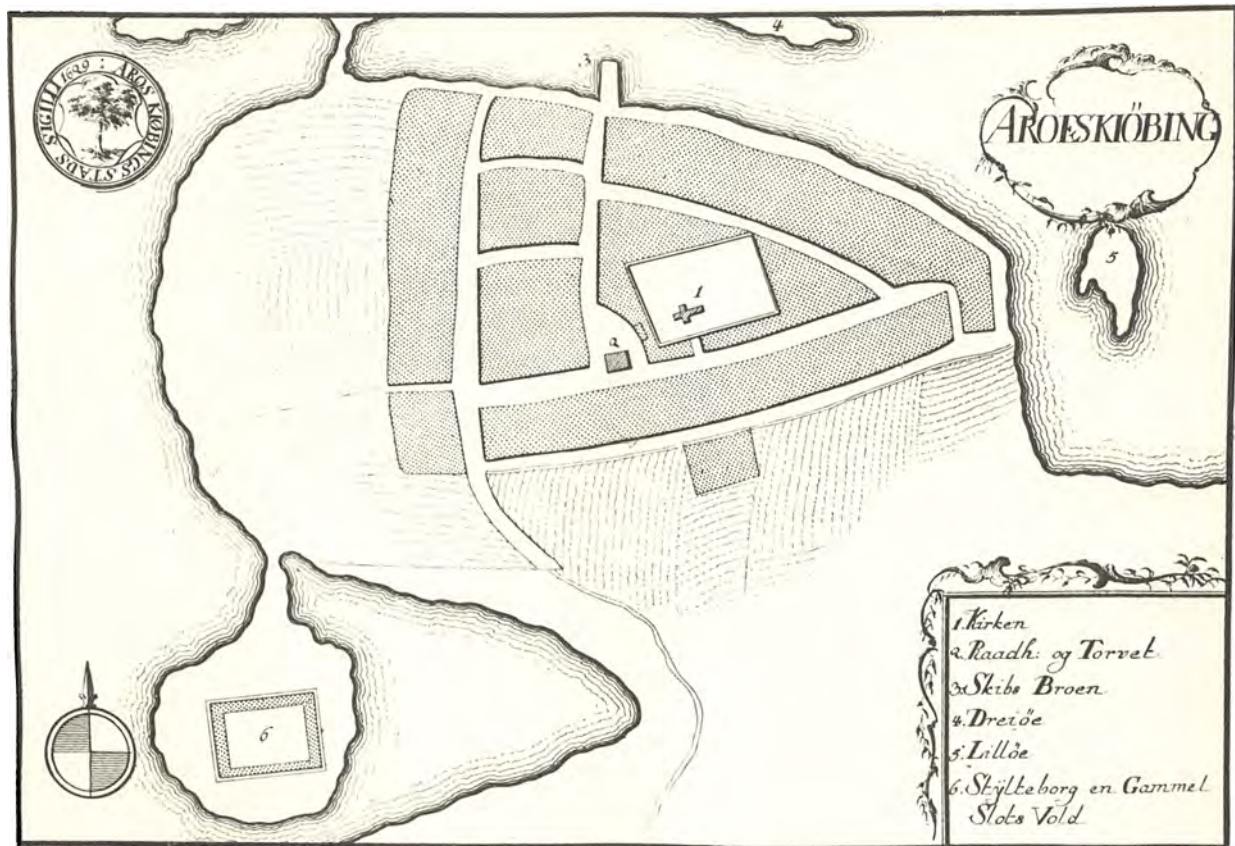

1. Kirken
2. det. hirstalige Begravelse.
3. Slottet. Norborg
4. Hævegarden.
5. den gamle bombarderede Muur.
6. Slottets Broen
7. den Kongel. Amt=Stue.
8. Pastorat=Museet.
9. Diaconat=Museet.
10. Skolen.
11. p. t. Post. Kaffee og Apotheket.
12. Øster=Gaden.
13. Sønder=Gaden.
14. Pladsen eller Markedet.
15. Stors=Gaden.
16. Kirsebær=Gaden.
17. Sønder=Gaden.
18. Vester=Gaden.
19. Købings=Gaden.
20. lille Gaden.
21. Kirkegaardens Gaden.
22. Nørre=Gaden.
23. Slotts=Gaden.
24. Søen om Slottet.
25. Mølle=Bekken
26. Gul under Gaden og Pladsen ss. t. R. de hæng, igennem hvilken Mølle Bekken gaar
27. Aarens = Dyrtten.
28. Organist og Dørnne = Museet.
29. Tøgen til Pøhl.
30. Tøgen til Hølm.
31. Tøgen til Mølle.
32. Tøgen til Haverneberg.
33. Tøgen til Oxhøll Sogn.

Optegnet og trykt af H. Michelsen

1791

SCHLESVIG og GOTTORFF

Bogstav og Tallen: Betydning

A. Gottorffs Fiftning

1. Gottorffs Slot
2. Radehusen
3. Lippmanns Husstet
4. Staldene
5. Ball Husstet
6. Børgersens
7. Borgs Gravene
8. Borgs Løgen
9. Kongl. Høising alle Nygaard
10. Springes Forlede
11. Gløbe Husstet
12. Hørslevs Plads
13. Amalionsberg
14. Orangeriet
15. Knudts Skov
16. Høfjs Husstet

17. Høls Tjør
18. Røls Dam
19. Gullerens
20. Grop, Nille
21. Pibe Dams
22. Hønsle Breen
23. Kulland
24. Nys Mølle
25. Pølse Dams
26. Nys Kirke, Gaard
27. skubbe Gaarden
28. Michels Gaarden
29. Sliden Gaarden
30. Swines Gaarden
31. S. Michels Kirke
32. S. Andes Fødselshuus
33. Stad. Føysen
34. Gøltvings Gaard
35. Propagandan

B. Staden Schlarvig

11. Føyslunden
11. Røden a'en gærd Sludts
11. St. Johannis Klostet
11. Helmsens
11. Helmsens, Kirkegaard
21. Pflaer Breen
21. Skole Breen
21. Raad Husstet og pæns Kloster
21. Hørslev Gaarden
21. Følgers Husstet
21. Becker Gaarden
21. Slavn Tjør
21. Dam, Kirken
21. Dams Sløjs
21. Rasmussen Gaard
21. Høj og Gravene
21. Dams Læstammen
21. Hørslev Gaarden
21. Løvs Gaarden
21. Hørslev Port
21. Kilde Gaarden
21. Bøns Gærd

31. Løll Fæst
31. Prigdenz Klostet
31. Skole, Indkommer
31. Doms Indl. Gaarden
31. Konges Føysen
31. Høfjs, Bærs
31. Pfl. Husstet
31. Hørslevs Gaard
31. Høfjs Bærs
31. Eld Husstet
31. Domsman

D. Frederichsbjerg

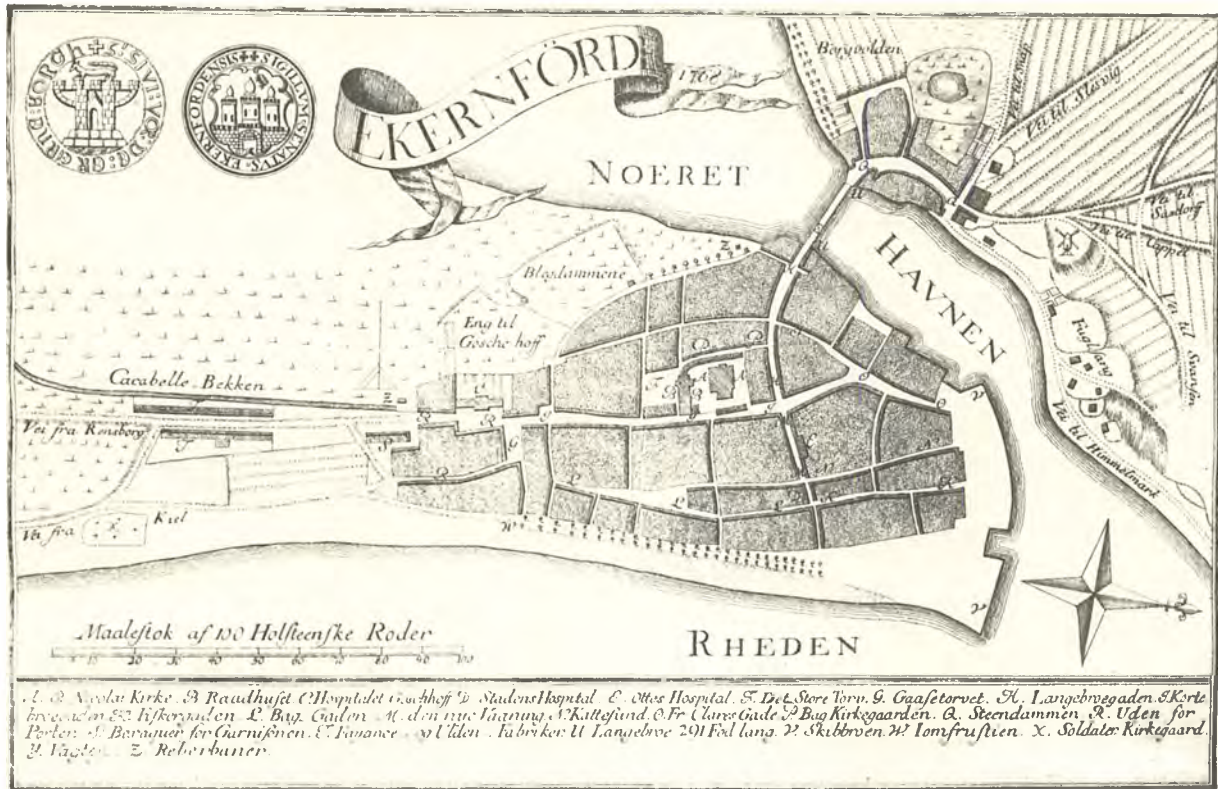
41. Mønsgrøvd, Følsede
51. Gørdt, Skole
71. Amts Husstet
71. Helsternes Gaard
71. Høfjs Bærs
71. Rasmussen, Gaard
71. Frederichsbjerg Kirke
71. Dams, Skole, Fra 1302
71. Det Nys Skole

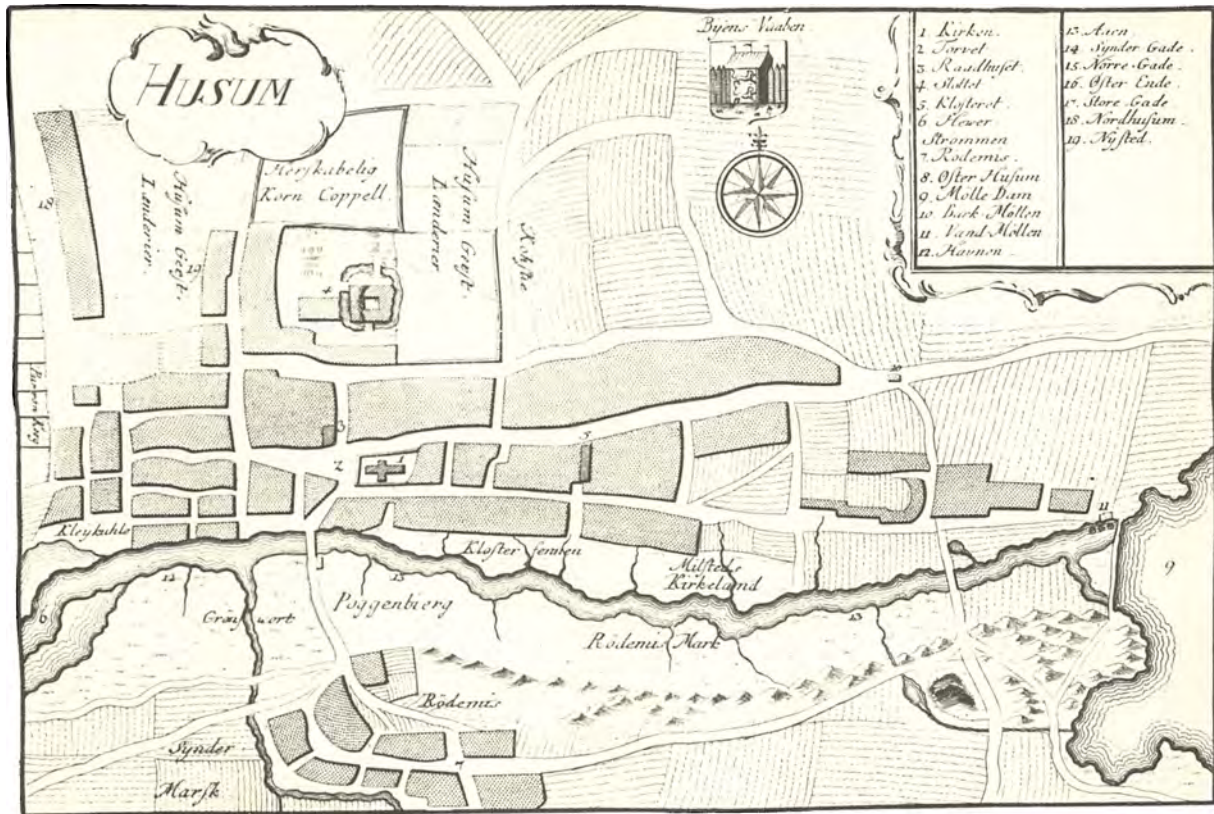
H.F. Schlegel forfj

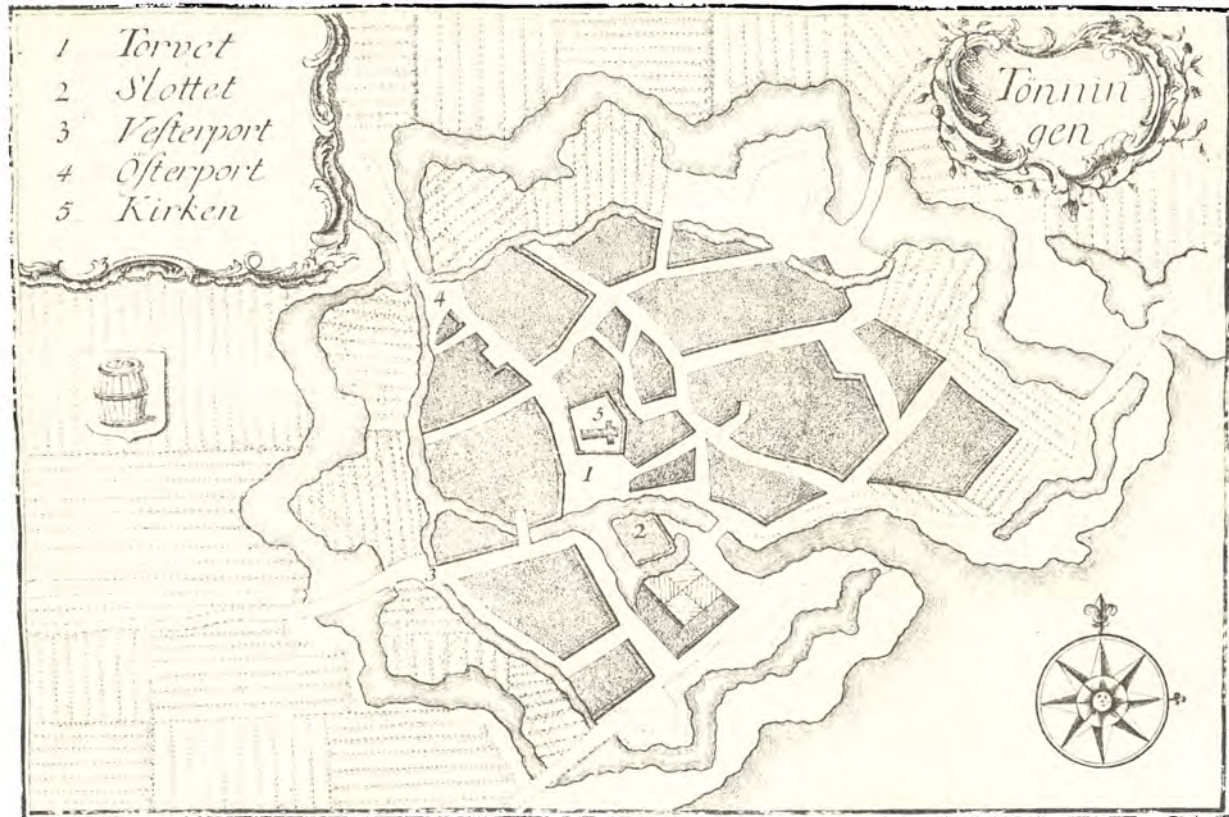

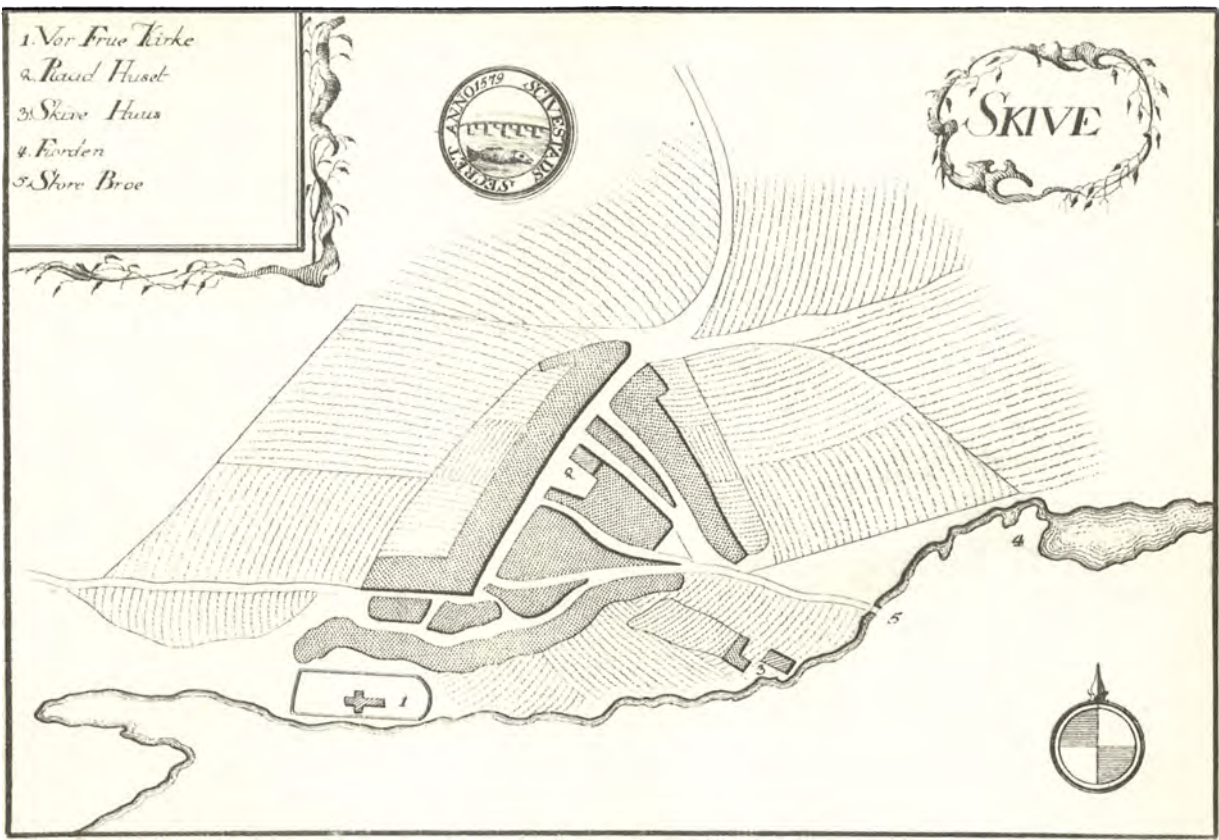
Den 14ten af 1771

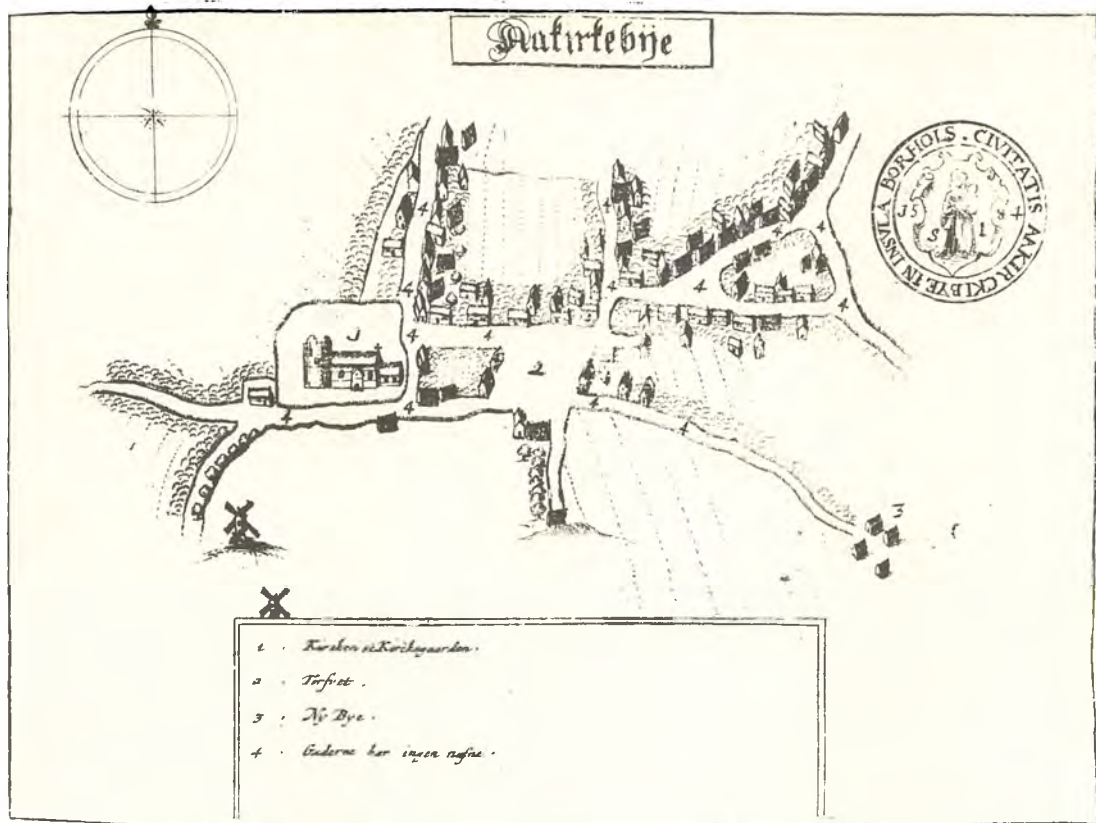

1. Vor Frue Kirke
2. Raad Huset
3. Skive Huus
4. Færden
5. Store Broe

Efterskrift

Som det blev påvist i indledningen, kan der ikke herske nogensomhelst tvivl om, at Wecker har anvendt Pontoppidans *Den Danske Atlas* ved udarbejdelsen af sine bykort. Der kan derfor være god grund til at undersøge, hvilket kildemateriale Pontoppidans korttegnere anvendte. Herom kan man bl.a. læse i fortalen til det første bind, 1763, hvori Pontoppidan oplyser, at grundlaget for tegningen af bykortene er kortmateriale af Johannes Mejer (1606-74) og kobberstik beregnet til Peder Hansen Resens *Atlas Danicus*.

Om hvad der skulle anvendes af Johannes Mejers store kortproduktion oplyses for bykortenes vedkommende: »udi Fyrstendømmet Slesvig haver man nært rettet sig efter de smaae Ichonographische Tegninger af Kjøbstæderne i Hr. Mejers og Dankwerts Landes-Beskrivelse«, dvs. »Newe Landesbeschreibung der zwey Hertzogthümer Schleswich und Holstein«, Husum 1652. Denne oplysning står som nævnt i første bind af *Den Danske Atlas*. Slesvig-bindet er imidlertid det, der udkom sidst, nemlig i 1781, og da havde Pontoppidan været død i sytten år. Og der var sket et og andet med redaktionen af det stort anlagte værk, siden Pontoppidan omtalte

kildematerialet. Det er ikke meget, værkets korttegnere har hentet hos Mejer; forøvrigt adskiller bykortene i bind VII sig ganske væsentligt i stil fra kortene i de øvrige bind. Mens der ikke spores megen påvirkning fra Mejers bykort, stiller det sig helt anderledes med hans smukke landsdelskort over Slesvig - her har *Den Danske Atlas'* korttegnere haft et fremragende forlæg, som de også har forstået at benytte sig af.

I modsætning til den af Pontoppidan førnævnte kilde kom den anden kilde, som han henviser til, i langt højere grad til at sætte sit præg på hans Atlas. Den beskrives af Pontoppidan således: »...den rare Samling af Grundritzninger, som her Resenius haver ladet stikke...«, dvs. de kobberstik, som Peder Hansen Resen (1625-1688) lod stikke til det navnkundige *Atlas Danicus*. Da Resens kobberstik er kildemateriale for mange af Pontoppidans bykort, og dermed indirekte for Weckers, synes det rimeligt at beskrive Resens værk nærmere.

Resens *Atlas Danicus* er den første store samlede egnbeskrivelse af Danmark og det ældste værk, der beskriver landet ud fra et historisk topografisk synspunkt. En 1600-tallets Trap Danmark. På grund af økonomiske vanskeligheder og udgiverens død forblev hovedparten af dette nationale storværk utrykt op til vort århundrede. Det indsamlede materiale var imponerende, over 30 bind. Trods alvorlige forsøg på at reducere omfanget, for der-

ved at forbedre muligheden for en udgivelse, lykkedes det kun samtiden at udsende signaturforklaringerne til Københavnskortet 1674 og Samsøes Beskrivelse 1675, samt at fremstille prøvetryk af de prospekter og 109 kobberstukne kort, hovedsagelig bykort, der skulle illustrere teksten. Et antal prøvetryk findes samlet i fem atlas, fire forsynet med et kobberstykke titelblad dateret 1677 og et dateret 1695. Takket være disse atlas er det i dag muligt at få et udmærket indtryk af Resens kortmateriale, som vi ellers ville være gået glip af, idet det meste af det originale manuskript til hans Atlas og de originale kobberplader til illustrationerne, på nær seks, gik til grunde ved Københavns brand i 1728.

Byplanerne og prospekterne i Resens Atlas er af stor historisk topografisk interesse. For flertallet af byernes vedkommende er der tale om det ældst kendte kortmateriale. Her ser man i store træk, hvorledes byerne så ud i 1600-tallets sidste halvdel, oftest vist i fugleperspektiv med de enkelte større huse og bygninger aftegnet. Selvsagt et kildemateriale af den allerstørste betydning.

Peder Hansen Resen fødtes 1625 i København, hvor han fik sin første akademiske uddannelse. Efter årelange studierejser i udlandet vendte han hjem til et professorembede i etik og senere i juridik. 1664 blev han Københavns borgmester, 1669 assessor ved Højesteret og slutelig præsident for residensstaden 1672. Hans litterære

indsats var stor, men bedst kendt er han for sit *Atlas Danicus*.

Vi ved, hvornår bykortene til hans Atlas forelå som kobberstukne plader, det fremgår af hans testamente dateret 1. november 1675: »Kiøbstederne ere alt i Kaaber udstukne«. I 1690 udarbejdede Christen Aarslev, en af værkets redaktører, en liste over 113 kobberplader i boet efter Resens enke.

Det fremgår ikke af Aarslevs liste, hvem der leverede forlæggene til kobberstikkene, eller hvem der stak dem. Af de kendte aftryk af samme kobberplader fås kun sparsomme oplysninger, idet kun nogle få er signeret. Blandt de bevarede kobberplader med tilknytning til Resens Atlas Danicus er én signeret Huusman, og det er pladen med byplanen over Kalundborg.

Hvad angår kendte trykte kobberstik til samme værk er langt de fleste af disse anonyme; syv bærer navnet Huusman. Johan Huusman var universitetets kobberstikker og fik i 1680 bevilling som kobberstikker i København. Men selv om han kun optræder med navns nævnelse på forholdsvis få af kobberstikkene, må han utvivlsomt tilskrives hovedparten af æren for samtlige trykte kobberstik. Dermed være ikke sagt, at han selv skulle have stukket dem alle, men at de er blevet til under hans ledelse.

Den lærde bonde Christen Sørensen Thestrup (1685-

1761) mente, at det var »til Deels aftakkede Officerer fra den Skaanske Krig...« som Resen fik til »at aftegne ham alle Kiøbstæderne, hvilke han lod stikke i Kobber og trykke, hvoraf endnu klarlig sees disse Tegningers Urigtigheder, og at de, som dem have aftegnet, ey allene ikke have forstået Geometrien; Men endog neppelig vidst til Visse, hvor Øster og Vester var; Herforuden vare disse Landmaalere til Deels som aftakkede Krigsfolk, et Slags maadelige Gesinde, hvilke i byerne, hvor de kom, meest lagde sig efter Qvindfolk, Drikken og Fraadsen, og maatte hver Bye, hvor de kom, være betænkt på at forskaffe dem dette, besynderlig drikkende Vahre, af godt Øll og Brændevin, da de og meest hver dag vare beskienkede, førend de reede i Marken; Thi det er bekjendt, at om nogen Bye lod dem mangle af drikkende Vahre, blev samme Bye ved deres Maaling og Taxering, saaledes klemt, at det svier til Efterkommerne; Men tvært imod, hvor Proprietarier eller andre kunne brav drikke og holde Venskab med dem, kunne Byerne derved vel finde Lettelse, som naar disse Drikke-Brødre kunde være vrede på en Bye, kunde de velsamme hos Landmaalerne discrecommandere til Værste«.

Når Thestrup skriver, at Resen formåede disse landmålere til at tegne ham nogle kort over købstæderne, da kan det ikke være den gruppe landmålere, som »vare til Deels aftakkede Officerer fra den Skaanske Krig«, for

den sluttede jo i 1679, og på det tidspunkt var alle kortene over købstæderne efter Resens oplysninger stukket i kobber. De omtalte landmålere, der var med ved matrikelarbejdet, som begyndtes i 1681 og sluttedes i 1687, da matriklerne afleveredes til amtstjerne, kan i hvert fald ikke i den periode have tegnet bykort til Resen. Løsningen er sandsynligvis, at en masse forskellige personer har bidraget, og at Huusman koordinerede det indkomne materiale, som derved fik et enhedspræg.

Fremgangsmåden ved udfærdigelsen af byplanerne har rimeligvis fulgt det mønster, som lå til grund for udgivelsen af den ældste større samling af byplaner set i fugleperspektiv, *Civitates Orbis Terrarum*, der så dagens lys i Köln i årene fra 1572 til 1618. Initiativtageren til dette imponerende og overmåde smukke værk var Georg Braun, leder af domkapitlet i Köln; som medudgiver havde han den begavede kobberstikker Frans Hogenberg, og endvidere medvirkede kartografen Jacob van Deventer og Joris Hoefnagel. Sidstnævnte havde til opgave at vejlede de mange tegnere og malere, der skulle levere bidrag til det store værk omfattende mere end 600 bykort og prospekter, heriblandt Odense og Kolding som bykort.

Om troværdigheden af kortene i *Den Danske Atlas*, som Wecker kopierer, skriver Pontoppidan i første bind, at nøjagtigheden af de frembragte kort afhænger af

Resens kortmateriale. Det vil sige, at Resens kort fra omkring 1660'erne i visse tilfælde må lægge ryg til en udgivelse et hundrede år senere. Og et naturligt spørgsmål: hvor pålidelige er Resens kort - kan man fuldt og helt stole på dem? Svaret er nej! Generelt misvisende er det således, at alle gader og stræder er gengivet i omtrent samme bredde. På den anden side må vi erkende, at der ikke kan henvises til bedre samtidige kort. Om man ukritisk kan anvende dem hundrede år senere, er vel tvivlsomt, skønt ændringerne i byudviklingen foregik med betydelig mindre hastighed end i dag. Pontoppidan tager da også sine forbehold, idet han yderligere skriver, at man for de byers vedkommende, hvorom det havde været bekendt, at de havde undergået kendelige forandringer, havde ladet foretage rettelse på grundlag af råd og anvisninger fra stedkendte folk. Pontoppidan lader altså en del af Resens kort revidere, inden han bruger dem. Han har også brugt generalbygmester Laurids de Thurah (1706-59) som kilde; de Thurah havde revideret Resens bornholmske købstæder samt Stege til sine værker.

Denne delvise og noget tilfældige revidering gælder for kortene til og med bind III, dvs. de bind som omhandler øerne. Efter Pontoppidans død i 1764 overtages redaktionen af svogeren Hans de Hofman, som bl.a. i forordet til fjerde bind skriver, at alle prospekter og kort har været til »godkendelse« i de respektive købstæder, hvilket - skriver han videre - resulterede i »...en deel nye Prospekter og i Særdeleshed Grundtegninger over Kiøbstederne...«. Et gennemgående træk for de jyske byer i modsætning til byerne på øerne, er, at de jyske er signeret. Som et godt eksempel på den forbedrede standard nævnes Randers-kortet, der blev udarbejdet af borgmester Søren Simonsen. Universitetskobberstikker I. Haas har stukket syv af disse kort.

Generelt må kortene indeholdt i bindene fra og med bd. IV kunne betragtes som givende et betydelig bedre billede af købstæderne, end det er tilfældet med kortene i bd. II og bd. III. Hvad der gælder om kortenes troværdighed i *Den Danske Atlas*, gælder selvsagt også de tilsvarende kort i *Den Weckerske Samling*.

Register

De med + mærkede bykort er fra Pontoppidans Atlas.

De med ++ mærkede bykort er af anden oprindelse.

Assens 27
Bogense 26
Ebeltoft 33
Egernførde +73
Fladstrand +61
Flensborg +67
Fredericia +63
Frederiksstad +72
Fåborg +59
Grenå 32
Haderslev +64
Hasle 18
Helsingør +51
Hillerød 1
Hjørring 39
Hobro 36
Holbæk 5
Holstebro 45

Horsens 30
Husum +74
Kalundborg 7
Kerteminde 25
Kolding 47
Korsør +52
København +49-50
Køge 4
Lemvig 44
Mariager 35
Maribo 20
Middelfart +57
Nakskov 19
Neksø 16
Nordborg +69
Nyborg +58
Nysted +55
Nykøbing F. 23

Nykøbing M. +62
Nykøbing S. 6
Næstved 11
Odense +56
Præstø +54
Randers 34
Ribe 42
Ringkøbing 46
Ringsted 10
Roskilde 3
Rudkøbing +60
Rødby 22
Rønne 15
Sakskøbing 21
Skanderborg 31
Skive ++76
Skælskør 9
Slagelse 8
Slangerup 2
Slesvig +71
Sorø +53
Stege 14
Store Heddinge 13
Stubbekøbing 24

Svaneke 17
Svendborg 28
Sæby 40
Sønderborg +68
Thisted 41
Tønder +66
Tønning +75
Varde 43
Vejle 48
Viborg 37
Vordingborg 12
Ærøskøbing +70
Åbenrå +65
Åkirkeby ++77
Ålborg 38
Århus 29

